

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Ο καιρός της δοκιμασίας

Γιώργου Φιλίππου Περίδη

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Γ. Φιλίππου Περίδη

Ο καιρός της δοκιμασίας

Βιβλίο Εκπαιδευτικού

Έρευνα - Συγγραφή
Βασιλική Σελιώτη, Φιλολόγος

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Γ. Φιλίππου Περίδη, *Ο καιρός της δοκιμασίας*

Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Γ' Γυμνασίου

Έρευνα - Συγγραφή

Βασιλική Σελιώτη, *Φιλολόγος*

Εποπεία - Επιμέλεια κειμένου

Δρ Κυπριανός Δ. Λούης, *Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων*

Ζωγραφικά έργα

Γιώργος Γαβριήλ, *Επιθεωρητής Τέχνης*

Φιλοτέχνηση εξωφύλλου

Χρύσης Σιαμμάς, *Λειτουργός ΥΑΠ*

Ηλεκτρονική Σελίδωση

Άντρη Χατζηθεοδοσίου, *Λειτουργός ΥΑΠ*

Συντονισμός έκδοσης

Μαρίνα Άστρα Ιωάννου, *Λειτουργός ΥΑΠ*

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας, *Συντονιστής ΥΑΠ*

Α' Έκδοση: 2010

Ευχαριστούμε την κυρία Μαρίνα Περίδου-Χατζημακού για την ευγενική παραχώρηση του φωτογραφικού υλικού από το αρχείο του πατέρα της.

Ευχαριστούμε τον ζωγράφο Γιώργο Γαβριήλ, Επιθεωρητή Τέχνης στο ΥΠΠ, για την ευγενική παραχώρηση των έργων του.

ISBN σειράς: 978-9963-0-4537-2

ISBN: 978-9963-0-4545-7

Εκτύπωση: Imprinta Ltd

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με ιδιαίτερη χαρά προλογίζω το βιβλίο του εκπαιδευτικού για τη συλλογή διηγημάτων *Ο καιρός της δοκιμασίας* του Γιώργου Φιλίππου Περίδη, που παραδίδεται στους φιλολόγους για αξιοποίησή του στη διδακτική πράξη.

Τη χρονιά αυτή ολοκληρώνεται η προσπάθεια για ανανέωση όλων των λογοτεχνικών βιβλίων που διδάσκονται στη Μέση Εκπαίδευση, ανανέωση που ξεκίνησε από την προηγούμενη χρονιά με την εισαγωγή του *Διπλού Βιβλίου* στη διδακτέα ύλη της Γ' Λυκείου.

Η ετοιμασία του εγχειριδίου για τη συλλογή διηγημάτων του Γιώργου Φιλίππου Περίδη εντάσσεται στο πλαίσιο της πάγιας πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού να διευκολύνει τους εκπαιδευτικούς στο διδακτικό τους έργο. Συγχαίρω θερμά τους συντελεστές που εργάστηκαν για την παραγωγή του: τον Επιθεωρητή Φιλολογικών Μαθημάτων Δρα Κυπριανό Δ. Λούη που είχε την εποπτεία και την επιμέλεια του βιβλίου και τη φιλόλογο κ. Βασιλική Σελιώτη για τη συγγραφή του.

Δρ Ζήνα Πουλλή
Διευθύντρια Μέσης Εκπαίδευσης

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

Η ενθάρρυνση των μαθητών να μελετούν λογοτεχνικά βιβλία έχει άμεση σχέση με τον τελικό σκοπό της διδασκαλίας του λογοτεχνικού βιβλίου που είναι να αυξήσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να τους κάμει να το αγαπήσουν, ώστε να αποβεί μια ωφέλιμη και ευχάριστη έξη στη ζωή τους. Ο στόχος της έκδοσης *Ο καιρός της δοκιμασίας* του Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη, ως υποστηρικτικό υλικό, είναι η όσο το δυνατό πληρέστερη γνωριμία του διδάσκοντα με τη ζωή και το έργο του συγγραφέα αλλά και η τροφοδότησή του για μια πιο εμπειριστατωμένη διδασκαλία των υπό εξέταση διηγημάτων.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζω προς τη φιλόλογο κυρία Βασιλική Σελιώτη, για τη γόνιμη συνεργασία. Θερμές ευχαριστίες εκφράζω επίσης προς την κυρία Μαρίνα Πιερίδου-Χατζηρακού για την παραχώρηση από το αρχείο του πατέρα της του δημοσιευμένου φωτογραφικού υλικού, προς τον κύριο Γιώργο Γαβριήλ, Επιθεωρητή Τέχνης, για την παραχώρηση των ζωγραφικών έργων που φιλοτέχνησε και φιλοξενούνται στην έκδοση, καθώς και προς τον Συντονιστή και τους συνεργάτες της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων για την άψογη συνεργασία και την επιμέλεια της έκδοσης.

Δρ Κυπριανός Δ. Λούης
Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το βιβλίο εκπαιδευτικού για τον *Καιρό της δοκιμασίας* του Γ. Φιλίππου Πιερίδη αποτελείται από τρία μέρη.

Στο Μέρος Α' (ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ), περιλαμβάνονται στοιχεία που φωτίζουν το πρόσωπο και το έργο του συγγραφέα, γι' αυτό έχουν συμπεριληφθεί εκτός από το βιογραφικό, αποσπάσματα από συνεντεύξεις του και σχόλια μελετητών του έργου του.

Στο Μέρος Β' («Ο ΚΑΙΡΟΣ ΤΗΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ»), παρουσιάζονται τα ίδια τα διηγήματα και παρέχονται στοιχεία που υποβοηθούν την ερμηνευτική τους ανάγνωση. Σημείο αναφοράς είναι πάντα το ίδιο το κείμενο, την προσέγγιση του οποίου υποστηρίζει η βιβλιογραφία που παρατίθεται στο τέλος.

Στο Μέρος Γ' (ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ), όσα περιλαμβάνονται, προορίζονται να ενισχύσουν τη διδακτική πράξη.

Στο Μέρος Δ' (ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ), παρατίθενται κείμενα που προτείνονται για συνδιδασκαλία με τα διηγήματα της συλλογής.

Ωστόσο, το εγχειρίδιο αυτό πρέπει να αντιμετωπιστεί από τους διδάσκοντες ως μια αφετηρία για προβληματισμό και μελέτη γύρω από το έργο του Γ. Φιλίππου Πιερίδη και τη διδασκαλία του και όχι ως μια υποδειγματική ερμηνευτική και διδακτική πρόταση που πρέπει να υιοθετηθεί χωρίς παρεκκλίσεις. Κατά τον ίδιο το συγγραφέα εξάλλου, η δημιουργία ενός καλλιεργημένου αναγνωστικού κοινού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σωστή διδασκαλία των λογοτεχνικών κειμένων. Η βιβλιογραφία επίσης, που παρατίθεται στο τέλος, δεν έχει σκοπό μόνο να καταδείξει πού εδράζεται η ερμηνευτική προσέγγιση, αλλά και να δώσει ένα στοιχειώδες corpus μελετημάτων, στο οποίο να μπορεί να ανατρέξει ο φιλόλογος, ώστε να σχηματίσει προσωπική άποψη για το ίδιο το έργο.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

1. Βιογραφικό σημείωμα	11
2. Από συνεντεύξεις του συγγραφέα	14
3. Για την <i>Τετραλογία των καιρών</i> και τον <i>Καιρό της δοκιμασίας</i>	19

ΜΕΡΟΣ Β΄: «Ο ΚΑΙΡΟΣ ΤΗΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ»

1. Εισαγωγικά	29
2. Ιστορικό πλαίσιο	32
3. Αφήγηση, γλώσσα και ύφος	33
4. Τα διηγήματα	35
• Αλλοφροσύνη	35
• Προσκαρτερία	38
• Αβεβαιότητα	42
• Προσκαρτερία β΄	48
• Κοσμική συγκέντρωση	51
• Η στερνή του γνώση	56
• Μινιατούρες	60

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – Χρονολόγιο Γ. Φιλίππου Πιερίδη 70

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Διδακτικοί στόχοι	79
2. Ενδεικτικός προγραμματισμός	80
3. Ενδεικτικές ερωτήσεις	81
4. Θέματα για μικρές μελέτες-έρευνες	85

ΜΕΡΟΣ Δ΄: ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ 87

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 99

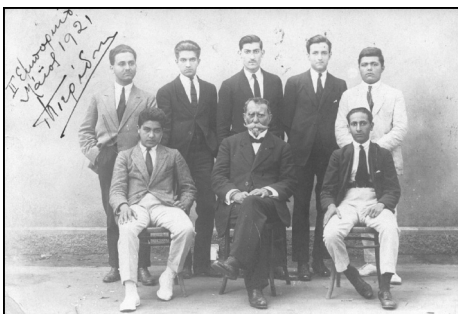
ΜΕΡΟΣ

Α'

**ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ**

1. Βιογραφικό σημείωμα

Ο Γιώργος Φιλίππου Περιόδης γεννήθηκε το 1904 στο Δάλι από γονείς που είχαν εγκατασταθεί στο Κάιρο λίγα χρόνια πριν. Τα παιδικά και νεανικά του χρόνια ταυτίζονται με την περίοδο της ακμής της ελληνικής παροικίας, για την οποία το μεγάλο πλήγμα θα έρθει το 1937, οπότε με τη συνθήκη του Μοντρέ καταργούνται τα προνόμια των Ευρωπαίων στην Αίγυπτο. Θα βιώσει επίσης τους κοινωνικούς και εθνικούς αγώνες της χώρας, την περιπέτεια του Α΄ αλλά και του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, την περιορισμένη ανεξαρτησία της χώρας, αλλά και τις πολιτικές, πνευματικές και κοινωνικές αναζητήσεις της παροικίας.

Αποφοιτώντας από το γυμνάσιο τη χρονιά της Μικρασιατικής καταστροφής, θα εργαστεί σε εταιρεία βαμβακιού απ' όπου θα του δοθεί

η ευκαιρία να ταξιδέψει στο εσωτερικό της χώρας και να γνωρίσει τα βάσανα του αιγυπτιακού λαού. Παράλληλα ασχολείται με τα γράμματα, κυρίως διαβάζοντας, ενώ αποτελεί μέλος μια ομάδας Ελλήνων διανοουμένων του Καΐρου (γνωστή ως «παρέα του σφουγγαράδικου»), που την αποτελούν ο αδελφός του, ποιητής Θεόδωρος Περιόδης, ο Στρ. Τσίρκας, ο Νίκος Νικολαΐδης κ.ά.. Με την άνοδο του φασισμού στην Ευρώπη θα δραστηριοποιηθεί σε αντιφασιστικές οργανώσεις της παροικίας, ενώ δύο από τα μικρότερα αδέρφια του θα στρατευθούν κατά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, όταν η Ελ-

ληνική Κυβέρνηση μεταφέρει την έδρα της στην Αίγυπτο.

Οι επαγγελματικές επαφές του με τα χωριά του αιγυπτιακού νότου θα αποδώσουν το πρώτο του λογοτεχνικό έργο, το μυθιστόρημα «Βαμβακάδες», το οποίο αρχίζει να το γράφει το 1942, με παρότρυνση του εκδοτικού οίκου «Ορίζοντες». Οι «Ορίζοντες» ιδρύονται τότε από τον κύκλο του περιοδικού «Έλληνα», όπου δραστηριοποιούνται πνευματικοί σύντροφοι του συγγραφέα. Είναι το πρώτο λογοτέχνημα αιγυπτιακή Έλληνα που μιλά για τον αιγυπτιακό λαό και από αυτήν την άποψη αποτελεί ένα σταθμό στην ελληνική λογοτεχνία της Αιγύπτου, αφού, σύμφωνα με τον ίδιο το συγγραφέα, η ελληνική παροικία και οι πνευματικοί της φορείς «αποτελούσαν κάτι σαν μικροκοινωνία κλεισμένη και ένθετη μέσα στη χώρα που τη φιλοξενούσε, σχεδόν χωρίς επαφή, με το λαό της χώρας αυτής»¹. Κατά τη διάρκεια της συγγραφής του, εκδίδει παράλληλα το βιβλιαράκι «Στάλινγκραντ-τέσσερις μήνες ενός αγώνα» και το «Στρατόπεδο συγκέντρωσης», μετάφραση μιας γερμανικής νουβέλας για τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Το 1943 διώξεις δημοκρατικών στρατιωτών προκαλούν αντιδράσεις και ένας από τους στρατευμένους αδελφούς του καταδικάζεται σε θάνατο. Θα σωθεί τελικά χάρη στη μαζική κινητοποίηση της παροικίας. Το 1944 εκδηλώνεται σε ελληνικές στρατιωτικές μονάδες της Μέσης Ανατολής κίνημα με αίτημα το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας και την αποστολή τους στο μέτωπο. Οι Άγγλοι διαλύουν αυτές τις μονάδες και περιορίζουν τους στρατιώτες τους σε στρατόπεδα αιχμαλώτων. Ο Γ. Φιλίππου Περίδης συλλαμβάνεται και φυλακίζεται επίσης μαζί με άλλα αριστερά στελέχη της παροικίας. Το 1945 εκδίδονται οι «Βαμβακάδες» από τον εκδοτικό οίκο «Ορίζοντες» και γίνονται ευνοϊκά δεκτοί από την κριτική.

¹ Από συνέντευξή του στο Γ. Μολέσκη, *Νέα Εποχή*, 198 (1989).

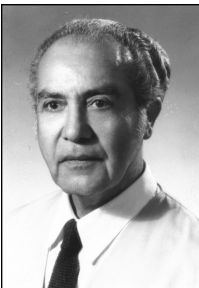
Το 1946 αρχίζει για το συγγραφέα η «κυπριακή περίοδος». Εγκαταλείπει την Αίγυπτο κι έρχεται στην Κύπρο. Εγκαθίσταται στο Βαρώσι, όπου ασχολείται με τη γεωργία καλλιεργώντας έναν πορτοκαλόκηπο ως το 1954. Το 1949 εκδίδει τον τόμο «Διηγήματα από τη Μέση Ανατολή» και το 1954 αναλαμβάνει τη διεύθυνση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου, την οποία διευθύνει μέχρι την αφυπηρέτησή του, το 1971, μετατρέποντάς τη σε πνευματικό κέντρο της πόλης.

Το 1963 εκδίδεται στην Αθήνα από τις εκδόσεις «Κέδρος» η συλλογή διηγημάτων του «Σκληροί καιροί». Ακολουθούν το 1966 οι «Ασάλευτοι καιροί». Την ίδια χρονιά οργανώνει και καταθέτει στη Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου το αρχείο Ν. Νικολαΐδη. Το 1968 χάνει τον αδερφό του Θοδόση που πεθαίνει στο Βουκουρέστι.

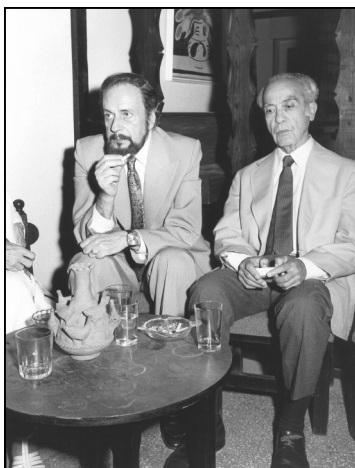

Λίγο μετά κυκλοφορούν στο Κάιρο οι «Βαμβακάδες» σε αραβική μετάφραση. Στο μεταξύ δραστηριοποιείται σε διάφορους συνδέσμους και αφυπηρετώντας από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου αναλαμβάνει εργασία στη Βιβλιοθήκη Φανερωμένης. Το 1973 εκλέγεται Μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ακολουθεί, το 1974, το πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή, θύμα της οποίας θα πέσει και η Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου. Την επόμενη χρονιά εκδίδεται στη Λευκωσία από τον «Κέδρο» η συλλογή του «Ο καιρός των Ολβίων», που θα βραβευτεί με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος. Το 1978 ιδρύεται η Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου, με πρώτο πρόεδρο το Γ. Φιλίππου

Πιερίδη. Το 1979 εκδίδει στη Θεσσαλονίκη τη συλλογή «Ο καιρός της δοκιμασίας» και το 1981 κερδίζει το Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνικού Δοκιμίου. Το 1989 εκδίδεται στην Αθήνα από το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου η «Τετραλογία των καιρών», συγκεντρωτική έκδοση των τεσσάρων συλλογών του, που συνιστούν την κατάθεση της κυπριακής του εμπειρίας. Το 1993 εκδίδονται στην Αθήνα από τις εκδόσεις «Νεφέλη» τα διηγήματα «Ο καλός πολίτης και οι άλλοι». Το 1996 η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κύπρου τον ανακηρύσσει επίτιμο διδάκτορα. Ο Γ. Φιλίππου Πιερίδης φεύγει από τη ζωή το 1999 ενώ στο μεταξύ δημοσιεύεται πλήθος αφιερωμάτων στο έργο του - απόδειξη της αναγνώρισης που απολαμβάνει - σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά, της Κύπρου κυρίως, αλλά και της Ελλάδας.

2. Από συνεντεύξεις² του συγγραφέα

Μια κουβέντα του λογοτέχνη Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη με τον ποιητή Γιώργο Μολέσκη

Γ. ΜΟΛΕΣΚΗΣ: [Ωστόσο] όλο το έργο σας, από τη αρχή μέχρι σήμερα, είναι ένα έργο με σαφείς κοινωνικούς στόχους. Απευθύνεται στον κόσμο μεταφέροντας σαφή κοινωνικά μηνύματα και, θάλεγα ακόμα, έχει μια αγάπη για τον άνθρωπο, προσβλέπει στο ότι αυτός ο άνθρωπος θα αναπτυχθεί, θα δημιουργήσει ένα καλύτερο και δικαιότερο κόσμο στο μέλλον.

² Σε όλα τα αποσπάσματα διατηρήθηκε η σύνταξη και η ορθογραφία του πρωτότυπου.

Γ.Φ.ΠΕΡΙΔΗΣ: Ο λογοτέχνης δεν ξεκινά με την εκ των προτέρων παρμένη απόφαση: θα πω αυτό ή θα πω εκείνο, ή θα βοηθήσω τον άνθρωπο και θα εκφράσω τα προβλήματα ή τα βάσανά του. Ξεκινά για να πει, όσο πιο καλά μπορεί, τον κόσμο που τον περιβάλλει. Ο τρόπος που θα δει αυτό τον κόσμο και ο τρόπος που θα τον εκφράσει πηγάζουν από τον τρόπο που έζησε ο ίδιος, τις εμπειρίες του, από τα διαβάσματά του, από χίλιους παράγοντες που τον οδηγούν να βλέπει κάτω από ένα πρίσμα. Αν είναι καλός τεχνίτης θα εκφράσει, θα πει τον κόσμο που τον περιβάλλει με τον τρόπο που τον αντικρύζει μέσα του. Ο λογοτέχνης, όπως και κάθε τεχνίτης, δε ζει απομονωμένος, ζει μέσα σ' ένα περιβάλλον συγκεκριμένο. Και όχι μόνο ζει μέσα σ' ένα περιβάλλον μα το περιβάλλον αυτό βρίσκεται μέσα του. Αυτός είναι ο μηχανισμός, αν θέλετε, που οδηγεί ένα τεχνίτη του λόγου να εκφράσει αυτά που βλέπει σε άμεση σχέση μ' αυτά που έχει ο ίδιος μέσα του.

Γ. ΜΟΛΕΣΚΗΣ: Μ' αυτά που είπατε και με την αναφορά σας στον μηχανισμό λειτουργίας του λογοτέχνη μου προκαλέσατε την εξής σκέψη: Υπάρχει ένας συσχετισμός μεταξύ των θεμάτων που επιλέγει ένας λογοτέχνης και της μεθόδου, του τρόπου γραφής, που επιλέγει για να τα πει, που δείχνει προς τα πού, προς ποιο κοινό απευθύνει το λόγο του; Όλα αυτά τα πράγματα ασφαλώς πηγάζουν από τον εσωτερικό κόσμο, από τις εμπειρίες και το περιβάλλον στο οποίο ζει ο λογοτέχνης, πράγμα που καθορίζει ως ένα βαθμό, πιστεύω, και τον τρόπο γραφής, τη μεθοδολογία του. Εσείς, πιστεύω, πως πολύ έντιμα τα συνδυάσατε όλα αυτά στο έργο σας. Έχετε δημιουργήσει ένα έργο προσεγμένο, με ψηλούς αισθητικούς στόχους αλλά και με σαφή, όπως ανάφερα προηγούμενα, κοινωνικά μηνύματα. Και το κυριότερο η δημιουργία σας, και συμφωνώ σ' αυτό απόλυτα μαζί σας, πηγάζει από το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζήσατε και το οποίο μας δίνετε τόσο γλαφυρά με τα έργα σας. Εσείς, λοιπόν, πώς βλέπετε αυτό τον συσχετισμό επιλογής θεματολογίας, επιλογής τρόπου έκφρασης και κοινού στο οποίο απευθύνεστε; Θάθελα να μάθω τη γνώμη σας γιατί, όπως ανάφερα, βλέπω να υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στα τρία αυτά πράγματα.

Γ.Φ.ΠΕΡΙΔΗΣ: Υπάρχει σχέση, όμως είναι τρία διαφορετικά σημεία που συμπύσσονται για να αποτελέσουν το θεμέλιο ενός έργου. Όσον αφορά το πρώτο, το δούλεμα του έργου, είμαι από εκείνους που πιστεύουν ότι λογοτεχνία σημαίνει τέχνη του λόγου. Ένα έργο όταν δεν είναι καλά δουλεμένο δεν μπορεί να ονομαστεί λογοτέχνημα όσο ενδιαφέρον κι αν είναι το περιεχόμενό του. Γίνεται λογοτέχνημα όταν είναι δουλεμένο, προσεχτικά, λέξη με λέξη, φράση με φράση. Όπως ένας ζωγράφος δουλεύει το χρώμα του ή όπως ένας λαϊκός ξυλογλύπτης δουλεύει με αφοσίωση και με κέφι αυτό το λεπτό, το λαϊκό δημιούργημα που κατασκευάζει. Όπως μια υφάντρα δουλεύει με αγάπη και με προσοχή το υφαντό που κάνει, γιατί διαφορετικά δε θα βγει ωραίο. Υπάρχει μια αραβική παροιμία που λέει πως για να βγει ωραίο το χαλί πρέπει ο τεχνίτης να τραβά τις κλωστές μέσ' απ' την καρδιά του. Ο λογοτέχνης που δουλεύει το έργο του δεν τραβά τις κλωστές μέσα από την καρδιά του, αλλά τραβά τις κλωστές μέσα από τον πλούτο της γλώσσας του. Γιατί κάθε γλώσσα, και η ελληνική ανάμεσά τους, είναι ένας πλούτος. Απ' αυτό τον πλούτο θα διαλέξεις την κάθε λέξη για να συναρμολογήσεις το έργο σου. Όσον αφορά το δεύτερο, τα θέματα, δεν συμφωνώ με κείνους που υποστηρίζουν πως είναι ζήτημα έμπνευσης. Επειδή δεν είμαι ρομαντικός δεν πιστεύω στην έμπνευση. Το θέμα έρχεται μόνο του. Και θα σας αναφέρω ένα παράδειγμα. Έγραψα ένα διήγημα με τον τίτλο «Τα γαλάζια γοβάκια.» Έτυχε σε μια συγκέντρωση μια μητέρα να φέρει μαζί της το κοριτσάκι της, το οποίο είχε τα πόδια του παράλυτα. Ήτανε καλοντυμένο και φορούσε ωραιότατα παπουτσάκια. Αυτό μούδωσε αμέσως το πρώτο ερέθισμα. Από κει και πέρα βγαίνει ένα κείμενο και πολλές φορές βγαίνει καλό.

«Μια κουβέντα του λογοτέχνη Γιώργου Φιλίππου Περίδη με τον ποιητή Γιώργο Μολέσκη», *Νέα Εποχή* 198, (1989)

Συνομιλία με το λογοτέχνη

Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: Πού αναφέρονται οι Βαμβακάδες σας;

Γ.Φ.ΠΙΕΡΙΔΗΣ: Παρουσιάζω στο μυθιστόρημα μια κατάσταση, όπου οι άνθρωποι είναι σε δύο επίπεδα. Εγώ σαν ανώτερος υπάλληλος, βρισκόμουν από πάνω, σαν λογοτέχνης όμως ήμουν σαν παρατηρητής. Ο λογοτέχνης βλέπει και μένα σαν ένα από τους προνομιούχους.

Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: Το μυθιστόρημά σας, αντιλαμβάνομαι, μιλά για κοινωνική δικαιοσύνη. Αλήθεια, τι ανταπόκριση είχε;

Γ.Φ.ΠΙΕΡΙΔΗΣ: Διαβάστηκε πολύ και είχε μεγάλη επιτυχία. Ήταν κάτι το πρωτοφανέρωτο. Γιατί σε πολύ λίγων Ελλήνων της Αιγύπτου υπάρχει η Αίγυπτος στο έργο τους. Αυτοί οι ελάχιστοι, που παρουσίασαν την Αίγυπτο στο λογοτεχνικό τους έργο, είναι αυτοί που ήρθαν σε άμεση επαφή, όπως εγώ, με τον Αιγυπτιακό λαό. Το μυθιστόρημά μου έφθασε και στον Αιγυπτιακό λαό και διαβάστηκε πολύ. Μεταφράστηκε στα Αραβικά. Εκδόθηκε επί Νάσσερ, από τον εκδοτικό οίκο του κράτους. Ο Γ. Κορδάτος χαρακτήρισε τους «Βαμβακάδες» ως το πρώτο και ίσως το μοναδικό Αιγυπτιακό μυθιστόρημα, που έγραψε Έλληνας.

Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: Δυο χρόνια αργότερα έρχεστε στην Κύπρο. Νομίζω πως στην αρχή εγκατασταθήκατε στην Αμμόχωστο.

Γ.Φ.ΠΙΕΡΙΔΗΣ: Το 1947 ήρθα μόνιμα πια στην Κύπρο. Εγκαταστάθηκα στην Αμμόχωστο. Εκεί αγόρασα ένα κομμάτι γης, ένα πορτοκαλόκηπο και έγινα περιβολάρης. Από το 1955 μέχρι το 1971, που αφυπηρέτησα, εργάστηκα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου. Στην Αμμόχωστο τότε γνώρισα και τη γυναίκα μου, Αγγελική Πασχαλίδη. Αργότερα εγκαταστάθηκα στη Λευκωσία. Για ένα διάστημα εργάστηκα στη Βιβλιοθήκη Φανερωμένης.

Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: Στα χρόνια που ακολουθούν δώσατε 4 συλλογές διηγημάτων που αναφέρονται στη σύγχρονη κυπριακή

πραγματικότητα. Με μεγάλη χαρά, μάλιστα, πληροφορηθήκαμε πρόσφατα πως η τετραλογία σας αυτή πρόκειται να επανεκδοθεί.

Γ.Φ.ΠΕΡΙΔΗΣ: Η επανέκδοση αυτή που πραγματικά μου δίνει μεγάλη χαρά, γίνεται με απόφαση του Πολιτιστικού Ιδρύματος της Τράπεζας Κύπρου. Θα επανεκδοθούν σε ένα τόμο συλλογές διηγημάτων μου που κατά καιρούς εξέδωσα και που αναφέρονται στους «καιρούς» της Κύπρου.

[...]

Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: Η προτίμησή σας είναι το διήγημα;

Γ.Φ.ΠΕΡΙΔΗΣ: Καταρχήν δεν έγραψα ποτέ μου ποίηση. Ο κάθε λογοτέχνης εκφράζεται με τον τρόπο που ταιριάζει στην πνευματική του ιδιοσυγκρασία. Έγραψα διηγήματα - εκτός από το πρώτο μου έργο, που ήταν μυθιστόρημα, διότι εμείς, σχεδόν όλοι, οι Κύπριοι πεζογράφοι είμεθα ερασιτέχνες. Μας απασχολεί κυρίως το πρόβλημα του βιοπορισμού, η βιοποριστική εργασία και δεν έχουμε τη δυνατότητα να ασχοληθούμε αποκλειστικά, για μακρά χρονικά διαστήματα, για να αρχιτεκτονήσουμε και να δουλέψουμε ένα μυθιστόρημα.

Γ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: Γράφετε πολύ; Γράφετε καθημερινά;

Γ.Φ.ΠΕΡΙΔΗΣ: Δεν είμαι από εκείνους που πιστεύουν πως πρέπει να γράφεις για να γράφεις. Και αν δοκιμάσεις να το κάνεις αυτό, δεν θα βγει τίποτε γνήσιο. Γράφεις, όταν νιώθεις κάτι να σε σπρώχνει εκ βάθρων να πεις κάτι.

**Γιώργος Κιτρομηλίδης, Μορφές της κυπριακής λογοτεχνίας,
Λευκωσία, 1989**

3. Για την *Τετραλογία των καιρών* και τον *Καιρό της Δοκιμασίας*³

Ο Γ. Φ. Π. είναι μια ξεχωριστή φωνή στον χώρο της κυπριακής πεζογραφίας. Ξεχωριστή με την έννοια του ότι υπάρχει εδώ μια γραφή εντελώς ιδιόμορφη, μια γραφή μ' ένα καθαρά δικό της περιγράμμα, τονισμό, χρώμα, υφή. Ο Γ.Φ.Π., που κλείνει εφέτος τα 75 του χρόνια, έγινε με το σχετικό μικρό σε ποσότητα αλλά πλούσιο σε ποιότητα έργο του ένα είδος σεισομογράφου, θα λέγαμε, της κυπριακής ζωής. Οι συλλογές διηγημάτων του «*Σκληροί Καιροί*» (1963), «*Ασάλευτοι Καιροί*» (1966), «*Ο Καιρός των Ολβίων*» (1975) και τώρα «*Ο Καιρός της Δοκιμασίας*» εντοπίζουν ιστορικές περιόδους στην πρόσφατη ιστορία μας – περιόδους με τα δικά τους χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Δεν έχουμε να κάνουμε όμως μ' ένα χρονιογράφο, που αφηγείται συμβάντα και περιστατικά, που καταγράφει απλώς γεγονότα έστω κι αν στα κείμενά του υπάρχει άμεση αναφορά σε γνωστά μάλιστα συμβάντα. Αλλού σκοπεύει ο Γ. Φ. Πεiriδης. Χρησιμοποιώντας μορφές προσιτές, ρεαλιστικές και μέσα λιτά που ταυτίζονται με το λαϊκό αισθητήριο και γίνονται ένα μαζί του, και μιλώντας με μια γλώσσα ήρεμη, χωρίς διακυμάνσεις, ηρωικές εξάρσεις και δραματικές κραυγές, κατορθώνει να καταδυθεί στα υπόγεια ρεύματα, που κυλούν βαθειά κάτω από την επιφάνεια. Γι' αυτό και τα διηγήματα του πηγαινούν πέρα από τους χαρακτήρες και πλάθουν ατμόσφαιρα. Μ' αποτέλεσμα μερικά απ' αυτά τα διηγήματα να φαίνονται ανολοκλήρωτα, χωρίς αποκορύφωση. Υπάρχουν μάλιστα περιπτώσεις όπου το ένα κείμενο φαίνεται να εισχωρεί στο επόμενο, οι χαρακτήρες πηδούν από το ένα διήγημα στο άλλο και συνεχίζουν την ζωή τους πλάι σε καινούρια πρόσωπα.

**Παιονίδης Πανίκος, «Γ. Φ. Πεiriδης: «Ο καιρός της Δοκιμασίας»»,
Νέα Εποχή, 136, (1979), σ. 1086-1087.**

Το πρώτο δίπτυχο, οι *Σκληροί Καιροί* (1963) και οι *Ασάλευτοι Καιροί* (1966) κατά τρόπο πρωθύστερο παρουσιάζει τις νοοτροπίες

³ Σε όλα τα αποσπάσματα διατηρήθηκε η σύνταξη και η ορθογραφία του πρωτότυπου.

και τις αξίες της κλειστής αστικής κοινωνίας της Αγγλοκρατίας και την ανατροπή αυτού του κόσμου με τον απελευθερωτικό αγώνα. Ως ανάλυση κοινωνικών σχέσεων και παρακολούθηση των λεπτών ψυχολογικών τους προεκτάσεων και ως σύλληψη του σύνθετου κλίματος μιας ιστορικής εποχής, το έργο *Ασάλευτοι Καιροί* αποτελεί, πιστεύω, σημαντικό λογοτεχνικό επίτευγμα. Οι προσδοκίες, οι πικρές εμπειρίες και το ανθρώπινο πάθος του αγώνα προσδίδουν επικό χαρακτήρα στη συλλογή *Σκληροί Καιροί*, που κλιμακώνεται σε σκληρό δράμα με την αποκάλυψη των εσωτερικών αντιφάσεων και της μισαλλοδοξίας στην οποία παρέμεινε εγκλωβισμένος ο αγώνας, όπως καταγράφεται στο διήγημα «Άουτο ντά φέ». Στις σελίδες του Γιώργου Πιερίδη έμαθα για πρώτη φορά το νόημα αυτού του όρου και όταν πολύ αργότερα έγραφα το «Ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου», τις ίδιες αυτές αντιφάσεις προσπάθησα να ερμηνεύσω με τις αναλυτικές κατηγορίες του επιστημονικού λόγου. Το δεύτερο δίπτυχο, *Ο Καιρός των Ολβίων* (1975) και *Ο καιρός της δοκιμασίας* (1978) αποτελεί στην ουσία μια συγκλονιστική κοινωνική ερμηνεία της κυπριακής τραγωδίας του 1974. Είναι σαφής η σχέση της κοινωνικής αιτιότητας που αναδύεται στην οπτική του Πιερίδη μεταξύ των κοινωνικών καταστάσεων της ολβιότητας, των παχυλών χρόνων της ευημερούσας και ανυποψίαστης ανεξάρτητης Κύπρου και της συμφοράς που ακολούθησε, σχεδόν νομοτελειακά, ως νέμεση αυτοκαταστροφής. Το υπέρτατο πάθος όμως της ερμηνείας αυτής βρίσκεται στη διαπίστωση της βαθύτατης οδύνης των ανεύθυνων θυμάτων, που σύρθηκαν στην τραγική δοκιμασία χωρίς να καταλαβαίνουν τις όποιες αιτιότητες. Με τα θύματα αυτά μας κάνει να συμπάσχουμε ο συγγραφέας μέσω της σιωπηλής οδύνης της μαρτυρίας του.

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Λογοτεχνία και κοινωνικό ζήτημα.

Αναφορά στον Γιώργο Φιλίππου Πιερίδη», *Κύκλος 21-22* (1986), σ. 138-139.

Ο *Καιρός της Δοκιμασίας* (1978) κυκλοφόρησε τέσσερα χρόνια μετά την τουρκική εισβολή. «Στους δύσκολους καιρούς», λέει ο ίδιος, «σε ώρες κρίσιμες για τον τόπο του και το λαό του [...] η συμμετοχή [του λογοτέχνη] γίνεται απόλυτη και τον σπρώχνει να

εκφράσει με τρόπο άμεσο τις δοκιμασίες και τον αγώνα του λαού του». Ο άμεσος αυτός τρόπος εκφράζει δυο αρχές που ο Περίδης θεωρεί θεμελιακές για την πεζογραφία: «Η μια είναι θετική να λες όσο μπορείς πιο λιτά και πιο καθαρά κείνο που έχεις να πεις. Η άλλη είναι αρνητική να μη λες ψέματα, κατά πρώτο λόγο στον ίδιο τον εαυτό σου». Εδώ ο συγγραφέας εκφράζει τον ουσιώδη «λόγο» της λογοτεχνίας, που είναι τόσο απλός και για τούτο δυσπρόσιτος σε όσους δεν διαθέτουν υπομονή και γνώση, ταπεινοφροσύνη, ευγένεια, διαλογισμούς και αισθήματα. Ο Περίδης ζυγίζει και πάλι τα πράγματα: «Αποζητάμε υποσυνείδητα δυο τέρατα λύτρωσης. Να ξεκαθαρίσουμε, να βάλουμε τάξη σε κείνο που βρίσκεται μέσα μας ρευστό, και να το πούμε στους άλλους».

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Γιώργος Φιλίππου Περίδης. Συναπάντημα αγάπης με ένα φίλο», Νέα Εποχή 228-229 (1994), σ. 57.

Η καταστροφή του '74 ή, καλύτερα, τα κοινωνικά της παρεπόμενα αποτυπώνονται στην τελευταία διηγηματική ενότητα της *Τετραλογίας των Καιρών*, στον *Καιρό της Δοκιμασίας*, που εκδόθηκε το 1978. Σ' αυτή τη συλλογή, που επιμέρους διηγήματά της άρχισαν να προδημοσιεύονται από το 1974 ήδη, ο Περίδης χωρίς εξάρσεις, με τόνους πολύ συγκρατημένους -γι' αυτό και αισθητικά πειστικούς- αναφέρονται στο δίδυμο έγκλημα κατά της Κύπρου. Ο σπαραγμός του για την καταστροφή και τους νεκρούς είναι έκδηλος. Ωστόσο, η κύρια έγνοια του είναι οι ζωντανοί, οι ξεριζωμένοι στην προσπάθειά τους για αναδημιουργία της ρημαγμένης τους ζωής. Μ' αυτούς ο Περίδης συμπάσχει. Και συμπάσχει ακόμα με τον Ελληνοκύπριο και Τουρκοκύπριο τη στιγμή του χωρισμού τους, που είτε ήταν άμεση συνέπεια των ίδιων των γεγονότων είτε προκλήθηκαν έμμεσα από το κλίμα της αμοιβαίας καχυποψίας που αυτά δημιούργησαν.

Θωμάς Συμεού, «Γιώργος Φιλίππου Περίδης, Συνοπτική αναδρομή στη ζωή και το έργο του», Νέα Εποχή 226 (1994), σ. 26.

Φεβρουάριος του 1969. Το πιο πάνω χρονικό στίγμα, χοντρικά μιλώντας, μπορεί να αποτελέσει το ένα συμβατικό όριο της δεκαετίας μέσα στην οποία το ζητούμενο άθροισμα της πεζογραφικής συγχομδής του Γιώργου Φιλίππου Περίδη, κατορθώνεται στις δύο

συλλογές διηγημάτων: «Ο καιρός των ολβίων» 1975 και «Ο καιρός της δοκιμασίας» 1978, χρονικό στίγμα που μπορεί να αποτελέσει το δεύτερο συμβατικό όριο. Ωστόσο πρέπει ακόμα να διαγραφεί πιο συγκεκριμένα η ατραπός που οδήγησε στο σημερινό αδιέξοδο. Δειγματοληπτικά: προαναφέρεται το εθνικό χαντάκωμα, απότοκο της τότε ελληνικής πραγματικότητας και που το υποκατάστατο του εφευρίσκει ως επαρκής διευθέτηση της πολιτικής σκοπιμότητας των Άγγλων. Αλλά και θερμοκέφαλων εθνικιστών πολιτικών με σαφή πολιτική μυωπία. Οπωσδήποτε είναι ευδιάκριτες οι συνέπειες, στην εξέλιξη της πρόσφατης Κυπριακής Ιστορίας, από την πολιτική πράξη των πιο πάνω. Η ένωση με την Ελλάδα ως προσανατολισμός, και από την αριστερά και από την εθναρχία, με διαφωνία ως προς τον τρόπο επιδίωξής της, υποκαθίσταται ύστερα από τη σύγκρουση με τους Εγγλέζους στα χρόνια 1955-59, με την ανεξαρτησία, πρώτη σημαντική υποχώρηση που προκαλεί ρωγμές με εγγενείς αντιφάσεις στον κοινωνικό χώρο. Η ατμόσφαιρα πλέον εγκυμονεί ένα κόσμο διαφοροποιημένο· τα χρόνια που θα ακολουθήσουν φέρνουν στην επιφάνεια όλες εκείνες τις αντιφάσεις που θα οικοδομήσουν το τέλος της μικρής μας πόλης του Δημήτρη Χατζή είτε της Αμμόχωστος.

Λεύκιος Ζαφειρίου, «Το πεζογραφικό έργο του Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη μετά το 1974», Νέα Εποχή 156 (1982), σ. 824-825.

Ξεχωριστή θέση στο σύνολο έργου του Πιερίδη κατέχει η συγκεντρωτική έκδοση *Η τετραλογία των καιρών*, η οποία κυκλοφόρησε το 1989. Το βιβλίο αυτό έχει ως υπόβαθρο τη νεότερη κυπριακή ιστορία και επιμερίζεται σε τέσσερις εποχές: οι «Ασάλευτοι καιροί» (τοποθετούνται στα χρόνια της προεπαναστατικής Κύπρου 1946-1955), οι «Σκληροί καιροί» (στην περίοδο του αγώνα 1955-1959), «Ο καιρός των ολβίων» (στην περίοδο 1960-1974), «Ο καιρός της δοκιμασίας» (στην μετά το 1974 περίοδο). Η πρώτη αντιστοιχία ανάμεσα στους *Βαμβακάδες* και σ' αυτήν τη συγκεντρωτική έκδοση, αφορά στη μορφή. Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την *Τετραλογία* ως μία ενότητα, τα επεισόδια της οποίας διατάσσονται σε αυστηρά χρονολογική τάξη. Παρ' όλο που οι τέσσερις καιροί γράφονται σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα αποτελούν μια ενιαία σύνθεση, η οποία θυμίζει τη σπονδυλωτή άρθρωση των *Βαμβακά-*

δων· τις ανεξάρτητες δηλαδή ιστορίες οι οποίες αφορούνται από τον ίδιο χωροχρόνο και σε ορισμένες περιπτώσεις (αυτό συμβαίνει σπανιότερα στην Τετραλογία) ανακαλούν στη σκηνή γνωστά από προηγούμενα επεισόδια πρόσωπα. Η δεύτερη αντιστοιχία αφορά στο χώρο. Και σ' αυτήν την περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με ένα πεπερασμένο χώρο· μικρές - μικροαστικές - πόλεις μέσα από τις οποίες προβάλλεται «μα εικόνα της Κύπρου που δεν είναι [ωστόσο] απόλυτα της Κύπρου, που δεν ταυτίζεται». Πράγματι οι περιγραφές παραπέμπουν βεβαίως στον κυπριακό χώρο· λείπουν ωστόσο εκείνοι οι αναφορικοί δείκτες οι οποίοι θα επέτρεπαν - πάντα - την ασφαλή ταύτιση. Η ίδια μάλιστα ασάφεια χαρακτηρίζει πολλές φορές και τα πρόσωπα.

Παντελής Βουτουρής, «Από τους Βαμβακάδες στην Τετραλογία των Καιρών», Σημείο, 4 (1996), σ. 218-219.

Η κοινωνική κριτική του συγγραφέα δεν αναλύεται –κάθε άλλο– σε αποφθεγματισμούς και τέτοια. Τον ενδιαφέρει ο άνθρωπος, η ανθρώπινη ιστορία, του οποίου τα τραγικά σχήματα αποτελούν και τους πυρήνες των διηγημάτων του: η γυναίκα που περιμένει ματαίως στον άδειο δρόμο το ταξί για την Αμμόχωστο, ο φαμελίτης που την ώρα της φυγής αποξεχάστηκε να μαζεύει πρωινά σύκα από το δέντρο της αυλής του κ.ά. Ο ήρωας των κειμένων του Γιώργου Περίδη, βουβός μπροστά στην προσφυγιά, γεμάτος πείσμα για επιβίωση, ανορθολογιστικά ιδεολόγος, συναισθηματικός, αναλογίζεται: «Ακόμα κι η πιο μεγάλη συμφορά, όταν χρονίζει πολύ, γίνεται μονότονη. Τον αβάσταχτο πόνο της αρχής, την αγανάχτηση, την αποφασιστική διεκδίκηση του δίκιου μας που καταπατήθηκε, μπορεί τότε ν' αντικαταστήσει, τρυπώντας ύπουλα, μια διάθεση μελαγχολικής εγκαρτέρησης, που δεν απέχει πολύ από τη συνήθεια, τη συνήθεια στη συμφορά, που είναι χειρότερη από την ίδια τη συμφορά». Θα μπορέσει άραγε αυτός να αντισταθεί σ' έναν νέο τρόπο ζωής, που εν ονόματι της ανοικοδόμησης εισήχθη το 1974 στην Κύπρο και του οποίου τα αποτελέσματα αλλού έχουν πλέον διαπιστωθεί;

Χ. Μπακιρτζής, «Γ. Φιλίππου Περίδης, Ο καιρός της δοκιμασίας», Νέα Πορεία 293-295 (1979), σ.135

Για το περιεχόμενο της Τετραλογίας: Στον τόμο προηγούνται τα διηγήματα των «Ασάλευτων καιρών» αν και γράφτηκαν μετά τους «Σκληρούς καιρούς». Η επιλογή του συγγραφέα και του επιμελητή της έκδοσης είναι πολύ εύστοχη, γιατί δίνεται στον αναγνώστη η δυνατότητα να παρακολουθήσει τη φυσική ιστορική εξέλιξη των δρωμένων στην Κύπρο (πρώτα η ειρηνική περίοδος 1945-1955 και μετά ο αγώνας του 1955). Παράλληλα δίνεται η δυνατότητα έτσι να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του «κόσμου της Κύπρου», από την εποχή της ειρήνης και της αθωότητας (όπως αποτύπωσε τον κόσμο αυτό και ο χρωστήρας του Διαμαντή και του Κάνθου) στους «σκληρούς καιρούς» της εξέγερσης, που τα αισθήματα αγριεύουν. Αυτή τη διαφοροποίηση που υφίστανται οι άνθρωποι από τη σκληρότητα των καιρών, την καταγράφει ο συγγραφέας με μια νηφάλια σοφία και με καρδιά πάντα ανοιχτή προς τους ήρωές του. Εκεί που σπάξει αυτή η «παγιωμένη» νηφαλιότητα του συγγραφέα είναι στον «Καιρό των ολβίων». Εκεί ακριβώς ο Πιερίδης χάνει την ψυχραιμία του - όχι όμως και τη σοφία του - και ξεσπά σ' ένα μαστίγωμα των «ολβίων» της μετανεξαρτησιακής περιόδου, που «όμοιοι με καλοζωισμένους βατράχους ευδαιμονούν μέσα στο βάλτο τους και, ρίχνοντας ακατάδεκτες ματιές στον έναστρο ουρανό, κοάζουν', κοάζουν αγνοώντας μέσα στην ολβιότητά τους την καταστροφή που προελαύνει. Αυτή η ασυνήθιστη «έκρηξη» του Πιερίδη κορυφώνεται στο εξαιρετο, δοκιμασκού χαρακτήρα, «προοίμιο» του «Καιρού των ολβίων' και στο οξύτατο αφήγημα «Κοπρίτες», ένα αφήγημα που το αισθάνομαι ως μια γερή γροθιά στα μούτρα -ή καλύτερα στο γεμάτο στομάχι- της «προεισβολικής» κυπριακής κοινωνίας, μα ακόμα περισσότερο της τωρινής.

Κώστας Νικολαΐδης, «Για την Τετραλογία των καιρών του Γ. Φιλίππου Πιερίδη», *Ακτή 3* (1990), σ. 350-351.

Η συνανάγνωση των τεσσάρων ομόκυκλων συλλογών δημιουργεί στον αναγνώστη το αίσθημα ότι ουσιαστικά διαβάξει το ίδιο έργο. Ένα έργο που εκτυλίσσεται και προοδεύει μέσα στον ιστορικό χρόνο ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου: κυρίως τη μικρή επαρχιακή πόλη αλλά και το χωριό, ενταγμένα στο ευρύτερο πλαίσιο του νησιού. Έχει κανείς την αίσθηση ότι πρόκειται για ραψωδία των ίδιων προσώπων, τις βιοτικές, πνευματικές και ψυ-

χικές εμπειρίες (και δοκιμασίες) των οποίων παρακολουθεί σε διαφορετικές ιστορικές και κοινωνικές περιστάσεις: από την υποταγή ή την αντίσταση την ανία της πεζής καθημερινότητας (*Ασάλευτοι Καιροί*), στη σκληρή δοκιμασία της συλλογικής αντίστασης στον ξένο κατακτητή (*Σκληροί Καιροί*) από την προσπάθεια διαφύλαξης, σε ιδιωτικό επίπεδο, κάποιων ριζιμών αξιών μπροστά στον καταστροφικό οίστρο μας απότομα ανερχόμενης οικονομικά κοινότητας (*Καιρός των Ολβίων*), στην αναπότρεπτη συντριβή μέσα στις μυλόπετρες της ιστορίας (*Καιρός της δοκιμασίας*). [...]

Ποιητική διάθεση διάχυτη παντού, που γίνεται πιο έντονη στις ενότητες που τιλοφορούνται «Μινιατούρες» (297-315, 365-380). Εδώ το ποιητικό στοιχείο δεσπόζει αρκετά από τα κομμάτια αυτά μοιάζουν πιο πολύ πεζά ποιήματα παρά αφηγήματα. Ενδεικτικό και το ότι για πρώτη φορά ονόματα ηρώων χάνουν τον ανθρώπινο, ατομικό τους χαρακτήρα, για να μετατραπούν σε ονόματα-σύμβολα του κοινωνικού τους προσώπειου: «Βελονίδης», «Βουβούλα», «Καρεκλάρηδες», «Παραδάκης», «Σαμαροπούλου», «Φαρδίλης», «Φουσκάλιδου», αλλά και «Ντήμης», «Πίτσης», «Τόλης».

Μιχάλης Περιός, «Ο «πεζογράφος - ποιητής» Γ.Φ. Περιόδης. Με αφορμή την έκδοση της Τετραλογίας των Καιρών» στο Από το μεριτικόν της Κύπρου, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1991, σ. 405, 418.

ΜΕΡΟΣ

Β'

**«Ο ΚΑΙΡΟΣ ΤΗΣ
ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ»**

1. Εισαγωγικά

«Ο καιρός της δοκιμασίας» παρουσιάστηκε ως συλλογή το 1978. Περιλαμβάνει επτά διηγήματα, τα οποία έχουν ως υπόβαθρο τα γεγονότα του πραξικοπήματος και της εισβολής. Το τελευταίο απ' αυτά συντίθεται από δεκατρείς μινιατούρες, μικρογραφίες επώνυμων κυρίως ή και ανώνυμων προσώπων και στιγμών της εισβολής. Το 1989 η συλλογή αυτή ενσωματώνεται εκδοτικά σε μια τετραλογία, η οποία συμπεριλαμβάνει τρεις ακόμα συλλογές διηγημάτων του συγγραφέα. Ο συλλογικός τόμος ονομάστηκε «Τετραλογία των Καιρών», όπου «καιροί» είναι οι φάσεις που διέρχεται η κυπριακή κοινωνία από το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου ως την εποχή μετά την τουρκική εισβολή. Οι υπόλοιπες συλλογές που ενσωματώθηκαν είναι οι «Ασάλευτοι καιροί», οι «Σκληροί καιροί» και «Ο καιρός των Ολβίων». Σύμφωνα με τον ίδιο το συγγραφέα, πρόκειται για ένα τετράπτυχο που παρουσιάζει μια «τοιχογραφία» της Κύπρου, από τον καιρό της Αγγλικής αποικιοκρατίας μέχρι και τα χρόνια της τουρκικής εισβολής.

Οι τέσσερις αυτές συλλογές δεν παρατίθενται σύμφωνα με τη χρονολογία έκδοσής τους (δύο γράφτηκαν προπολεμικά, πριν το 1974, και οι άλλες δύο μεταπολεμικά) αλλά σύμφωνα με την εποχή στην οποία αναφέρονται, σχηματίζοντας ένα αδρό περιγράμμα της κατάστασης στο νησί. Έτσι, παρόλο που οι «Σκληροί καιροί», συλλογή που αναφέρεται στον Αγώνα του '55-'59 δημοσιεύτηκε πρώτη (1963), παρουσιάζεται στην «Τετραλογία των Καιρών» δεύτερη, ώστε να προηγηθούν οι «Ασάλευτοι καιροί», συλλογή που εκδόθηκε μεν αργότερα (1966) αλλά περιγράφει τα χρόνια της ύστερης Αγγλοκρατίας στο νησί, που προηγούνται χρονολογικά του Αγώνα. Τρίτη στη σειρά παρουσιάζεται η συλλογή «Ο καιρός των Ολβίων» (1975) που αναφέρεται στην περίοδο από την Ανεξαρτησία μέχρι το 1974 και τελευταία «Ο καιρός της δοκιμασίας». Διαβάζοντάς τα με τη σειρά αυτή, ο αναγνώστης διέρχεται με χρονολογική σειρά τριάντα σημαντικά χρόνια της νεότερης κυπριακής ιστορίας.

Πρόκειται για τρεις δεκαετίες που σφράγισαν το χαρακτήρα τόσο της κυπριακής κοινωνίας όσο και της Κυπριακής Πολιτείας. Ως σύ-

νολο, οι συλλογές περιγράφουν το πέρασμα από τη νωθρότητα της εποχής της Αγγλοκρατίας στο μεγαλείο του Αγώνα του '55-'59 και από κει στην Ανεξαρτησία, στο μετασχηματισμό της παραδοσιακής αγροτικής κοινωνίας σε αστική και τελικά στη διπλή τραγωδία του προαξιοπήματος και της εισβολής. Την έκδοση συμπληρώνουν, εν είδει επιμέτρου, δύο ακόμα διηγήματα.

Από τα διηγήματα της «Τετραλογίας» απουσιάζουν τα στερεότυπα πολιτικά ιδεολογήματα. Ωστόσο, όλα φέρουν την πρόθεση της κοινωνικής κριτικής, αναδεικνύοντας τα αδιέξοδα κάθε «καιρού»: πνευματική ολιγωρία, ηθική έκπτωση, μυωπική πολιτική και κοινωνική συμπεριφορά. Όλα τα παραπάνω θα οδηγήσουν τελικά στο δράμα του 1974, σε μια νέα πραγματικότητα στο νησί, καταταμαχισμένη γεωγραφικά, ηθικά, και ψυχικά.

Ο ίδιος ο Γ. Φιλίππου Περίδης αναφέρει σχετικά με την «Τετραλογία»⁴: «Άρχισα να γράφω τους *Σκληρούς καιρούς*, σπρωγμένος από τα γεγονότα που συνέβαιναν γύρω μας, όπως εξάλλου έκαμαν και άλλοι ποιητές και πεζογράφοι. Όταν τέλειωσα αυτή τη δουλειά, τότε σκέφτηκα να τη συμπληρώσω αρχίζοντας από την προηγούμενη περίοδο. Και έγραψα τους *Ασάλευτους καιρούς*. Στη συνέχεια τα ίδια τα γεγονότα μ' έσπρωξαν να συνεχίσω, αναφερόμενος στις εκάστοτε εξελίξεις. Πολλές φορές ο λογοτέχνης βρίσκεται μπροστά σε μια κατάσταση που θέλει να την εκφράσει, με τον τρόπο του.»

Ασάλευτοι καιροί - Σκληροί καιροί - Ο καιρός των Ολβίων

Ασάλευτοι καιροί: Αποτελούνται από οχτώ διηγήματα που αναφέρονται στα ασάλευτα, αποτελεσματωμένα χρόνια της Αγγλοκρατίας. Τα θέματα αντλούνται από την καθημερινότητα των ανθρώπων μας συντηρητικής επαρχιακής πόλης, καθημερινότητα την οποία τίποτα δε διασαλεύει· καμιά ψυχική διακύμανση, καμιά και-

⁴ Σε συνέντευξή του στο Γ. Κιτρομηλίδη, που συμπεριλαμβάνεται στο *Μορφές της κυπριακής λογοτεχνίας*, Λευκωσία, 1989.

νούργια ιδέα, κανένα καινοτόμο επίτευγμα. Η εκμετάλλευση και η παρακμή καλά κρατούν και τίποτα δε φαίνεται ικανό να διαφοροποιήσει αυτήν την κοινωνία τη φτιαγμένη από στενόμυαλους ή αδύναμους ανθρώπους.

Σκληροί καιροί: Αποτελούνται από τέσσερα διηγήματα που ανάγονται στον Απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-59. Στον πυρήνα των διηγημάτων βρίσκονται πραγματικά περιστατικά του. Ωστόσο, τα θέματα δεν είναι ηρωικά. Ο Γ. Φιλίππου Περίδης επιλέγει και παραθέτει από τον αγώνα στιγμές ανθρώπινης οδύνης· τον πόνο του γονιού από την απώλεια του παιδιού του που θυσιάζεται για την πατρίδα, το φόνο ενός αριστερού από φανατικούς ιδεολογικούς αντιπάλους, την εκτέλεση ενός προδότη που εκούσια παραδίδεται στο θάνατο για να εξιλεωθεί, τέλος το λυντσάρισμα ενός άλλου. Πρόκειται για ένα «τετράπτυχο θανάτων»⁵ που λαμβάνει χώρα στην κυπριακή ύπαιθρο.

Ο καιρός των Ολβίων: Αποτελείται από δέκα διηγήματα που καταγγέλλουν με καυστικότητα το κλίμα της ολβιότητας (της ευδαιμονίας και της μακαριότητας δηλαδή) που χαρακτήριζε την αστική τάξη τα χρόνια που μεσολάβησαν από την Κυπριακή Ανεξαρτησία μέχρι το 1974. Ο ίδιος ο συγγραφέας δήλωσε: «Ομολογώ ότι αυτοί που αποκαλώ όλβιους, δηλαδή οι άνθρωποι που πάντοτε υπήρχαν αλλά τους είδαμε να οργιάζουν σε καλοπέραση μέσα στο δράμα του κυπριακού λαού, ήτανε εμπειρία εξοργιστική. Ομολογώ ότι, παρόλη την αγάπη μου για τον άνθρωπο, νιώθω κάτι σαν αποστροφή γι' αυτούς τους ανθρώπους, τους καλοπερασάκηδες, που ακόμα και σήμερα δεν έχουν τη στοιχειώδη φαντασία ν' αντιληφθούν μέσα στο μυαλουδάκι τους τι έγινε στην Κύπρο και τι μπορεί να γίνει. [...] Είναι εξοργιστικοί. Γι' αυτό έγγραψα και δεν έκρυψα (γιατί να τα κρύψω;) τα αισθήματα αγανάκτησης γι' αυτή τη μερίδα των ανθρώπων που μας περιβάλλουν.»⁶

⁵ Γιάννης Κατσούρης, «Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Περίδης», *Κύκλος*, 21-22 (1986), σ. 169.

⁶ Από συνέντευξή του στο Γ. Μολέσκη, *Νέα Εποχή*, ο.π. σ. 14.

2. Ιστορικό πλαίσιο

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, η Κύπρος, παρά τις υποσχέσεις των Βρετανών, θα παραμείνει υπό τον αποικιοκρατικό τους ζυγό. Το ενωτικό κίνημα, τραυματισμένο μετά τα Οκτωβριανά του 1931, θα περάσει σε νέα φάση και σταδιακά θα οδηγήσει στον αγώνα του '55-'59 κι εκείνος τελικά στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και στην ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960).

Το νεοσύστατο κράτος θα ξεκινήσει αμήχανα την ιστορική πορεία του. Σύντομα, δυσόλινα γεγονότα, όπως οι διακοινοτικές συγκρούσεις του '63-'64, θα προσημάνουν μια εξέλιξη που θα οδηγήσει ύστερα από δέκα περίπου χρόνια στη διπλή τραγωδία του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής. Υπό την καθοδήγηση του δικτατορικού καθεστώτος των Αθηνών, εξτρεμιστικά στοιχεία μεθοδεύουν την ανατροπή της Κυβέρνησης Μακαρίου, την οποία κατηγορούν ότι απεμπόλησε το στόχο της Ένωσης. Η δράση της παράνομης οργάνωσης ΕΟΚΑ Β' που συγκροτήθηκε το 1971 και υπονομεύει μεθοδευμένα την Κυβέρνηση, εκτραχύνει τα πράγματα στο νησί. Η κατάσταση επιδεινώνεται. Τελικά, μετά από πολλές απόπειρες δολοφονίας σε βάρος του Αρχιεπισκόπου και Προέδρου της Δημοκρατίας, στις 15 Ιουλίου 1974 εκδηλώνεται πραξικόπημα που οδηγεί στην ανατροπή και απομάκρυνση του Μακάριου Γ' από το νησί. Τις μέρες εκείνες επικρατεί στην Κύπρο εμφύλια αναταραχή.

Η κατάσταση αυτή θα δώσει στην Τουρκία μια ευπρόσδεκτη δικαιολογία για να βάλει σε εφαρμογή σχέδιο πολλών χρόνων. Έτσι, λίγες μέρες μετά (20-22 Ιουλίου 1974) θα πραγματοποιήσει εισβολή στο νησί δημιουργώντας κατά την πρώτη φάση προγεφύρωμα στο βορρά, το οποίο στη συνέχεια θα διευρύνει. Η στρατιωτική επιχείρηση θα ολοκληρωθεί σε μια δεύτερη φάση (14-16 Αυγούστου 1974), αποφέροντας στην κατοχική δύναμη το 37% του εδάφους του νησιού μαζί με ό,τι του αναλογούσε οικονομικά. Ταυτόχρονα προσφυγοποίησε 200.000 Ελληνοκύπριους, οι οποίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίες, εγκλώβισε 20.000 (αρχικά) στις κατεχόμενες περιοχές και 1619 τους κατέστη-

σε αγνοούμενους. Χιλιάδες ήταν και οι αιχμάλωτοι Ελληνοκύπριοι, αρκετοί από τους οποίους μεταφέρθηκαν στις φυλακές της Τουρκίας.

Η εισβολή διαχώρισε βίαια τις δύο μεγάλες κοινότητες του νησιού (ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή) και διέκοψε την ειρηνική συμβίωση ανθρώπων που, παρά τις θρησκευτικές και εθνικές τους διαφορές, κατάφεραν γενικά να συμβιώνουν ειρηνικά. Τα τραύματα του 1974 ήταν πολλαπλά και οι συνέπειές τους όχι μόνο ορατές, αλλά ακόμα ζωντανές στο σώμα της Κύπρου.

3. Αφήγηση, γλώσσα και ύφος

Με εξαίρεση το πρώτο, «Αλλοφροσύνη», και το τελευταίο, «Μινιατούρες», στα υπόλοιπα διηγήματα η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη. Ο αφηγητής είναι εξωδιηγητικός. Δεν είναι πρόσωπο της ιστορίας, δε συμμετέχει στα περιστατικά, δεν έχει ανάμιξη στην εξέλιξή της. Ο λόγος του κυριαρχεί μεταφέροντας στον αναγνώστη σκέψεις, καταστάσεις, περιστατικά. Οι διάλογοι είναι περιορισμένοι, σημαντικοί όμως γιατί κυρίως αυτοί προωθούν τη δράση.

Στην «Αλλοφροσύνη» ο αφηγητής είναι αυτόπτης μάρτυς των περιστατικών που αφηγείται και επίσης ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας. Μετέχει σ' αυτήν ως κύριο πρόσωπο και όπως ο ίδιος δήλωσε, το περιστατικό είναι αληθινό. Εδώ επομένως, η οπτική του αφηγητή και του συγγραφέα ταυτίζονται.

Στις «Μινιατούρες», ο συγγραφέας τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στο πλήθος όλων εκείνων που δοκιμάζονται και προσπαθούν να συνεχίσουν, μοιράζεται την πίκρα και την αγωνία, κάνει λόγο για το δικό του τρόπο αντιμετώπισης των πραγμάτων και τέλος νοθετεί ανοιχτά. Το ύφος του ωστόσο δε γίνεται εξεζητημένο. Παραμένει απλό, όσο και οι ήρωες, συναισθηματικό, όπου ασχολείται με τον ψυχισμό των ανθρώπων, φιλοσοφημένο, σε σημεία που παρεμβαίνει και σχολιάζει ο ίδιος, λιτότερο όπου αποδίδει ενέργειες των ηρώων.

Η φόρμα των «Μινιατούρων» είναι εντελώς ιδιαίτερη. Πρόκειται για πολύ μικρής έκτασης ιστορίες, όπου «η συμπύκνωση του πεζογραφικού υλικού φτάνει στα ακρότατα όριά της»⁷. Τα συντρίμια της ζωής των προσφύγων αποτυπώνονται σε δεκατρία πεζογραφικά θραύσματα - ψηφίδες, που στο σύνολό τους συνθέτουν την εικόνα του χαλασμού, της έσχατης δοκιμασίας, αλλά και της επίμονης προσπάθειας για ανασύνταξη και νέα πορεία των δοκιμαζομένων.

Στο διήγημα «Κοσμική συγκέντρωση», προκειμένου να σαρκάσει και να διακωμωδήσει την κοινωνική ομάδα που εν μέσω της τραγωδίας καλοπερνά, αδιαφορώντας για το τι γίνεται, χρησιμοποιεί ως επώνυμα για τους ήρωές του ονόματα που τους αυτοχαρακτηρίζουν και καταδεικνύουν τα ελαττώματά τους (π.χ. *Μπακαλίδου, Παραδάκη*). Την τεχνική αυτή χρησιμοποίησε και ο Τσέχοφ στα διηγήματά του, όπου σατίρισε χαρακτήρες και συμπεριφορές της σύγχρονης του κοινωνίας.

Συχνά τα πρόσωπα ενός διηγήματος πρωταγωνιστούν ή απαντώνται και σε ένα άλλο, σε κάποιες περιπτώσεις δε, το ένα διήγημα σχεδόν εισχωρεί μέσα στο άλλο. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η συνοχή της συλλογής και ξεδιπλώνεται η συνέχεια της θεματικής της. Το χθες και το σήμερα των προσώπων μαζί δηλαδή, συνθέτουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της δοκιμασίας της Κύπρου, υπηρετώντας έτσι και τον προσανατολισμό της συλλογής, η οποία αναδεικνύει και καταγγέλλει ταυτόχρονα το δίδυμο έγκλημα που έγινε το 1974 κατά του λαού της Κύπρου.

Αν και η συγκεκριμένη συλλογή, πιο ξεκάθαρα από κάθε άλλη της Τετραλογίας, έχει ως πρωταγωνιστές Κυπρίους, η γλώσσα των διηγημάτων της δεν είναι η κυπριακή διάλεκτος. Ο Γ. Φιλίππου Περίδης χρησιμοποιεί την κοινή νεοελληνική ακόμα και στους διαλόγους, παρά το ότι οι ήρωές του είναι κυρίως άνθρωποι της υπαίθρου, οι οποίοι σε πραγματικές καταστάσεις επικοινωνούν με τη μητρική τους γλώσσα, τη διάλεκτο. Έχει απορρίψει επομένως ως λογοτέχνης τη φωνογραφική απόδοση της ντοπιολαλιάς, επι-

⁷ Γιάννης Κατσούρης, «Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Περίδης», ό.π. σ. 177.

λογία των νατουραλιστών που επιδιώκουν για λόγους αληθοφάνειας τη μιμητική αναπαράσταση της πραγματικότητας. Ο ίδιος δεν αναπαριστά αυτήν την πραγματικότητα, αλλά την αναδημιουργεί λογοτεχνικά με τα δικά του μέσα, μεταξύ των οποίων είναι και η κοινή νεοελληνική. Ταυτόχρονα, το έργο του γίνεται έτσι προσιτό σ' ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό, πέραν της νήσου, το οποίο θα δυσκολευόταν λόγω της διαλέκτου να το προσλάβει.

4. Τα διηγήματα

• Αλλοφροσύνη

Το διήγημα είναι γραμμένο το Νοέμβριο του 1974, λίγους μήνες δηλαδή μετά την τουρκική εισβολή στο νησί και την κατάληψη πέραν του ενός τρίτου των εδαφών του, που προσφυγοποίησε χιλιάδες Κύπριους. Κατά τη δεύτερη φάση της εισβολής καταλήφθηκε μεταξύ άλλων και η Αμμόχωστος, πόλη που πρωταγωνιστεί στο μυαλό της ηρωίδας του διηγήματος. Σύμφωνα με τον ίδιο το συγγραφέα, το διήγημα «ξεκινά από ένα πραγματικό γεγονός. Το περίπτερο της γειτονιάς μου, εδώ στην Παλουριώτισσα, η γυναίκα που περιμένει ταξί για την Αμμόχωστο, είναι πραγματικά γεγονότα, που μου συνέβησαν ένα πρωί».⁸ Πηγή έμπνευσης δηλαδή στάθηκε ένα ερέθισμα που έδωσε η πραγματικότητα.

Ερμηνευτικά σχόλια

Το περιστατικό διαδραματίζεται στην περιφέρεια της ελεύθερης Λευκωσίας όπου βρίσκεται το περίπτερο του Θωμά. Η παρουσία όμως της εκτοπισμένης από τον τόπο της γυναίκας υποβάλλει τη νέα πραγματικότητα της διαίρεσης του νησιού και την ύπαρξη πλέον δύο γεωγραφικών αναφορών: της ελεύθερης Κύπρου και της κατεχόμενης. Έτσι, ενώ ο χώρος του διηγήματος είναι η ελεύθερη Λευκωσία, πρωταγωνιστής είναι ο άλλος χώρος, η κατεχόμενη γη,

⁸ Στη συνέντευξή του στο Γ. Κιτρομηλίδη, ο.π.

που στο διαταραγμένο μυαλό της ηρωίδας αντιπροσωπεύεται από την πόλη της Αμμοχώστου.

Τα πρόσωπα είναι Κύπριοι, που βιώνουν ο καθένας διαφορετικά την τραγωδία που πριν από λίγους μήνες έγινε στον τόπο τους. Ο αφηγητής/συγγραφέας συνεχίζει όπως φαίνεται τη ζωή του, με τις καθημερινές συνθήκες του αμετακίνητες (*πηγαίνοντας εχτές πρωί στη δουλειά μου πέρασα, όπως κάθε πρωί, από το περίπτερο του Θωμά, να πάρω την εφημερίδα μου και να του κάνω τη συνηθισμένη μου ερώτηση*)⁹. Η επίσκεψη στο περίπτερο για την καθημερινή του εφημερίδα, η κουβεντούλα με τον περιπτερά δίνουν την απατηλή αίσθηση του αμετάβλητου. Η ρήξη με το χθες όμως είναι μια αμετάκλητη πραγματικότητα, με την οποία έρχεται αντιμέτωπος και από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει, όπως θα αποδείξει το περιστατικό που ακολουθεί. Ο περιπτεράς, ένας πολύπειρος λαϊκός τύπος φαίνεται επίσης να συνεχίζει καρτερικά. Όμως, το πηγαίο χιούμορ του άλλοτε κεφάλτου και θυμόσοφου Θωμά έχει υπό τις περιστάσεις μετατραπεί σε κλαυσίγελο (*...τον τελευταίο καιρό το πηγαίο χιούμορ του Θωμά γίνηκε γελόκλαμα*). Η ανώνυμη γυναίκα με τον εύθραστο ψυχισμό είναι η τελευταία, αλλά και η πιο δυνατή μορφή του διηγήματος. Από τους τρεις, εκείνη, η γυναίκα-πρόσφυγας, βίωσε με τόσο καθοριστικό τρόπο τη συμφορά που αλλοφρόνησε. Ο αφηγητής/συγγραφέας και ο Θωμάς την παρακολουθούν να στέκεται στο δρόμο, εμφανώς ταλαιπωρημένη, αλλά παρόλα αυτά αξιοπρεπής. Δεν την πλησιάζουν και δεν της μιλούν. Όχι από αδιαφορία. Ο Θωμάς ξέρει ότι είναι μάταιο και ο συγγραφέας είναι σαστισμένος. Η επαφή τους με εκείνη είναι μόνο οπτική (*δεν την είχα προσέξει ..μου 'δειξε με το βλέμμα του μια γυναίκα... «τηνε βλέπεις;» μου λέει*). Την παρακολουθούν να ενσαρκώνει το δράμα της σύγχρονης Κύπρου, ανίκανοι να τη βοηθήσουν και να την παρηγορήσουν.

⁹ Όλες οι παραπομπές στο εξής, αφορούν στη Β' έκδοση του έργου «Η τετραλογία των καιρών» από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου (Λευκωσία, 2000).

Η νέα κατάσταση στο νησί εισάγεται στο διήγημα αρχικά με τη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς του περιπτερά, που η ευθυμία του μετατρέπεται σε γελόκλαμα. Πολύ πιο δυνατά αναδεικνύεται όμως μέσα από τον παραλογισμό της ανώνυμης γυναίκας που αρνείται να δεχτεί τη νέα πραγματικότητα και επιλέγει να την αγνοεί και να συμπεριφέρεται όπως επέβαλλε η παλιά. Η γυναίκα με την ανατροπή των πραγμάτων έχει χάσει την αίσθηση όσων πραγματικά συμβαίνουν. Μπροστά σε μια κατάσταση που δεν μπορούσε να αντέξει, το μυαλό της επέλεξε ως μηχανισμό άμυνας την άρνηση. Η απώλεια της ελευθερίας και της πατρικής γης έχει γι' αυτήν, ως επακόλουθο, την απώλεια της λογικής. Ο παραλογισμός της γίνεται εμφανέστερος όταν αντιμετωπίζει με απορία την αντίδραση των γύρω της. Με φυσικότητα τους διαβεβαιώνει πως αυτή είναι η τάξη των πραγμάτων - να περιμένει εκεί το ταξί για την Αμμόχωστο γιατί έτσι συνήθιζε να κάνει πάντα (...«από 'δω πήρα τόσες φορές ταξί. Πώς θες να πάω με τα πόδια;...»).

Εξίσου αλλόφρων με κείνη όμως είναι και ο κόσμος που την περιβάλλει, αφού κάθε τι φυσικό, λογικό και αυτονόητο, όπως είναι

η επιστροφή στο σπίτι, έχει ακυρωθεί από τον παραλογισμό του πολέμου. Η στάση της προκαλεί οίκτο, όχι όμως μόνο για κείνη και τον πόνο της, αλλά και για τη μοίρα του νησιού.

• Προσκαρτερία¹⁰

Εδώ τα περιστατικά λαμβάνουν χώρα στην κυπριακή ύπαιθρο, ακριβώς στο μεταίχμιο της τουρκικής εισβολής. Καθώς εξελίσσεται το διήγημα, η γη αυτή διαιρείται. Η κυπριακή ύπαιθρος, που μέχρι το 1974 στάθηκε λίκνο για όλα τα παιδιά της, μοιράζεται βίαια και παύει να προσφέρει ασφάλεια. Γίνεται επικίνδυνη για τα περισσότερα απ' αυτά, που πρέπει πια να επιλέξουν σε ποιο από τα δύο κομμάτια της θα ζήσουν: σ' αυτό της ιδιαίτερης καταγωγής που είναι το πιο αγαπητό αλλά και το πιο επικίνδυνο ή σ' αυτό που είναι ασφαλές μεν, αλλά με το οποίο δεν υπάρχουν ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί.

Ερμηνευτικά σχόλια

Το διήγημα έχει δύο θεματικά κέντρα: το πρώτο έχει ως άξονα τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα τη στιγμή της εισβολής σε μέρη της Κύπρου, τα οποία σε λίγο θα αποτελέσουν τις κατεχόμενες περιοχές της ενώ το δεύτερο έχει άξονα τη δραματική αναχώρηση του ελληνοκύπριου βοσκού Ζένιου από την πατρογονική του γη και την άφιξή του στις ελεύθερες περιοχές, συνεπεία της εισβολής. Αρχίζει δε, με μια εικόνα της κυπριακής υπαίθρου στο βορρά, η οποία για αιώνες ήταν η ίδια. Ένας βοσκός, ο γερο Ζένιος, ένα με τους ρυθμούς της ράθυμης κυπριακής γης, στέκει στηριγμένος στην αγκλίτσα του με συντροφιά το κοπάδι του και το σκυλί του (*με την αγκλίτσα του αντιστύλι κάτω από την αριστερή του μασχάλη, ο γερο Ζένιος ο βοσκός στεκότανε...*). Στη δική του ακινησία έρχεται να αντιπαρατεθεί η βιασύνη του εγγονού του, που έρχεται κοντά του τρέχοντας. Το ίδιο αλαφιασμένος με το παιδί είναι όμως και ο σκύλος. Το απορημένο ζώο καταλαβαίνει ότι κάτι διαφορετικό πλανάται στον αέρα.

¹⁰ Η έννοια της προσκαρτερίας, εκτός από την υπομονή, περιλαμβάνει και τη σημασία της παρηγορίας, της ελπίδας.

Οι ήρωες εδώ είναι και πάλι Κύπριοι, προέρχονται όμως και από τις δύο κοινότητες του νησιού, ντόπιοι που, αν και διαφορετικοί εθνικά και θρησκευτικά, συμβίωσαν αλληλέγγυοι στην ίδια γη. Η συμβίωση αυτή όμως φτάνει στο τέλος της χωρίς να το επιλέξουν οι ίδιοι. *Ο ελληνοκύπριος γερο Ζένιος και οι τουρκοκύπριοι Χαλήλης και Ναήμης*, δεμένοι με την ίδια γη και δοσμένοι στον ίδιο μόχθο, ζουν τις τελευταίες μέρες της κοινής τους ζωής, σφραγίζοντάς τις για τελευταία φορά με το πνεύμα της αμοιβαίας ηθικής και υλικής υποστήριξης. Η ιστορική συγκυρία θα συντρίψει και τη φυσική και τη συναισθηματική τους εγγύτητα. Έτσι, η παρουσία του Τούρκου στο διήγημα είναι δυσπόστατη. Από τη μια είναι ο φιλικός καθημερινός σύντροφος, ένα ακόμα παιδί του νησιού και από την άλλη η ξενική πολεμική μηχανή που συνθλίβει στο πέρασμά της τα πάντα.

Η ίδια η εισβολή δίνεται με πολύ ιδιαίτερο τρόπο: μέσα από την εντύπωση που προκαλούν οι ασυνήθιστοι ήχοι της στο σκύλο του γερο Ζένιου, που δεν μπορεί να τους ερμηνεύσει (*τις βροντές, πρωτάκουστες κατακαλόκαιρα...τ' ανεξήγητα κροταλίσματα...τα βουερά όρνια που σκίζαν αλύπητα τον ουρανό...τη χλαλογή...*). Ο εγγονός ενημερώνει τον παππού του ότι η οικογένεια φεύγει γιατί έρχονται οι Τούρκοι. Ο γέρος δεμένος με το κοπάδι του και τις συνήθειες χρόνων, ταυτισμένος με τον τόπο του, αρνείται να ακολουθήσει («εγώ θα μείνω 'δω»). Δε νιώθει την απειλή το ίδιο έντονα με τους υπόλοιπους, αλλά δεν αισθάνεται πια ούτε και ασφαλής («*E!...Και;!...*», *είπε ο γέρος, μα δεν ήτανε σίγουρος*). Οι παλιές βεβαιότητες της ζωής έχουν εκλείψει. Ωστόσο, δεν είναι ακόμα έτοιμος να εγκαταλείψει ό,τι γνωρίζει.

Σκηνές ειρηνικής βουκολικής ζωής διαδέχονται τους πολεμικούς ήχους (όλα φαίνονταν ειρηνικά...τα κουδουνίσματα του δικού του κοπαδιού αποκρίνονταν σ' εκείνα του κοπαδιού του Χαλήλη για να συνθέσουνε την πανάρχαια και πάντα νέα μελωδία του κυπριαίου σπερνού). Εικόνες συγχρονικότητας και διαχρονικότητας μαζί συνθέτουν την κυπριακή ατμόσφαιρα του δειλινού, αναλλοίωτη στο χρόνο. Σ' αυτή την ατμόσφαιρα για ακόμα μια φορά ο τούρκος Χαλήλης και ο έλληνας Ζένιος θα επιμεριστούν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει η ζωή, ελαφρώνοντας το βάρος ο ένας για τον άλλο

(...ήτανε σύμφωνοι κάθε φορά που ο ένας πήγαινε να περάσει τη νύχτα στο χωριό να μένει ο άλλος μόνος φύλακας στις δυο γειτονικές μάντρες). Όμως, αυτή τη φορά ο καταμερισμός έχει προστατευτικό χαρακτήρα. Στο χωριό θα κατέβει ο Χαλήλης, πράγμα που δεν μπορεί να κάνει ο Ζένιος γιατί είναι επικίνδυνο, και αργότερα θα στείλει το γιο του το Ναήμη με οδηγίες για να τον προφυλάξει («εσύ καλύτερα να μείνεις εδώ πάνω»).

Με την επιστροφή του Χαλήλη αποκαλύπτεται η κατάσταση που επικρατεί στα μέρη που κατέλαβε ο τουρκικός στρατός και ακολουθεί μια σκηνή όπου οι δύο φίλοι κάθονται συντροφευμένα όπως πολλά άλλα βράδια για να συζητήσουν. Μόνο η φωνή του Χαλήλη ακούγεται όμως. Οι λίγες κουβέντες του δείχνουν τον αποτροπιασμό του για τις βαρβαρότητες που διαπράττει ο τουρκικός στρατός αλλά και την τρυφερότητά του για το σύντροφό του που απόμεινε μόνος του («κουρσεύουνε τα σπίτια σας οι άφοβοι του Θεού»). Τρεις μέρες μετά τα πράγματα έχουν χειροτερέψει. Ο Χαλήλης συμβουλεύει το Ζένιο να φύγει στις ελεύθερες περιοχές, όπου θα είναι ασφαλής, ώσπου να ησυχάσουν -όπως νομίζει- τα πράγματα. Και ο ίδιος ο Ζένιος είναι πια έτοιμος γι' αυτό. Αποχαιρετιούνται νομίζοντας ότι θ' ανταμώνουν και πάλι («Άντε, Χαλήλη. Καλήν αντάμωση», είπε στο φίλο του...) και ο γερο Ζένιος φεύγει νύχτα μαζί με το κοπάδι του. Ο κύκλος του ίδιου και των υπόλοιπων ελληνοκυπρίων που ζούσαν στα τουρκοπατημένα τώρα μέρη έχει κλείσει προς το παρόν, μόνο που είναι νωρίς για να το γνωρίζουν.

Ακολουθεί η περιγραφή του φευγιού μέσα στη νύχτα: μια μικρή οδύσσεια στο σκοτάδι, με τον κίνδυνο να παραδοκεί και τις κινούμενες μορφές να θυμίζουν φαντάσματα (...το κοπάδι έμοιαζε σα στοιχειωμένη συνοδεία, έτσι που πήγαινε λευκάζοντας...). Με χίλιες προφυλάξεις και με οδηγό τις πληροφορίες από το Ναήμη, ο γερο Ζένιος και το κοπάδι του πορεύονται μέσα στη νύχτα με κατεύθυνση το Δάλι. Ο Ζένιος περπατά ακόμα μια φορά στην ίδια γη με την οποία έδесе τη ζωή του τόσα χρόνια, νιώθοντας ακόμα μια φορά την ταύτισή του μαζί της (η χιλιοχρονίτικη ψυχή του κουβέντιαζε δίχως λόγια με το χώμα που πατούσε...). Λυπημένος αλλά άγρυπνος και προσεκτικός, δίνεται σ' ένα μόνο σκοπό, να φτάσει ασφαλής

ο ίδιος και το κοπάδι του στις ελεύθερες περιοχές (ο νους του δόθηκε σ' ένα και μόνο: πώς να προφυλάξει το έχει του, την ύπαρξή του...). Όταν ο μεγάλος κίνδυνος περνά, ο ξεριζωμένος γερο Ζένιος δε σκέφτεται πια τη γη που άφησε πίσω του, αλλά αυτήν που ανοίγεται μπροστά του (όμως δεν ξανάπιασε τους πικρούς λογισμούς. Τώρα πορεύονταν με ήσυχη καρδιά και βάλθηκε να μελετά τους τόπους περ' από το Δάλι...). Ήσυχος πια, όταν τα χαράματα φτάνει στο Δάλι, αναπαύεται κάτω από τη γέφυρα, αφού φροντίσει πρώτα το κοπάδι (είχαν ανάγκη από ξεκούραση κι εκείνος και τα ζωντανά του).

Το διήγημα σκιαγραφεί τον εκπατρισμό των Ελλήνων της βόρειας Κύπρου από τις εστίες τους, την προσφυγοποίησή τους, αλλά και τις τελευταίες μέρες της εμπιστοσύνης και της φιλίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Ειδυλλιακές σκηνές με παράδοση αιώνων, παίρνουν τέλος με την εισβολή, το ίδιο και οι ανθρώπινες σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων της κυπριακής γης.

• Αβεβαιότητα

Το διήγημα συνιστά ένα είδος συνέχειας του προηγουμένου. Η θεματική είναι περίπου η ίδια: «οι σχέσεις των απλών ανθρώπων των δύο κοινοτήτων μετά το κακό που χτύπησε».¹¹ Δίνεται όμως από μια διαφορετική οπτική. Η τουρκική εισβολή και τα παρεπόμενά της θα αλλάξουν τη φύση των σχέσεων των ελληνοκυπρίων και των τουρκοκυπρίων. Πολύ σύντομα, ο εγγύς θα γίνει ο «άλλος», και ο φιλικός γείτονας, απειλητικός διπλανός. Το χειρότερο είναι ότι αυτή η διαφοροποίηση - απότοκο της εισβολής - θα γίνει αμέσως αισθητή στη νέα γενιά των δύο κοινοτήτων που, σε βάθος χρό-

¹¹ Παιονίδης Πανίκος, «Γ. Φιλίππου Περίδη: «Ο καιρός της δοκιμασίας»», *Νέα Εποχή*, 136 (1979), σ. 1086-1087.

νου, θα χειριστεί ως κληροδότημα την κατάσταση που διαμορφώνουν αυτές οι μέρες. Έτσι, ενώ το προηγούμενο διήγημα ανέδιδε το άρωμα της συντροφικότητας και της αλληλεγγύης μας γενιάς, που οι άνθρωποι της - και από τις δύο κοινότητες - συμβίωσαν αρμονικά και ήσυχα, το παρόν περιγράφει πώς ανάμεσα στις νέες γενιές που διαδέχονται στο σκηνικό τις προηγούμενες, εισχωρεί πια η καχυποψία και η αμοιβαία εχθρότητα.

Ερμηνευτικά σχόλια

Τα γεγονότα διαδραματίζονται δύο μόλις μήνες μετά την εισβολή και τον εκπατρισμό -μεταξύ άλλων- από το βορρά του γερο Ζένιου και της οικογένειάς του. Το δίμηνο διάστημα, μικρό ή μεγάλο ανάλογα με το τι έζησε κανείς σ' αυτό, ορίζεται εξ' αρχής σαν ένα χάσμα τόσο στην ιστορική εξέλιξη όσο και στην προσωπική ιστορία των ηρώων (*δυσο μήνες είναι μικρό διάστημα. Όμως μπορεί να 'ναι κι άπειρα μεγάλο*). Το χάσμα όμως αυτό δεν έμεινε κενό. Στο διάστημά του, η στάση των ανθρώπων άλλαξε, οι ίδιοι οι άνθρωποι άλλαξαν. Ο πόλεμος και η προσφυγιά γκρέμισαν ό,τι τους έκανε ευτυχισμένους, τους μετέτρεψαν σε ανέστιους φυγάδες (στην άλλη οχθη της άβυσσος...). Κι εδώ οι πρωταγωνιστές, όπως και στο προηγούμενο, ανήκουν και στις δύο κοινότητες. Πρόκειται όμως για την επόμενη γενιά, για τους παιδικούς φίλους Παράσχο και Ναήμη. Κι εδώ έχουμε επίσης δύο θεματικά κέντρα, αντίστροφα του προηγούμενου διηγήματος: Άξονας του πρώτου είναι ό,τι συμβαίνει -διηγηματικά- στις ελεύθερες περιοχές ενώ του δεύτερου η δράση λαμβάνει χώρα στο όριο της κατεχόμενης και ελεύθερης γης.

Ο Παράσχος, από καλόκαρδος νέος που αγαπούσε τη μουσική, είναι τώρα ένας ανίσχυρος ταλαιπωρημένος φαντάρος γεμάτος οργή και πίκρα που, αποκομμένος από τους δικούς του, ψάχνει να τους βρει στο πλήθος των προσφύγων (*έχει στον τόπο της καρδιάς ένα κόμπο από ανίσχυρη οργή..*). Ό,τι πριν ήταν στολίδι στο νησί και ωθούσε τους ανθρώπους στη χαρά και την αδελφοσύνη, τη γαλήνη και την επικοινωνία, τώρα μολυσμένο από τα παρεπόμενα του πολέμου, διαστρέφει κάθε αίσθημα, προκαλώντας αρχικά συναισθηματική σύγχυση και τελικά μίσος (*αντί να γαληνέψει δαιμονίζεται*

ακόμα πιο πολύ, ένα μικρό χαχάνισμα ξεσπάει μέσα του και θέλει να ξεράσει ό,τι τον θυμίζει καλοσύνη, να μισάει, μόνο να μισάει, δίχως να ξεκαθαρίζει ποιον...).

Η μορφή του γερο Ζένιου στην επόμενη ενότητα αποτελεί το συνδεδειγμένο κρίκο με το προηγούμενο διήγημα και εισάγει στο νέο διήγημα το νεαρό Παράσχο. Δεν είναι όμως το μοναδικό πρόσωπο που επανεμφανίζεται εδώ. Θα επανεμφανιστεί και ο Ναήμης, ο νεαρός τουρκοκύπριος που βοήθησε το Ζένιο με τις οδηγίες του να φτάσει με ασφάλεια στις ελεύθερες περιοχές, ενώ λόγος γίνεται και για τους γονείς του Παράσχου που έμειναν πίσω στα Κατεχόμενα (και μάλλον πρόκειται για το γερο Χριστόφα και την άρρωστη γυναίκα του στους οποίους αναφέρεται ο Χαλήλης στο προηγούμενο διήγημα)¹².

Δυο μήνες μετά, ο γερο Ζένιος συνεχίζει τη ζωή του φροντίζοντας τα πρόβατά του στις ελεύθερες περιοχές. Φαίνεται όμως, ότι μαζί με το κοπάδι του έφερε από τα κατεχόμενες περιοχές κι ένα μήνυμα για το συγχυσμένο Παράσχο, από τον παιδικό του φίλο Ναήμη, που θέλει να τον ανταμώσει. Ο Παράσχος αιφνιδιάζεται. Παραδέρνοντας ανάμεσα στο χτες και το σήμερα, αντιμέτωπος με την απόσταση που τον χωρίζει από τους δικούς του, την αβεβαιότητα για την τύχη τους και τη συμφορά από την απώλεια άλλου αγαπημένου προσώπου (*«έμαθες τίποτα για τη Βαθούλα;»... «Ήτανε παλαιμένες με τη μάνα της στην Ανωγιά κι έκοψαν εκεί. Δεν προφτάζανε να φύγουν», είπε μ' έναν τρόπο σα ναμίλαγε για συμφορά...)*), δέχεται αμήχανα το νέο του γερο Ζένιου (*«;!»... Ο Παράσχος δε μίλησε*). Την αμηχανία διαδέχεται τρυφερή ταραχή (Ο Παράσχος ταράχτηκε. Ένα κύμα τρυφερότητας ήρτε, άθελά του, και τον τύλιξε). Οι λογαριασμοί με ό,τι άφησε πίσω του δεν έχουν κλείσει. Το μήνυμα της συνάντησης, ενθαρρυντικό δείγμα ότι οι σχέσεις των ανθρώπων διατηρούν ακόμα την παλιά τους ποιότητα, υπονομεύε-

¹² Στο «Προσκαρτερία»: Ο τουρκοκύπριος στρατός μπήκε στο χωριό, οι χριστιανοί πρόλαβαν και φύγανε, εξόν ο γέρο Χριστόφας, που 'μεινε γιατί είχε τη γριά του άρρωστη στο στρώμα.

Στο «Αβεβαιότητα»: «Οι γέροι μου;», ρώτησε ο Παράσχος. «Μείνανε στο χωριό. Η μάνα σου ήταν άρρωστη στο στρώμα. Πώς να την αφήσει μόνη ο γέρος».

ται από τις νέες συνθήκες: δυο φορές ο γερο Ζένιος θα επισημάνει ότι κανένας άλλος δεν πρέπει να ξέρει.

Στις δυο επόμενες παραγράφους, αντιδιαστέλλονται το τότε και το τώρα. Ο Παράσχος με τα μάτια της μνήμης βλέπει πίσω, στο ειρηνικό παρελθόν και έπειτα αναστοχάζεται το παρόν, σφραγισμένο από την εισβολή και τη διαίρεση.

Τότε: τα παιδιά του χωριού του, ελληνόπουλα και τουρκάκια, μαζί τους ο ίδιος και ο Ναήμης, έπαιζαν τους πολεμάρχους. Μονιασμένα, υπεράσπιζαν στο παιχνίδι τους την κοινή τους πατρίδα από την κουρσάρικη επιβουλή, αλωνίζοντας τις βουνοπλαγιές και φτάνοντας τελικά στο εκκλησάκι του Άη Λια, όπου άναβαν φωτιά για να ειδοποιήσουν τους συντρόφους τους ότι τάχα ο τόπος τους κινδυνεύει.

Τώρα: Η πέτρα του Φάραγκα, όπου ο Ναήμης όρισε το ραντεβού τους μετά την επανάληψη της παλιάς τελετουργίας της φωτιάς, βρίσκεται ακριβώς πάνω στο όριο που χωρίζει τα τουρκοπατημένα μέρη από την υπόλοιπη Κύπρο. Ο εχθρός που έφτασε δεν τους βρήκε μονιασμένους αλλά τους διαίρεσε. Και η αλλοτινή συντροφικότητα έχει πια αντικατασταθεί από την αβεβαιότητα: Τώρα όμως;... Τι σκοπούς έχει τώρα ο Ναήμης;... Μπας και μου στήνει παγίδα;... Το παιχνίδι έχει πάρει στην πραγματική ζωή άλλες, απρόβλεπτες και πιο τραγικές διαστάσεις.

Στην επόμενη ενότητα παρακολουθούμε την πορεία του Παράσχου προς το σημείο της συνάντησης. Παρά την αβεβαιότητα και τους ενδοιασμούς που του προτάσσει η λογική, ακολούθησε τις οδηγίες του Ναήμη και πήρε το δρόμο προς το Φαράγγι. Κυριευμένος από προσδοκίες και υποψίες, ο Παράσχος παραμένει ανέγγιχτος από τη γοητεία της έναστρης νύχτας. Φτάνοντας στο καθορισμένο σημείο, αποδεικνύεται ότι στη ζυγαριά της αβεβαιότητας, η υποψία βάρυνε περισσότερο: ο Παράσχος έχει μαζί του όπλο και πλησιάζει φροντίζοντας να καλυφθεί (...έπεσε μπρούμυτα, έβγαλε το πιστόλι από τη θήκη του και προχώρησε σερνάμενος... ώσπου πήγε και ταμπουρώθηκε πίσω από μίαν αγκωνή...). Και η παρουσία του Ναήμη όμως φέρει τα ίδια χαρακτηριστικά: έχει κι αυτός πιστόλι και διστάζει να πλησιάσει. Όμως μαζί με το πιστόλι που του εγγυάται

αυτοπροστασία στην περίπτωση που ο παλιός φίλος έχει έρθει σαν εχθρός, κρατά με τρυφερότητα κάτι ακόμα (*Βαστούσε με τ' αριστερό του χέρι, κάτι που ο Παράσχος δεν μπόρεσε να ξεδιακρίνει τι 'τανε. Στ' άλλο χέρι είχε κι αυτός πιστόλι*). Είναι η κιθάρα του Παράσχου, που στο ανέμελο παρελθόν συντρόφευε τα νεανικά γλέντια της παρέας τους.

Ενώπιος ενωπίω, Παράσχος και Ναήμης, τα αλλοτινά παιδιά που έπαιζαν μαζί και από κοινού στα παιχνίδια τους υπεράσπιζαν την κοινή τους πατρίδα, νιώθουν αβέβαιοι για το ποιον έχουν μπροστά τους: τον παιδικό φίλο ή τον εθνικό εχθρό, ένα σύντροφο ή μια απειλή. Παρόντα στη συνάντηση είναι και όσα επισφράγιζαν τη συντροφικότητά τους στο παρελθόν: το σκηνικό των παιδικών τους παιχνιδιών, η πέτρα του Φάραγγα και η κιθάρα, σύντροφος στα γλέντια της νιότης τους, που τη φέρνει μαζί του ο Ναήμης για να την επιστρέψει στον ιδιοκτήτη της. Τους συντροφεύει όμως ακόμα κάτι, ένα όπλο για τον καθένα τους, σύμβολο της νέας κατάστασης.

Ο Ναήμης φτάνει στη συνάντηση κρατώντας όπλο και την κιθάρα του Παράσχου. Ο Παράσχος έρχεται να τον συναντήσει -παρά τον κίνδυνο- σπρωγμένος από την τρυφερότητα που του προκαλούν οι αναμνήσεις κρατώντας κι εκείνος όπλο. Ωστόσο, προσέρχονται και οι δύο. Κάθε πιθανότητα είναι ακόμα ανοιχτή, η σωστή επιλογή είναι ακόμα δυνατή. Το αντάμωμα θα καθορίσει αυτό που στο μέλλον θα είναι ο ένας για τον άλλο. Η ευκαιρία όμως χάνεται και η μυστική συνάντηση αντί να επισφραγίσει τη φιλία τους και να διατρανώσει τη νίκη του ανθρώπου πάνω στον πόλεμο, θα καταδείξει την υπεροχή του πολέμου σε βάρος του ανθρώπινου συναισθήματος. Αυτό που θα προσέξει ο καθένας τους στον άλλο είναι το όπλο και το πρόσωπο που θα αντικρύσουν είναι το πρόσωπο του σημερινού εχθρού και όχι του χτεσινού φίλου («*Ήρτες σπλισμένους;... Ήρτες να με σκοτώσεις;!... Καλά το υποψίαστηκα...*»).

Έτσι, ο Παράσχος θα γίνει «γκιαούρης» για το Ναήμη και ο Παράσχος θα του φωνάξει βρίζοντάς τον («*Κάνε πίσω γκιαούρη πρι να σου ρίξω!*» ... «*Σκύλε!*», φώναξε). Αφού μετεωριστούν για λίγο μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος, μεταξύ εμπιστοσύνης και δυσπιστίας, ανάμεσα σε ό,τι τους δένει και σε ό,τι τους χωρίζει, στο τέλος κυριεύο-

νται από θυμό ο ένας εναντίον του άλλου. Ο Άλλος όπως διαμορφώνεται τελικά στη νέα τους συνείδηση, είναι εχθρικός και απειλητικός.

Τελικά, «έμμεσα και συμβολικά (από τη μια η επιθυμία για τη συνάντηση των δύο φίλων και από την άλλη ο φόβος μετά την τραγωδία), υπάρχει στο διήγημα αυτό η εξομολόγηση για την τραγική διάσπαση των δύο κοινοτήτων της Κύπρου καθώς και η τραγική συναισθηματική σύγχυση που υπονοείται στα λόγια «αντί να κλάψει χασκογέλασε».¹³

¹³ Γιάννης Μηλίδης, «Εξομολογητική αφήγηση στην πεζογραφία», *Ακμή* 20 (1994), σ. 513.

• Προσκαρτερία β΄

Το διήγημα αναφέρεται στους ανθρώπους της προσφυγιάς, που μετά το σοκ του πολέμου και της προσφυγοποίησης τους, προσπαθούν να βρουν τη δύναμη να σταθούν στα πόδια τους και να προχωρήσουν, να αναστηλώσουν τη ρημαγμένη από την εισβολή ζωή τους. Τα πρόσωπα εδώ και κυρίως οι γυναίκες, βρίσκονται στον αντίποδα της γυναικείας μορφής στο πρώτο διήγημα, την «Αλλοφροσύνη». Σε αντίθεση με τη γυναίκα που παραφρόνησε εκεί, οι ήρωες στο «Προσκαρτερία Β΄» αντέχουν και συνεχίζουν. Παλεύουν με τον πόνο τους και τον δαμάζουν προς δόξα της ζωής που συνεχίζεται.

Ερμηνευτικά σχόλια

Παρόλο που ο αφηγηματικός χρόνος δεν προσδιορίζεται ρητά, προφανώς τα γεγονότα διαδραματίζονται λίγο μετά την εισβολή, αφού το πλήθος των προσφύγων ζει ακόμα σε τσαντήρια στους καταυλισμούς, που αποτελούν το σκηνικό. Πριν την εμφάνιση των κύριων προσώπων, ως προπομπός τους λειτουργεί ο Στυλλής, που πρώτος αποφασίζει να συνεχίσει τη ζωή του από κει που τη σταμάτησε ο πόλεμος. Ξαναστήνει υποτετωδώς το καφενείο του στον προσφυγικό καταυλισμό, πρωτοβουλία που αρέσει σε κάποιους αλλά απορρίπτεται από άλλους όπως ο γερο Τουμάζος που δεν μπορεί να δεχτεί υποκατάστατα όσων έχασε («Ήσουν καφετζής Στυλλή», είπε πικρά ο γερο Τουμάζος. «Μα τώρα είσαι πρόσφυγας. Δηλαδή τίποτα»). Ο γέροντας αποτελεί κι αυτός τον αντίθετο πόλο του γερο Ζένιου των προηγούμενων διηγημάτων. Ενώ εκείνος πορεύτηκε προς την προσφυγιά, κοιτάζοντας μπροστά όντας εκτοπισμένος, ο Τουμάζος αλλάζει ολοκληρωτικά. Ο άλλοτε προσηνής νοικοκύρης κλείνεται παθητικά στη σιωπή (*Κλείστηκε σε μια σιωπή καμωμένη από σπαραγμό... Έφυγε σέροντας το βήμα του*).

Το παράδειγμα του Στυλλή που αφήνει αδιάφορο ή και αντίθετο τον Τουμάζο, θυμίζει στο συγγραφέα τη στάση των γυναικών, που πρώτες δόθηκαν στη μάχη της επιβίωσης στήνοντας νοικο-

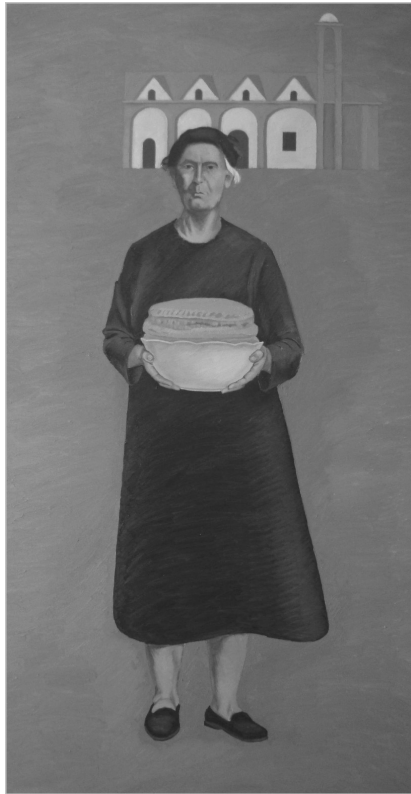
κυριά από το μηδέν (Κι εξάλλου, αν θέλουμε να πούμε το σωστό προκειμένου για παράδειγμα, θα πρέπει ν' αναφέρουμε πρώτα τις γυναίκες, που καταφέρανε να στήσουνε νοικοκυριά με το τίποτα μες στα τσαντήρια και να τα στολίσουν απ' όξω με λουλουδικά...). Επηρεάζει επίσης τη νεολαία του καταυλισμού που με τη σειρά της φτιάχνει μια Λέσχη και την κόρη του Τουμάζου, τη Μηλιά που στήνει το κομμωτήριό της. Οι προσπάθειες αυτές, λειψές σε υλικά μέσα, περιβάλλονται ωστόσο με μεγάλη φροντίδα από τους νέους και νέες του καταυλισμού. Έτσι, το μισό από το διήγημα περιγράφει αυτή την προσπάθεια για αναγέννηση του προσφυγόκοσμου, τη γεμάτη καρτερία και ελπίδα. Πολλές είναι οι εκφράσεις που την αποδίδουν: *Βέβαια χρειαζόταν η ταμπέλα... όχι, δεν το βάζουμε κάτω... Οι ψυχές πήραν ν' αναγεννιούνται, ν' αποτινάζουν μέρα με τη μέρα το συντριμμό που τις κράταγε μπρομυτισμένες... να κινάν αργοσαλεύοντας κατά την ανηφόρα.*

Επισημαίνεται όμως πως πολλές απ' αυτές τις ψυχές δεν κατάφεραν να κοιτάξουν μπροστά (*Ήταν, ωστόσο, κι εκείνες που δεν μπόρεσαν, που μείνανε σακατεμένες...*). Απόμειναν με το βλέμμα στραμμένο πίσω να κοιτάνε πληγωμένες όσα χάθηκαν. Άλλες πάλι για να αποκτήσουν ένα μέλλον, μεταναστεύουν μακριά από το νησί, όπως ετοιμάζεται να κάνει ο νιόπαντρος Λαμπριανός, ο αδελφός της Μηλιάς.

Ο γερο Τουμάζος είναι χαρακτηριστική μορφή όσων δεν καταφέρνουν να χειριστούν τη συμφορά και να νοιαστούν για το μέλλον. Για κείνον είναι περιττή κάθε προσπάθεια να ξαναβρουν κάποιες από τις χαρές που στερήθηκαν. Ούτε ο επικείμενος γάμος του γιου του τον αποσπά από τη βαρυθυμία του. Αντίθετα, στα μάτια του υπογραμμίζει ακόμα περισσότερο τη συμφορά τους. Υπενθυμίζει ότι ο αδερφός της νύφης είναι αγνοούμενος και ότι γαμπρός και νύφη πρόκειται να ξενιτευτούν. (*«Τι τα θες τα τραπέζια γιε μου στο χάλι που βρισκόμαστε... Τραπέζι του γάμου θα πει τραπέζι χαράς... Πού 'ν' τηνα τη χαρά;»*). Γάμος και γαμήλιο τραπέζι θα σταθούν για λίγο τελικά η αφορμή να ξεχαστούν όλοι στον καταυλισμό.

Η τελευταία σκηνή του διηγήματος λαμβάνει χώρα μετά το γάμο, στο τσαντήρι της οικογένειας του Τουμάζου. Ο ίδιος απουσιάζει, αγναντεύοντας από μακριά τον κάμπο του χωριού του. Μια μόνο περίοδος αποδίδει όλη τη νοσταλγία και το σπαραγμό που τον συγκλονίζει (*Ετούτες οι καλές βροχές που ήταν εφέτος σαν ειρωνεία ύστερ' από δυο χρονιές αναβροχιάς, έκαναν ακόμα πιο αβάσταχτο τον πόνο του*). Ο διάλογος που ακολουθεί ανάμεσα στα δύο αδέρφια, αναδεικνύει και πάλι τη θέληση για επιβίωση κόντρα σε όλες τις αντιξοότητες. Ο Λαμπριανός, που πρόκειται να ξενιτευτεί στην Αυστραλία μαζί με τη γυναίκα του, ανησυχεί για τους ανθρώπους που αφήνει πίσω του. Και η Μηλιά όμως είναι πικραμένη με το φευγικό του, παρόλο που με τη στοργή της αδερφής προσπαθεί να το κρύψει για να μην τον πικράνει (...είχε φωλιάσει μέσα στην καρδιά της, σαν σαράκι, μια πίκρα για το φευγικό του αδερφού της). Έτοιμη να παραδοθεί στην πίκρα της, ξαναβρίσκει αμέσως τη θέληση να της αντισταθεί μόλις νιώθει τον αδερφό της να λυγίζει (*Σήκωσε το κεφάλι της κι είδε τη χλωμή, τραβηγμένη μορφή του να περιμένει. Εντύς η πίκρα της διαλύθηκε. Ο άλλος εαυτός της όρθωσε αποφασιστικά το μπόι του*). Η κόρη του Τουμάζου βρίσκει μέσα της τη δύναμη για να αντέξει και να προχωρήσει, δύναμη που δεν έχει εκείνος - γέρος πια για να αποκολληθεί από όσα γνώριζε και είχε.

Στο διήγημα διαγράφονται δύο στάσεις μεταξύ των ξεριζωμένων ανθρώπων που προσφυγοποίησε η εισβολή. Η μια αφορά εκείνους που αδυνατούν να δεχτούν ό,τι έγινε και να προχωρήσουν, όπως ο γερο Τουμάζος. Από αυτή την άποψη συνδέονται ευθέως με τη γυναίκα του διηγήματος «Αλλοφροσύνη», αν και εκείνη είναι η ακραία τους περίπτωση. Η άλλη στάση είναι εκείνη των πολλών που, παρά την οδύνη τους, προχωρούν και χτίζουν, από τα συντρίμια που τους απόμειναν, ξανά τη ζωή τους.

• Κοσμική συγκέντρωση

Το διήγημα έχει μια ιδιαίτερη θέση μεταξύ των άλλων. Η θεματική του δεν αφορά τις συνέπειες της εισβολής αλλά τη στάση των «ολβίων» του νησιού, τους οποίους ούτε η τραγωδία του 1974 μπόρεσε να τους κάνει να προβληματιστούν, να σκεφτούν και να δραστηριοποιηθούν. Ξαναβρίσκουμε δηλαδή εδώ το κλίμα των διηγημάτων της συλλογής «Ο καιρός των Ολβίων». Ο ίδιος ο συγγραφέας υπήρξε πολύ έντονος στην κριτική του απέναντι στους νεόπλουτους Κυπρίους και όσο μνημειώνει/εξυψώνει με τα άλλα διηγήματά του τον αγώνα του απλού ανθρώπου να ξανασταθεί στα πόδια του, άλλο τόσο εδώ καταγγέλλει δηκτικά την απρεπή στάση των «ολβίων», που αγγίζει τα όρια της ύβρεως.

Ερμηνευτικά σχόλια

Μέχρι τις τελευταίες σελίδες, ο δραματικός χρόνος δεν προσδιορίζεται. Θα έλεγε μάλιστα κανείς, πως όσα διαδραματίζονται θα μπορούσαν να λαμβάνουν χώρα οπουδήποτε, οποτεδήποτε, όχι όμως σε μια σπαραγμένη χώρα που βιώνει μια από τις μεγαλύτερες τραγωδίες της ιστορίας της. Σκηνικό είναι ένα μεγαλοαστικό σπίτι στο σαλόνι του οποίου λαμβάνει χώρα κοσμική συγκέντρωση (... *μια μοντέρνα μονοκατοικία με μεγάλο κήπο, ήτανε στην πιο αριστοκρατική περιοχή της πρωτεύουσας...*). Τα θέματα συζήτησης που κυριαρχούν, είναι το μπαλέτο, η μόδα, τα μοντέρνα αυτοκίνητα, οι επιχειρήσεις και ένα ποινικό έγκλημα που μονοπωλεί τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων (*Όλη την τελευταία βδομάδα η δίκη έδινε καθημερινά στις εφημερίδες την ευκαιρία να τραβάνε την προσοχή του κοινού με ολοσέλιδους τίτλους και εντυπωσιακά ρεπορτάζ*) και με το οποίο ξεκινά το διήγημα. Η ειρωνική ματιά του συγγραφέα είναι εδώ εμφανής (*Η κοινωνική θέση του θύματος και του κατηγορούμενου... ανέβασαν το κουβεντολόι σε θερμοκρασία πυρετού, εύαρεστον, μπορώ να πω, πυρετού*). Επισήμανση: μεταξύ των κοσμικών υπάρχουν και κάποιοι που ούτε κι αυτή η είδηση τους αποσπά από τη μέριμνα για την προσωπική τους μακαριότητα κι εκείνη των παιδιών τους.

Χαρακτηριστικά είναι τα ονόματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας, με τα οποία ο Πιερίδης επιτείνει τη διακωμώδηση των προσώπων. Τα ονόματα αυτά, χαρακτηρίζουν τους φορείς τους αποδίδοντας όλη την ηθική τους ασχήμια, τη μικροψυχία τους και πολλά άλλα ελαττώματα της κοινωνικής τους ομάδας. Έτσι, έχουμε τις κυρίες Φουσκαλίδου, Κουμπή, Παραδάκη, Σαμαροπούλου, το ζεύγος Βελονίδου, τους κυρίους Πίτση, Τσούριο και Φαρδίλη, καθώς και το φιλάρεσκο νεαρό Τόλη. Τα ενδιαφέροντά τους είναι εξ ίσου ρηχά και αταίριαστα για την ιστορική συγκυρία. Κοσμικά κουτσομπολιά για τις γυναίκες, επιχειρηματικές συζητήσεις για τους άντρες.

Η τραγωδία που μαινεται στο νησί δεν αγγίζει το περιβάλλον τους ούτε επιβαρύνει τη γιορταστική ατμόσφαιρα. Όποτε γίνεται λόγος

γι' αυτήν είναι σαν να αφορά έναν άλλο κόσμο, που βρίσκεται πολύ μακριά από το πολυτελές σαλόνι, μολονότι το σπίτι είναι πολύ κοντά στο σημείο, όπου σταμάτησε η προώθηση των Τούρκων. Είναι αποκαλυπτικός όμως ο τρόπος που συμπεριλαμβάνεται, έστω και ελάχιστα, στις κουβέντες της βραδιάς. Την πρώτη φορά αφορμή είναι το ντύσιμο μιας κυρίας, η οποία θεώρησε αρκετή συμμετοχή στο δράμα και στα μέτρα λιτότητας που επέβαλλαν οι περιστάσεις το να εμφανιστεί στη συγκέντρωση με φόρεμα που είχε ξαναφορέσει. Η κυρία εγκωμιάζεται αναλόγως για την «ευαισθησία» της από άλλο πρόσωπο της συγκέντρωσης, αποκαθλώνεται όμως με το σχόλιο του συγγραφέα: Το παρήγορο...είναι ότι το πορτοκαλί χρώμα αποδείχτηκε πως ταιριάζει τέλεια με τα καστανά της μαλλιά.... Αμέσως μετά, γίνεται λόγος για τη σημερινή κατάσταση, με την τόση αβεβαιότητα και τους κινδύνους, η οποία ωθεί άλλη κυρία να επιδιώξει την επαγγελματική αποκατάσταση και παραμονή του γιου της στο Λονδίνο, ώστε να αποφύγει τη στρατιωτική θητεία, επικίνδυνη μάλλον υπό τις περιστάσεις. Αναφορά στην τουρκική εισβολή γίνεται και στις επιχειρηματικές συζητήσεις των ανδρών, όπου αξιολογούνται οι πιθανότητες οικονομικού κέρδους στο πλαίσιο των νέων δεδομένων που δημιούργησε η εισβολή (Το θέμα ήταν αν, κάτω από τις σημερινές συνθήκες κάποιας οικονομικής ανάκαμψης, η δημιουργία νέων ξενοδοχειακών μονάδων στην ελεύθερη περιοχή του νησιού παρουσιάζει προοπτικές για ικανοποιητική επένδυση...).

Η περιγραφή των προσώπων και της ατμόσφαιρας αποκαλύπτει τόσο την ελαφρότητα (...η μαμά του τον καμάρωνε βλέποντάς τον να διαπρέπει μέσα στα σαλόνια με το καλό του ντύσιμο, την αριστοκρατική του αυθάδεια...) και την επιτήδευση (...γνωρίζοντας καλά πως λειτουργεί ένα καθωσπρέπει κοσμικό κουβεντολόι, περιμένει την κατάλληλη ευκαιρία), όσο και την υποκρισία (Η κυρία Κουμπή,... εγκωμιάζε τα ευγενικά της αισθήματα... Είχε φυσικά τους λόγους της...Σ' αυτήν της τη μεσολάβηση στήριξε τις ελπίδες της... για να προμηθευτεί από το Βελονίδη συστατικά, που θα 'τανε χρήσιμα στο γιο της...) που κυριαρχούν στις ανθρώπινες σχέσεις των μελών αυτής της κάστας σε συνδυασμό με την πολυτέλεια, προκλητική αν τη συγκρίνει κανείς με την απόλυτη ένδεια των προσφύγων.

Το αίμα που χύθηκε στην εισβολή δεν απασχολεί κανένα. Οι κηλίδες αίματος στο σακάκι του κατηγορουμένου για δολοφονία έχουν απείρως μεγαλύτερο ενδιαφέρον γι' αυτούς. Το ποινικό έγκλημα είναι άξιο προσοχής, το έγκλημα σε βάρος της πατρίδας τους και οι συνέπειές του τους αφήνει αδιάφορους.

Ξαφνικά, με την άφιξη ενός ακόμα κοσμικού προσώπου, του νεαρού Αλέξη, που οι υπόλοιποι τον αντιμετωπίζουν με συγκαταβατική συμπάθεια (ο καημένος), εισβάλλει στενόχωρη και η πραγματικότητα. Το πρώτο του σχόλιο αφορά την ατυχία των προσφύγων που βρίσκονται στα τσαντήρια μια τέτοια βροχερή βραδιά, σχόλιο που πάει να αντιμετωπιστεί απαξιωτικά από μια κυρία, η οποία τελικά προλαβαίνει ν' αλλάξει γνώμη και να εκδηλώσει μιαν αδιάφορη συμπόνια για το δράμα τους (...σήκωσε τα φρύδια της, μα ευθύς άλλαξε γνώμη. «Τους κακότυχους», είπε συμπονετικά), που προκαλεί τον Αλέξη. Ο ίδιος είναι ταραγμένος, σημάδι πως ό,τι συμβαίνει τον αγγίζει βαθιά. Είναι ο μόνος που θεωρεί κοινή τη συμφορά. Τίποτα όμως δε φαίνεται ικανό να διασπάσει για πολύ το τείχος της αδιαφορίας των ολβίων. Σε λίγο η αμήχανη σιωπή θα σταματήσει προς δόξα καινούργιων συζητήσεων για τις νομικές λεπτομέρειες του εγκλήματος που απασχολεί τη συντροφιά. Όταν θα αναζητήσουν τον Αλέξη δε θα τον βρουν. Φεύγει αθόρυβα, ξένος μάλλον μια τέτοια βραδιά στο κοσμικό σαλόνι.

Τι διαφοροποιεί τον Αλέξη από τους υπόλοιπους; Γιατί, αν και ανήκει στην τάξη τους δεν μπορούμε να τον θεωρήσουμε ως έναν από τους ολβίους; Το μόνο του κοινό με τους υπόλοιπους είναι η οικονομική ευμάρεια. Όμως από κει πέρα όλα τον διαφοροποιούν: η καταγωγή του (προέρχεται από παλιά ευκατάστατη τάξη - δεν ανήκει στους νεόπλουτους), η εμφάνισή του (ανέμελη αντί φροντισμένη), η αγωγή του (αρχοντικά ευγενική όπως δείχνει το χαμόγελο στο σερβιτόρο αντί ξιπασμένη), τελικά η κοινωνική του συνείδηση που στους άλλους είναι ανύπαρκτη.

Έτσι, τελικά στην «Κοσμική συγκέντρωση», «ο πεζογραφικός λόγος αφήνει έκθετη την ηθική εξάρθρωση ενός κόσμου δεκατισμένου και

στείρου, που ωστόσο βρίσκει τη δυνατότητα ύστερα από πολέμους και χαλασμούς να ανοίγει καινούργιους κίβδηλους δρόμους».¹⁴

¹⁴ Λεύκιος Ζαφειρίου, «Το πεζογραφικό έργο του Γιώργου Φιλίππου Περίδη μετά το 1974», *Νέα Εποχή* 156 (1982), σ. 828.

• Η στερνή του γνώση

Το διήγημα πραγματεύεται την άλλη πτυχή της τραγωδίας του 1974, το πραξικόπημα που προηγήθηκε της εισβολής και αποτέλεσε το άλλοθι της. Με αφετηρία το θάνατο στο πραξικόπημα ενός προσφιλούς -και για τους δύο κύριους ήρωες- προσώπου (παιδικός φίλος του ενός και γιος του άλλου), διαγράφονται δύο διαφορετικές οπτικές/στάσεις απέναντι στο πραξικόπημα. Σημαντικές παράμετροι: παρατηρούμε τις οπτικές αυτές όπως αποκρυσταλλώθηκαν στη μετά την τουρκική εισβολή περίοδο, ενώ η αφετηρία τους υπήρξε κοινή: οι δύο ήρωες, όπως και ο νεκρός, υπήρξαν ομοϊδεάτες, φανατικοί εθνικιστές, που αφοσιωμένοι στο ιδανικό της Ένωσης, έγιναν έρμαια πολιτικών παιχνιδιών και συμμετείχαν στον αλληλοσπαραγμό, που χρησίμευσε, μαζί με την ανατροπή της νόμιμης Κυβέρνησης Μακαρίου, ως δικαιολογία για τη στρατιωτική εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο. Ο ένας, όμως, περνώντας δια πυρός και σιδήρου έφτασε να συνειδητοποιήσει τι τραγικό λάθος έκαναν και πόσο κακή υπηρεσία πρόσφεραν στην πατρίδα, ενώ ο άλλος, υπό το κράτος του πόνου, παραμένει πεισματικά προσκολλημένος στις αρχικές στενοκέφαλες πεποιθήσεις που οδήγησαν στην τραγωδία.

Ερμηνευτικά σχόλια

Η εξωτερική δράση είναι ελάχιστη. Αντίθετα, έντονη είναι η εσωτερική δράση, όπως αυτή αποδίδεται μέσα από τον εσωτερικό μονόλογο του Λαμπριανού, κύριου προσώπου της ιστορίας. Η αφήγηση φαίνεται να ξεκινά με αφηγητή τριτοπρόσωπο, σύντομα όμως αυτός γίνεται ένα με το Λαμπριανό, κύριο πρόσωπο της ιστορίας, ταυτίζεται μαζί του (*Λογάριαζε να κάνει... - Εμείς...*). Σηηνικό είναι οι ελεύθερες συνοικίες της μοιρασμένης Λευκωσίας.

Το χρέος αλλά και οι δισταγμοί του κεντρικού προσώπου να επισκεφτεί τους γονείς του σκοτωμένου φίλου του, γίνονται αφορμή να αναστοχαστεί για μια ακόμα φορά το κακό που προκάλεσε στον τόπο η αστόχαστη συμπεριφορά του ίδιου και των ομοϊδεατών του. Ακριβώς αυτή η απόσταση που έχει πάρει πλέον από τις ακραίες αντιλήψεις του παρελθόντος (...*γκρεμίστηκαν μέσα του όλα κείνα*

που συμμερίζονταν μαζί τους τόσο καιρό...), η συνειδητοποίηση του πόσο ολέθρια στάθηκε η συμπεριφορά τους και η επίγνωση της ευθύνης που φέρουν για την τραγωδία που βρήκε την πατρίδα τους (*Δεν κατάλαβε, δηλαδή, την πικρή αλήθεια ότι οι αίτιοι είμαστ' εμείς;*) τον κάνουν να διστάζει να επισκεφτεί το χαροκαμένο αλλά αμετανόητο πατέρα του Άντρου, που υπήρξε θύτης και θύμα ταυτόχρονα την τραγική εκείνη περίοδο. Εδώ ο Άλλος δεν είναι αλλοεθνής, αλλά ομοεθνής. Η πολιτική τύφλωση και ο φανατισμός οδήγησαν στην αντιπαλότητα τους Έλληνες της Κύπρου (*Εμείς... Οι άλλοι...*), με αποτέλεσμα να ανοίξουν -χωρίς καλά καλά να το καταλάβουν - (*Ακόμα και τώρα τι θα χα καταλάβει, αν δεν είχα πάρει μέρος...*) τις πόρτες στον εξωτερικό εχθρό.

Ο Λαμπριανός είναι μετανοημένος για το ρόλο του στο προξικόπημα (...αίσθημα ενοχής, που κατέβαινε σα μαχαιριά...). Οι ενοχές ταράζουν τον ύπνο του και τα όνειρά του, γιατί έχει συνείδηση και συναίσθηση μαζί του τι πραγματικά έγινε και πώς λειτούργησε για την πατρίδα του (*Ονειρεύτηκε πως ήταν με τα στρατιωτικά του... τσαλαπατούσε τον ίδιο τον εαυτό του...*). Οι καθημερινί πρωϊνοί ήχοι τον καθησυχάζουν και η ατμόσφαιρα του πρωινού τον ηρεμεί.

Ακολουθεί παράγραφος, στην οποία αναλύει όσα έγιναν προσπαθώντας να προσδιορίσει το μέγεθος της ενοχής και της ευθύνης του. Ταυτόχρονα καταγράφεται η πορεία της αφύπνισής του, που τον οδήγησε από την πίστη και την τυφλή αφοσίωση, αρχικά στην αμφιβολία και τελικά στην απόρριψη όσων πίστευε και έκανε. Κατασταλαγμένος και βέβαιος πια, χαρακτηρίζει εξαρχής προδοσία και έγκλημα το προξικόπημα (*Πήρε μέρος σε μια προδοσία, σ' ένα έγκλημα...*), ταυτόχρονα όμως υπογραμμίζει την καθαρότητα των προθέσεων του ίδιου και των άλλων (*ούτε το θέλησε, ούτε το φαντάστηκε καν...*), την αγνότητα των κινήτρων τους (...πίστευε ότι υπακούει στη φωνή του ιδανικού του).

Ο Λαμπριανός υπήρξε μια ενεργή συνείδηση που παρασύρθηκε μεν αλλά δεν τυφλώθηκε ολοκληρωτικά από το φανατισμό. Έτσι ο αλληλοσπαραγμός στον οποίο θα συμμετάσχει, θα τον υποψιάσει (... βρέθηκε αντιμέτωπος σε αλληλοσκοτωμό μ' άλλα παιδιά της γης του...κείνη τη στιγμή ψυχανεμίστηκε πως κάτι βρώμικο πρόπει

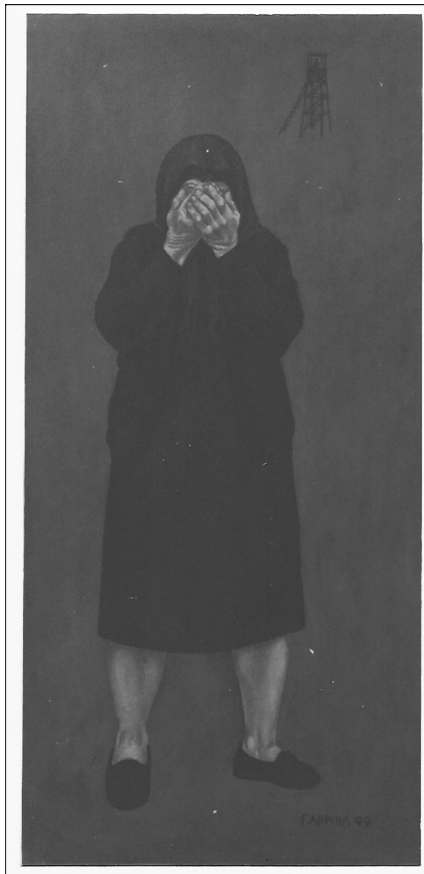
να υπάρχει...) και οι βεβαιότητες που είχε ως τότε θα κλονιστούν (...οι βεβαιότητες που ολόθυμα δεχόταν...έχασαν τη στερεότητα που είχαν). Στη συνέχεια θα εκτελέσει διαταγές μηχανικά αποφεύγοντας να χτυπήσει στ' αλήθεια (...πυροβολούσε στο βρόντο) και θα οδηγηθεί τελικά στην ολοκληρωτική μεταστροφή, όταν όλα θα τελειώσουν και θα δει την επιπόλαιη και ανάλγητη στάση του αξιωματικού. Τότε θα συνειδητοποιήσει ότι αξία γι' αυτούς που τους οδήγησαν εκεί έχει η επικράτηση, ακόμα κι αν τα θύματα είναι αδέρφια (...είδε τον αξιωματικό του να κόβει βόλτες κορδωμένος και να μιλάει για επιτυχία. Ένωσε σιχαμό). Ο θάνατος του φίλου και συντρόφου του Άντρου θα επισφραγίσει τη συνειδητοποίησή του αλλά οι αδελφοκτόνες συγκρούσεις δεν θα είναι το τέλος της τραγωδίας. Θα ακολουθήσει η εισβολή που θα ρημάξει τον τόπο και τους ανθρώπους του.

Κουβαλώντας τις ενοχές του ο Λαμπριανός αποτιμά εκ των υστέρων το κακό, αξιολογώντας το ρόλο του καθενός. Μέσα από τις σκέψεις του αναδεικνύεται το μέγεθος της τραγωδίας των ανθρώπων που πίστεψαν πολύ στη σωτηρία της πατρίδας για να καταλάβουν τελικά ότι με τις πράξεις τους, με τη συμμετοχή τους στο πραξικόπημα την καταβαράθρωσαν προκαλώντας της ανυπολόγιστο κακό. Όμως το κακό αυτό το χρεώνονται εκείνοι που χρησιμοποίησαν την αγνότητα και τα ιδανικά τους για να πραγματοποιήσουν δικούς τους ανομολόγητους σκοπούς. Γνωρίζει τώρα ότι η πίστη του ίδιου και των άλλων μετατράπηκε έντεχνα σε φανατισμό από δυνάμεις που τους εκμεταλλεύτηκαν και τους χρησιμοποίησαν όχι υπέρ πατρίδος αλλά εναντίον της (*Αφήσαμε τη μύχια δίψα μας για το ιδανικό...ως εδώ που μας έφεραν*). Η άγνοια της πραγματικής όψης των πραγμάτων και η αποκάλυψή της με το χειρότερο δυνατό τρόπο, καταδεικνύει την τραγικότητα της περίπτωσης τους.

Η συνάντηση με τους γονείς του Άντρου θα τον φέρει αντιμέτωπο με το χαροκαμένο πατέρα, αμετανόητο οπαδό του πραξικοπήματος. Ο χαμός του γιου του δεν τον οδήγησε σε επαναπροσδιορισμό των ιδεών του. Απεναντίας, τροφοδότησε το μίσος του, που λειτουργεί, όπως διαπιστώνει ο Λαμπριανός, ως ένα είδος φυγής από τον πόνο του (*Εσυνέχισε να μιλάει μ' όλο και πιο πολύ πάθος,*

να καταφέρεται ενάντια σ' «εχθρούς του έθνους και φαύλους»... πετυχαίνει ένα είδος φυγής).

Ανάμεσα στις δύο αντρικές μορφές βρίσκεται η μάνα του Άντρου, η κυρία Παναγιώτα. Αμέτοχη στη συζήτηση, την παρακολουθεί με βουβή ανησυχία και θλίψη. Κι ενώ ο κυρ Δημήτρης κατευοδώνει το Λαμπριανό με την προτροπή να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του («Απομένει να πάρετε εκδίκηση για το θάνατο του φίλου σου», είπε.), εκείνη τον αποχαιρετά με μια ευχή («Στο καλό, παιδί μου, κι η Παναγιά μαζί σου», του 'πε ήσυχα).

• Μινιατούρες

Πρόκειται για δεκατρείς μικρογραφίες, δέκα από τις οποίες είναι φιγούρες προσφύγων. Μία ακόμα αφορά ένα ζώο, άλλη μία το βανδαλισμένο κοιμητήριο ενός κατεχόμενου χωριού και η τελευταία συνιστά μια διδακτική προτροπή του συγγραφέα προς τον αναγνώστη.

Μέσα απ' αυτές τις λογοτεχνικές ψηφίδες σκιαγραφούνται αληθινές στιγμές της τουρκικής εισβολής στο νησί. Αθροίζοντάς τις, διαμορφώνεται ένας πίνακας που αποδίδει με ενάργεια την κυπριακή τραγωδία του 1974. Οι πρόσφυγες, άντρες και γυναίκες, νέοι και γέροι, νοικοκυραίοι και μεροκαματιάρηδες, αγρότες και αστοί, οι αγνοούμενοι, οι αιχμάλωτοι, οι συγγενείς των αγνοουμένων που τους αναζητούν με τη φωτογραφία τους στο χέρι, οι βανδαλισμένοι ιεροί χώροι, οι προσφυγικοί καταυλισμοί, τα αισθήματα αγωνίας και φόβου, μοναξιάς και συντροφικότητας, νοσταλγίας και συγκίνησης, τα διλήμματα και οι αποφάσεις, η καρτερικότητα και η αποφασιστικότητα, όλα παρελαύνουν συνοπτικά από τις δεκατρείς μινιατούρες.

Στις μικρογραφίες αυτές δε σκιαγραφούνται χαρακτήρες. Απομονώνονται στιγμές των ανθρώπων την ώρα της κρίσης, μέσω των οποίων αναδεικνύεται το δράμα της δοκιμαζόμενης πατρίδας, αλλά και το ένστικτο της προσωπικής και της εθνικής επιβίωσης. Σε ορισμένες απ' αυτές υπάρχει διάλογος, στις περισσότερες όμως μόνο αφήγηση.

Ερμηνευτικά σχόλια

1. Στην πρώτη μινιατούρα έχουμε δύο μορφές, αλλά μία στάση απέναντι στη συμφορά: το διανοούμενο-αφηγητή και τον αγρότη-πρόσφυγα Νικολή, που πασχίζουν μέσα στο χαλασμό να βρουν τη δύναμη και να συνεχίσουν. Αφηγητής και συγγραφέας ταυτίζονται. Η κατάθεση της μινιατούρας (και των υπόλοιπων, αλλά και της συλλογής γενικά) είναι ο τρόπος του να προσφέρει δημιουργικά στη δοκιμαζόμενη πατρίδα (*Το νιώθω σαν παρόρμηση και σαν αποστολή*). Με την αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο, ξεχύνεται η πίκρα του για την τραγωδία της, η οποία μεταβάλλεται ταυτόχρο-

να σε πηγή έμπνευσης (*αφουγκράζομαι το σπαραγμό σου, πατρίδα μου, να σηκώνει μέσα μου ένα κύμα που με σπρώχνει να τονε πλαστουργήσω σε λόγο θρηνητικό κι ελπιδοφόρο*). Ακολουθεί η παρουσίαση του πρόσφυγα Νικολή που προβάλλεται ως πρότυπο συμπεριφοράς κατά την εποχή της δοκιμασίας. Η δική του μάλιστα καρτερική και πεισματική μαζί αντιμετώπιση της συμφοράς (*Αντιμετώπισε την καταστροφή και την προσφυγιά με σφιγμένα δόντια, καταπιάστηκε δίχως άργητα ..με κατατσοσύνη*), δοκιμάζει την αυτοπεποίθηση του συγγραφέα-αφηγητή, ο οποίος επικροτώντας την αναρωτιέται για την αποτελεσματικότητα της δικής του (*Μακάρι μόνο να βγει ίση σε αξία μ' αυτό που, ανεπίγνωστά του ίσως, προσφέρει ο Νικολής*).

2. Δεύτερη μνιατούρα, η καρτερική μορφή της ανυφάντρας Κατελούς. Η Κατελού από τη νεαρή ηλικία της μέχρι τα γεράματά της δημιουργεί υφανά με τον αργαλειό της. Η ζωή της μπλέκεται με τα σχήματα, τα χρώματα και τις κλωστές του και κάθε κέντημα συνδέεται με τα όνειρα και το μόχθο της καθημερινότητάς της (*κεντούσε τα χρυσά της όνειρα ..κεντούσε τη ζωή της*). Με τις δημιουργίες της γεμίζει με σιγουριά και ομορφιά τη δύσκολη ζωή της και απ' αυτές αντλεί κουράγιο (αντλούσε τη σιγουριά που βρίσκει ο άνθρωπος όταν πλάθει με το χέρι του μια ομορφιά). Κι όταν με τον ξεριζωμό χάνει τα πάντα, χάνει και την απαντοχή της, τον αργαλειό (*Σαν πλάκωσαν οι βάρβαροι ..νιώθει τον εαυτό της μόνο σαν μια πονεμένη και άχρηστη ύπαρξη*). Όταν θα της προμηθεύσουν καινούργιο αργαλειό, η Κατελού θα ξαναβρεί τη δημιουργικότητά της και θα συνεχίσει τη ζωή της καρτερικά και δημιουργικά μεταφέροντας τώρα στα κεντήματά της, αντί τα όνειρα και το μόχθο, τον καημό της προσφυγιάς (*έπαψε να νιώθει άχρηστη αφήνοντας δύναται να ξομπλιάζει τον καημό της μέσα στα σχήματα και τα χρώματα της παράδοσης*).

3. Η τρίτη μνιατούρα κινείται πίσω στο χρόνο. Το περιστατικό διαδραματίζεται όχι μετά την εισβολή, όπως οι δύο προηγούμενες, αλλά κατά τη διάρκειά της. Στο επίκεντρο, ο Μιχάλης, η οικογένειά του και το δίλημμα να φύγουν ή να μείνουν στο σπίτι τους, στον τόπο τους, όπου οι Τούρκοι εισβολείς πλησιάζουν (*Όλη τη*

νύχτα δεν είχε κλείσει μάτι ... να μείνουμε;). Τα οικεία πράγματα δίνουν στον ήρωα την απατηλή αίσθηση ότι όλα είναι όπως πάντα (Κι ως ανάσανε την αιψιά μυρωδιά της συκιάς, έπαψε να σκέφτεται κι ένιωθε σάμπως να συνεχίζεται η ζωή όπως και πριν μας έβρει το κακό). Η αναστάτωση στο χωριό και ο φόβος της γυναίκας του δε θα τον αποσπάσουν από την καθημερινή πρωινή του συνήθεια αμέσως (Βούιξε το χωριό, μα κείνος εσυνέχιζε να κόβει, ένα ένα, τα πρώιμα σύκα). Όταν όμως θα έρθει αντιμέτωπος με την αγωνία της και θα χρειαστεί να πάρει άμεσες αποφάσεις, θα φανεί ότι αυτό που κυρίως τον εμποδίζει να πάρει τον ασφαλή για την οικογένειά του δρόμο της φυγής είναι η σκέψη ότι μια τέτοια επιλογή δεν είναι αντρίκια (Να το βάλει στα πόδια;...Είναι αντρίκιο;...). Η εικόνα των ανυπεράσπιστων παιδιών και της γυναίκας του, που περιμένουν απ' αυτόν σωτηρία, θα τον κάνει να συνειδητοποιήσει ότι την ώρα που έχουν όλα χαθεί, η μόνη αντρίκια επιλογή είναι η επιβίωση (Πώς να σταθείς σαν άντρας, συλλογίστηκε, μπροστά σ' έναν εχθρό πάνοπλο, αναντρο κι άρπαγα. Αντρίκιο σ' αυτή την περίσταση είναι τα' άλλο: Να βαστάξεις τον πόνο του ξεριζωμού).

4. Ο Γιαννακός της τέταρτης μνιατούρας, πρόσφυγας όπως και οι άλλοι, συνειδητοποιεί έκπρωτος πια από τον τόπο του, ότι η ευτυχία που πάντοτε αναζητούσε αλλού, στην πραγματικότητα ήταν γύρω του, στον τόπο όπου ζούσε αλλά δεν εκτιμούσε. Η περίπτωση του δίνει την ευκαιρία στο συγγραφέα να στοχαστεί παρενθετικά πάνω στο ανικανοποίητο της ανθρώπινης φύσης, που δεν αναζητά την ευτυχία σ' αυτά που έχει, αλλά σ' αυτά που δεν έχει. (Έτσι είμαστε όλοι μας...από τη στέγη του). Η ρουτίνα της καθημερινότητας που περιορίζει την οπτική και τα ενδιαφέροντά μας, έκρουβε από το Γιαννακό τη γοητεία των ξεχωριστών στιγμών που δεμένες με τη συνήθεια έμοιαζαν κοινότοπες. Μακριά από τον τόπο του, ξεριζωμένος απ' αυτήν την καθημερινότητα συνειδητοποιεί πως ό,τι ζούσε μέχρι τότε στον περιορισμένο ορίζοντα του χωριού του ήταν η ευτυχία που πίστευε ότι βρισκόταν αλλού. (Μα τώρα, που η συμφορά τονε ξεριζώσε απ' το χωριό του...την ομορφιά και την ευτυχία που έχασε).

5. Στην πέμπτη μινιατούρα παρακολουθούμε τον ξεριζωμό της Παρασκευούς (και στην επόμενη τη διαβίωσή της στο συνοικισμό). Η ηρωίδα, μια γυναίκα μόνη, με μόνο δικό της άνθρωπο το στρατιώτη γιο, σπρωγμένη από τον τρόμο που προκάλεσε η είδηση της εισβολής και το ένστικτο της επιβίωσης, ακολούθησε βιαστικά τους άλλους στο φευγικό και χωρίς να το καταλάβει βρέθηκε ξεριζωμένη, μακριά από το χωριό της (*Αλαφιασμένη από τον ομαδικό τρόμο ... έμεινε να κοιτάει το χωριό, που αφήναν πίσω τους*). Οι πρώτες στιγμές μακριά από το χωριό, περνούν, για όλους όσους ήταν μαζί της, κάτω από τα δέντρα του κοντινού δάσους. Εκεί, για πρώτη φορά θα συνειδητοποιήσει τη μοναξιά της, μια μοναξιά που δεν ήταν ορατή στο χώρο της, στο σπίτι της και στην αυλή της. Γιγαντώνεται όμως μακριά της, συντροφιά με το φόβο που συνοδεύει τη περίπτωση (*Κατάλαβε τότε πως ήταν ολομόναχη και φοβήθηκε ... ο μοναχογιός της - ο μόνος που της απόμενε δεσμός με τη ζωή - πήγε στρατιώτης*).

6. Στην έκτη, παρακολουθούμε την Παρασκευού στον προσφυγικό καταυλισμό και αναγνωρίζουμε μέσα από την εξέλιξη της ιστορίας της την τραγικότερη πτυχή της εισβολής, τους αγνοούμενους. Ο στρατιώτης γιος της είναι ένας απ' αυτούς, ένας από τους ελληνοκύπριους που εξαφανίστηκαν κατά την εισβολή κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, προκαλώντας έκτοτε ανείπωτη αγωνία και πόνο στα συγγενικά πρόσωπα. Ακόμα κι έτσι όμως, μόνη και απελπισμένη, αγωνιώντας για την τύχη του μονάκριβου παιδιού της, η Παρασκευού συνεχίζει τον αγώνα για επιβίωση. Βρίσκει τη δύναμη που χρειάζεται στη νοικοκυροσύνη, που τη βοηθά να διατηρεί σε τάξη όχι μόνο το προσφυγικό τσαντήρι αλλά και τις σκέψεις και τα συναισθήματά της (*Η τάξη κι ο ευπρεπισμός, που φρόντιζε να βάλει με το τίποτα μεσ' στο τσαντήρι της, αντιφεγγίζανε μεσ' στην καρδιά της κι απόδιωχναν την απελπισία...*). Έτσι, η Παρασκευού δε θα αλλοφρονήσει, όπως η γυναίκα στο πρώτο διήγημα της συλλογής, αλλά θα περιμένει καρτερικά την επιστροφή του γιου της. Και το μόνο της παράπονο είναι από τον εαυτό της: *και κάκιζε πικρά τον εαυτό της, που έφυγε, η άμυαλη, απ' το χωριό δίχως να πάρει τίποτα μαζί της, ούτε μαν αλλαξιά ασπρόρουχα του παιδιού αν όχι άλλο, και πούθε να 'βρει τώρα να του δώσει ρούχα καθαρά ν' αλλάξει σαν θα 'ρτει...*

7. Στην έβδομη μνιατούρα, πρόσφυγας είναι ένα ζώο, ένα αδέσποτο σκυλί (*ένα περιφρονημένο μούλικο...*). Στο χωριό, περιφρονημένο τις πιο πολλές φορές, έβρισκε χαρά στα παιχνίδια με τα παιδιά, τα οποία ακολούθησε χωρίς να το καταλάβει στην προσφυγιά (... το πήρε για συνέχεια του παιχνιδιού, πήδηξε κατόπι τους και χώθηκε κάτω από 'να κάθισμα). Η μορφή του όμως είναι πιο τραγική από τις προηγούμενες. Ενώ οι πρόσφυγες στις μνιατούρες που προηγήθηκαν έβρισκαν τη δύναμη να συνεχίσουν, το ζώο είναι ανίκανο να βρει παρηγοριά ή υποκατάστατα μακριά από το χωριό απ' όπου έφυγε παίζοντας (... τις νύχτες δεν ησυχάζει σαν πρώτα, που πήγαινε στ' αχούρι του Αρέστη και κουλουριάζονταν πλάι στην αγελάδα κι ένιωθε συντροφεμένο κι αποκρινότανε μ' έναν ήσυχο στεναγμό κάθε που την άκουγε να σαλεύει και να μουθουνίζει.). Έτσι, η παρουσία του δε συμπληρώνει θετικά την ανθρωπογεω-

γραφία στον καταυλισμό, αλλά ο λυπητερός θρήνος του τις νύχτες είναι μια διαρκής υπενθύμιση της τραγωδίας.

8. Στην όγδοη μινιατούρα πρωταγωνιστής δεν είναι καν ένα πρόσωπο, αλλά ένα κοιμητήριο. Η κατάθεση του πρόσφυγα-αφηγητή αφορά το κοιμητήριο του χωριού του, θύμα βανδαλισμού κι αυτό από τους εισβολείς. Καταγράφει πώς το έβλεπαν τα παιδικά του μάτια (με τον ίδιο επιφανειακό σεβασμό που βλέπαμε την εκκλησία), τα μάτια της εφηβείας (ορατή έκφραση του συναισθηματικού μας κόσμου) και η ματιά της ωριμότητας (κρίκος να δένει την καθημερινότητα...μ' εκείνο τ' ανέκφραστο κάτι άλλο, που μας προφυλάγει από τον κυνισμό). Η κατάθεση αυτή, ορίζει λίγο πολύ τη σχέση κάθε γενιάς με το θάνατο: αδιαφορία και αποτροπιασμός για τα παιδιά, περισυλλογή και γαλήνιος στοχασμός για τους εφήβους που από τη φύση τους ονειροπολούν, ο υπαρκτικός προβληματισμός για το επέκεινα, για την ώριμη ηλικία. Χώρος ανάπαυσης των νεκρών, το κοιμητήριο δεν έχει στιδήποτε που ν' αξίζει να λεηλατηθεί. Απεναντίας, ο σεβασμός του ύπνου των νεκρών είναι στοιχείο κάθε πολιτισμού και εποχής. Έτσι, ακατανόητη για τον πολιτισμένο νου παραμένει η παρόρμηση που έσπρωξε τους εισβολείς να το χαλάσουν (*Ήρταν οι βάρβαροι και σπείραν το χαλασμό...τι τους έσπρωξε, Θεέ μου, να βεβηλώσουνε το κοιμητήριο του χωριού;*).

9. Άλλη μια πτυχή του '74 βλέπουμε στην ένατη μινιατούρα, όπου παρακολουθούμε την επιστροφή από την αιχμαλωσία ενός ελληνοκυπρίου, του Χρίστου (*Οι ταλαιπωρίες κι οι εξευτελισμοί σ' όλο το διάστημα το διάστημα της αιχμαλωσίας του κουράσανε τόσο πολύ το σώμα και την ψυχή του Χρίστου, που δίχως να το θέλει έπεσε σε μια κατάσταση βαργεστημού*). Επιστρέφοντας καταβεβλημένος με το λεωφορείο μαζί με άλλους συντρόφους του, δεν είναι σε θέση ούτε να χαρεί ούτε να απολαύσει την επιστροφή στην ελευθερία (σα να βρισκότανε σε βύθιση, σχεδόν ασυγκίνητος). Από τη νάρκη θα τον βγάλει το πλήθος των γυναικών που περιβάλλει με αγωνία το λεωφορείο όταν φτάνει στον προορισμό του. Πρόκειται για συγγενείς άλλων αιχμαλώτων / αγνοουμένων που αναζητούν εναγωνίως πληροφορίες για τους δικούς τους, προβάλλοντας τις φωτογραφίες

τους (κοίταγε τις γυναίκες που στριμώγονταν στην πρώτη γραμμή προτείνοντας η κάθε μια τους και μια φωτογραφία και ρώταγαν παρακαλεστικά αυτούς που βρίσκονταν στο λεωφορείο). Η σκηνή θα τον συγκλονίσει. Μια από τις φωτογραφίες θα του θυμίσει το Σωτήρη, προφανώς κάποιο φίλο ή σύντροφό του στην αιχμαλωσία (του θύμιζε το Σωτήρη, τα σμιχτά φρύδια του, κείνο τον αέρα λεβεντιάς...). Και έρχεται τότε αντιμέτωπος με την ικεσία της νέας γυναίκας που περιμένει απελπισμένη να μάθει νέα του («Τον είδες πουθενά;...», ξανακούστηκε η φωνή, που τώρα σάραζε). Η σκηνή ολοκληρώνεται με τον πρώην αιχμάλωτο να γνέφει αρνητικά, θλιμμένος που δεν μπορεί να ανακουφίσει την οδύνη της (ένιωσε ανείπωτη θλίψη βλέποντας κείνα τα μάτια να σκοτεινιάζουν και να στυλώνονται απάνω του σβησμένα).

10. Ο πρόσφυγας της δέκατης μνιατούρας είναι ένα νεαρός από αστική οικογένεια, ο Ρένος. Όλη του η ζωή, ως την τραγωδία, ήταν ένας μονόδρομος επιτυχιών χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια (*Προικισμένος καθώς ήτανε...ως το δίπλωμα Ανώτερων Οικονομικών*). Ωστόσο, ο αφηγητής επισημαίνει ότι ο Ρένος δεν πρόλαβε να αλλοτριωθεί από την ολβιότητα μέσα στην οποία έζησε ως τότε (*Ωστόσο η καρδιά του δε σάπισε, όπως θα περίμενε κανείς. Δεν πρόλαβε. Η καρδιά των νέων μπορεί ν' αποκοιμίζεται όταν καθοδηγείται από τις βεβαιότητες που αναφέραμε, όμως παραμένει γερή όσο βαστά η πρώτη νιότη*). Η στάση του απέναντι στη συμφορά είναι διαφορετική από τη στάση των δικών του. Ενώ εκείνοι και ο υπόλοιπος κοινωνικός τους κύκλος παραμένουν συντετριμμένοι από την τραγωδία και τον ξεριζωμό, που δεν τους απομάκρυναν μόνο από τον τόπο τους, αλλά κατάργησαν και την ευμάρεια που είχαν εξασφαλίσει, ο Ρένος αντιμετωπίζει διαφορετικά ό,τι έγινε. Ξεπερνώντας το αρχικό σοκ συνειδητοποιεί ότι η τραγωδία αυτή δεν είναι προσωπική ή οικογενειακή, δεν έχει να κάνει μόνο με τον ίδιο ή τον κύκλο του αλλά έχει διαστάσεις εθνικές (*Και τότε αποκαλύφτηκε μπροστά του μια άλλη αλήθεια...μα και τους περασμένους και τους μελλούμενους*). Γι' αυτό και μπόρεσε να καταλάβει ότι ο αγώνας για ανόρθωση, επίσης δεν είναι μόνο προσωπική ή και οικογενειακή ανάγκη, αλλά εθνική επιταγή. Έτσι, δεν διστάζει να αποδεχτεί

την ταπεινή δουλειά που του προσφέρεται στο λιμάνι, δουλειά που η κατεστραμμένη οικογένειά του παγιδευμένη στην αυτοεικόνα της θεωρεί ξεπεσμό και ταπείνωση.

11. Στην ενδέκατη μινιατούρα ο αφηγητής συναντά έναν παλιό γνωστό, άλλοτε νοικοκύρη λεβεντόγερο, που τώρα είναι πρόσφυγας. Χώρος, οι δρόμοι της πόλης. Ο κοτσονάτος γέροντας, φιλόξενος νοικοκύρης στο χωριό του, για να επιβιώσει στην προσφυγιά έγινε λαχειοπώλης. Η αφήγηση δείχνει πως ήταν άλλοτε: με το κεφάλι ψηλά, κοτσονάτο γέροντα, φιλόξενο νοικοκύρη στο χωριό του... και πώς είναι τώρα στην προσφυγιά: πήγαινε τοίχο τοίχο, με μικρό, δισταχτικό βήμα, κοντοστεκότανε μπροστά σε κάθε μαγαζί προτείνοντας κάτι σαν μάτσο χαρτιά... Ο πόλεμος δεν κατέστρεψε μόνο ζωές αλλά αφαίρεσε και την περηφάνια από κείνους που λόγω ηλικίας θα έπρεπε να απολαμβάνουν το σεβασμό και την εκτίμηση. Ο ανώνυμος γέροντας, που η τύχη του, καθώς και αυτή των άλλων συντοπιτών του κατά την εισβολή, απασχόλησε τη σκέψη του αφηγητή (*η σκέψη μου πήγαινε συχνά σ' αυτόν και στους άλλους γνωστούς μου από την περιοχή που πατούσε τώρα ο Τούρκος εισβολέας*), αποφεύγει τους παλιούς γνωστούς, σαν να μη θέλει να υπάρχουν μάρτυρες της νέας κατάστασης που ζει (*Πάσχισε, και κατάφερε, να στήσει το κορμί του, να μου χαμογελάσει, μα δεν έδειξε διάθεση να συνεχίσει τη κουβέντα*). Η στάση του αφηγητή συγγραφέα διακριτική: δεν δείχνει ότι αντιλήφθηκε τη δουλειά που κάνει ο γέροντας, δεν επιμένει να συζητήσουν αφού νιώθει άβολα. Δείχνει έμπρακτα έτσι το σεβασμό του απέναντι σ' έναν άνθρωπο που τώρα δοκιμάζεται, αλλά στη συνείδησή του παραμένει ο αρχοντάνθρωπος που ήταν.

12. Στη δωδέκατη μινιατούρα ο χώρος είναι η αίθουσα αναμονής ενός ιατρείου, όπου περιμένουν ασθενείς. Η σκηνή είναι πολύ συνηθισμένη. Μια φτωχοντυμένη πρόσφυγας κάθεται κουρασμένη ανάμεσα σ' αυτούς που περιμένουν (κι απόμεινε σκυφτή, να κοιτάει χάμω, με μian έκφραση πόνου και καρτερικότητας στο σκαμμένο πρόσωπό της). Από το μικρό διάλογο που ακολουθεί, η τελευταία φράση που λέει η γυναίκα στον εαυτό της λάμποντας είναι ένα απόσταγμα νοσταλγίας: «Οι ελιές μας θα 'ναι τώρα καλές για λούβημαν».

13. Στην τελευταία μινιατούρα πρωταγωνιστής είναι ο λόγος του συγγραφέα -αφηγητή, που επικαλείται αυτόν του Μακρυγιάννη: ο άνθρωπος είναι και για το καλό και για το κακό. Οι μινιατούρες αλλά και η συλλογή «Ο καιρός της δοκιμασίας» ολοκληρώνονται με την κατάθεση από το συγγραφέα μιας ανησυχίας: μήπως τον πόνο και τη θέληση για αγώνα διαδεχτεί η συνθηκολόγηση. Ο άν-

θρῶπος συνηθίζει κάθε κατάσταση. Ακόμα και η συμφορά γίνεται συνήθεια κι αυτό είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να συμβεί σ' αυτόν τον τόπο: να συνηθίσουν οι άνθρωποί του με το πέρασμα του χρόνου να ζουν αδικημένοι και να πάψουν να διεκδικούν το δίκιο τους (τον αβάσταχτο πόνο της αρχής, την αγανάκτηση... μπορεί τότε ν' αντικαταστήσει... τη συνήθεια στη συμφορά, που είναι χειρότερη από την ίδια τη συμφορά).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΠΕΡΙΔΗ¹⁵

- 1904 Γεννιέται στο Δάλι, στις 30 Σεπτεμβρίου, ο Γιώργος Φιλίππου Περίδης. Είναι το δεύτερο από τα επτά παιδιά της οικογένειας του Φιλίππου Περίδη και της Μαρίτσας Χατζηπιορή. Η οικογένεια ζει μόνιμα στο Κάιρο, όπου ο πατέρας διατηρεί βιοτεχνία ζαχαροπλαστικής. Τόσο η ιδιαίτερη όσο και η δεύτερη πατρίδα του λογοτέχνη βρίσκονται υπό την κυριαρχία των Άγγλων.
- 1908 Γεννιέται ο αδελφός του Θοδόσης, που πρώτος από τους δύο θα ασχοληθεί με τη λογοτεχνία, γράφοντας ποίηση.
- 1911 Ο Γ. Φ. Περίδης εγγράφεται στο δημοτικό της Αμπετείου Σχολής του Καΐρου, η οποία είχε ιδρυθεί από Έλληνες. Η ελληνική κοινότητα του Καΐρου αυτή την περίοδο ανθεί.
- 1914 Έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Καπνεργατική απεργία στην Αίγυπτο, στην οποία συμμετέχουν Έλληνες και Αιγύπτιοι καπνεργάτες.
- 1917 Εγγραφή του στο Γυμνάσιο της Αμπετείου.
- 1918 Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος τελειώνει.
- 1919 Λαϊκή επανάσταση στην Αίγυπτο. Ο ηγέτης της Σάαντ Ζαγλούλ εξορίζεται από τους Άγγλους.
- 1922 Μικρασιατική καταστροφή. Ο Γ. Φ. Περίδης αποφοιτά από το εμπορικό τμήμα της Αμπετείου.
- 1923 Προσλαμβάνεται στην εταιρεία βαμβακιού του Σαλβάγου.
- 1928 Γνωρίζεται με τον Κύπριο πεζογράφο Νίκο Νικολαΐδη καθώς και με άλλους πνευματικούς ανθρώπους και αριστερούς παρόντες της παροικίας. Σχηματίζεται έτσι ένας κύκλος δι-

¹⁵ Το χρονολόγιο στηρίχτηκε στα εξής έργα: «Γιώργος Φιλίππου Περίδης, Εννήντα χρόνια από τη γέννησή του», έκδοση των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (Χρονολόγιο από τον Κώστα Νικολαΐδη), «Κυπριακό Χρονολόγιο» και «Η νεότερη κυπριακή λογοτεχνία» του Λεύκιου Ζαφειρίου και «Η ελληνική κοινότητα του Καΐρου» του Ευθύμου Σουλογιάννη.

- ανουμένων, στον οποίο συμμετέχουν εκτός από τον ίδιο, ο αδελφός του Θοδόσης, ο Στρατής Τσίρκας, ο Σταύρος Καρακάσης και άλλοι.
- 1930 Δημοψήφισμα στην Κύπρο για την Ένωση.
- 1931 Τον Οκτώβριο ξεσπά στο νησί αυθόρμητη εξέγερση κατά των Άγγλων, που έμεινε στην ιστορία ως «Οκτωβριανά».
- 1933 Πεθαίνει ο πατέρας του. Την οικογενειακή επιχείρηση αναλαμβάνει ο αδελφός του Γιώργου, Κυπριανός.
- 1934 Αναλαμβάνει την επιθεώρηση των κλάδων της Άνω Αιγύπτου στην εταιρεία που δουλεύει. Έτσι, έρχεται σε άμεση επαφή με τον αιγυπτιακό λαό.
- 1935 Συμμετέχει μαζί με άλλους από τον κύκλο του στην αντιφασιστική οργάνωση *Lingue Pacifiste*.
- 1936 Στην Ελλάδα επιβάλλεται η δικτατορία του Μεταξά. Ο αγγλικός στρατός αποχωρεί από την Αίγυπτο.
- 1937 Καταργούνται οι «διομολογήσεις» και μαζί τους τα προνόμια και η οικονομική ηγεμονία των Ευρωπαίων στην Αίγυπτο. Αρχίζει η παρακμή του Ελληνισμού της Αιγύπτου.
- 1939 Έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Η Αίγυπτος αγγλοκρατείται εκ νέου.
- 1940 Ελληνοϊταλικός πόλεμος.
- 1941 Αρχίζει η τριπλή Κατοχή της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα.
- 1942 Εκδίδεται στο Κάιρο το αντιφασιστικό περιοδικό «Έλλην» με το οποίο ο Γ. Φ. Περίδης συνεργάζεται, όπως και ο αδελφός του Θοδόσης. Την ίδια χρονιά αρχίζει να γράφει το πεζογράφημα «Βαμβακάδες», μια «κοινωνική παραγγελία» του εκδοτικού οίκου «Ορίζοντες», που ιδρύεται τότε. Θέμα του, η βασανισμένη ζωή των φελλάχων, των κατοίκων της αιγυπτιακής υπαίθρου, αλλά και των Ελλήνων μισθωτών.
- 1943 Εκδίδει το βιβλιαράκι «Στάλινγκραντ-τέσσερις μήνες ενός αγώνα» και το «Στρατόπεδο συγκέντρωσης», μετάφραση μιας γερμανικής νουβέλας για τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Διώξεις δημοκρατικών στρατιωτών στη Μέση Ανατολή προκαλούν αντιδράσεις και ένας από τους στρα-

- τευμένους αδελφούς του καταδικάζεται σε θάνατο. Θα σωθεί τελικά χάρη στη μαζική κινητοποίηση της παροικίας.
- 1944 Εκδηλώνεται σε ελληνικές στρατιωτικές μονάδες της Μέσης Ανατολής κίνημα που απαιτεί το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας και την αποστολή τους στο μέτωπο. Οι Άγγλοι διαλύουν αυτές τις μονάδες και περιορίζουν τους στρατιώτες τους σε στρατόπεδα αιχμαλώτων. Ο Γ. Φ. Περίδης συλλαμβάνεται και φυλακίζεται μαζί με άλλα αριστερά στελέχη της παροικίας, ως μέλος του Ελληνικού Απελευθερωτικού Συνδέσμου.
- 1945 Συνθηκολόγηση των δυνάμεων του Άξονα. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος τελειώνει. Το πεζογράφημα «Βαμβακάδες» εκδίδεται από τους «Ορίζοντες», που διευθύνει πια ο Θεόδωρος στην Αλεξάνδρεια.
- 1946 Ο Γ. Φ. Περίδης, στα πρόθυρα προαγωγής του στην εταιρεία όπου εργάζεται, εγκαταλείπει την Αίγυπτο και έρχεται στην Κύπρο. Εγκαθίσταται στο Βαρώσι, όπου ασχολείται με τη γεωργία καλλιεργώντας έναν πορτοκαλόκηπο.
- 1949 Εκδίδονται στην Αμμόχωστο τα «Διηγήματα από τη Μέση Ανατολή».
- 1950 Ενωτικό δημοψήφισμα. Το 96% των Κυπρίων τάσσεται υπέρ της Ένωσης με την Ελλάδα.
- 1952 Παντρεύεται την αρχαιολόγο Αγγελική Πασχαλίδη.
- 1954 Πρώτη προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ για την Κύπρο. Ο Γ. Φ. Περίδης αναλαμβάνει τη διεύθυνση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου, την οποία θα καταστήσει πνευματικό κέντρο της πόλης. Ταξιδεύει στο Λονδίνο για τη μελέτη θεμάτων βιβλιοθηκονομίας και στη συνέχεια στην Αίγυπτο.
- 1955 Αρχίζει την 1η Απριλίου ο κυπριακός απελευθερωτικός αγώνας. Γεννιέται η κόρη του Μαρίνα.
- 1959 Εγκαινιάζεται η Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου, στην οποία φρόντισε να συγκεντρώσει έργα σημαντικών ζωγράφων, Ελλαδικών και Κυπρίων. Η μητέρα του λογοτέχνη πεθαίνει. Υπογράφονται οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, με τις οποίες αποφασίζεται η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

- 1960 Τον Αύγουστο γίνεται η επίσημη ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- 1962 Τυπώνεται στην Αμμόχωστο η μελέτη του «Βιβλία και βιβλιοθήκες».
- 1963 Εκδίδεται στην Αθήνα από τον εκδοτικό οίκο «Κέδρος» η συλλογή διηγημάτων του «Σκληροί καιροί. Διηγήματα», με διηγήματα εμπνευσμένα από τον αγώνα του '55-'59. Το Δεκέμβρη ξεσπούν στο νησί διακοινοτικές συγκρούσεις. Τον ίδιο μήνα χαράσσεται στη Λευκωσία η διαχωριστική «Πράσινη Γραμμή».
- 1965 Ο Γ. Φ. Περίδης ταξιδεύει στη Γερμανία και μετά στη Σοβιετική Ένωση, όπου κυκλοφορούν μεταφρασμένοι οι «Σκληροί καιροί».
- 1966 Εκδίδεται στην Αθήνα, πάλι από τον «Κέδρος», η συλλογή διηγημάτων του «Ασάλευτοι καιροί. Διηγήματα από την άλλη Κύπρο», με διηγήματα εμπνευσμένα από την εποχή της Αγγλοκρατίας. Στη βιβλιοθήκη Αμμοχώστου οργανώνει την «Αίθουσα Νίκου Νικολαΐδη». Η συλλογή διηγημάτων του «Σκληροί καιροί» κυκλοφορεί στο Βουκουρέστι στα ρουμανικά.
- 1967 Δικτατορία των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα. Ο συγγραφέας ταξιδεύει στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας.
- 1968 Πεθαίνει στο Βουκουρέστι ο αδελφός του Θεόδωσης.
- 1969 Οι «Βαμβακάδες» κυκλοφορούν στο Κάιρο, στην αραβική γλώσσα, από τον Κρατικό Εκδοτικό Οίκο της Αιγύπτου. Εκδίδεται σε ανάπτυπο το μελέτημά του «Μνήμη Ιωάννη Γουτεμβέργιου».
- 1971 Αφυπηρετεί από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου και αρχίζει να εργάζεται στη Βιβλιοθήκη Φανερωμένης στη Λευκωσία.
- 1973 Εκλέγεται μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Εκδίδονται από τον «Κέδρος» τα δοκίμιά του, «Τέσσερα θέματα λόγου. Θορώ, Ντοστογιέβσκι, Τολστόι, Ρολλάν». Την ίδια χρονιά πεθαίνει η γυναίκα του Αγγελική. Η δράση της ΕΟΚΑ Β' στο νησί κορυφώνεται.

- 1974 Τον Ιούλιο εκδηλώνεται πραξικόπημα στην Κύπρο που ανατρέπει την κυβέρνηση Μακαρίου. Ακολουθεί λίγες μέρες μετά η πρώτη τουρκική εισβολή στο νησί. Τον Αύγουστο σημειώνεται η β' φάση της εισβολής. Η κατάληψη της Αμμοχώστου οδηγεί στη λεηλασία της Δημοτικής Βιβλιοθήκης και της Πινακοθήκης Αμμοχώστου. Το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα καταρρέει. Ο Μακάριος επιστρέφει στο νησί.
- 1975 Ταξιδεύει στη Σοβιετική Ένωση. Εκδίδεται στη Λευκωσία η συλλογή διηγημάτων του «Ο καιρός των Ολβίων. Διηγήματα από την προτελευταία Κύπρο», που αναφέρεται στα χρόνια 1960-1974. Εισαγωγικό σημείωμα και επιμέλεια στη δίτομη έκδοση Άπαντα Θεόδωση Περίδη.
- 1976 Κρατικό Βραβείο Διηγήματος για τη συλλογή «Ο καιρός των Ολβίων. Διηγήματα από την προτελευταία Κύπρο».
- 1977 Θάνατος του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.
- 1978 Εκλέγεται Πρόεδρος (ο πρώτος) της νεοϊδρυθείσας Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου. Κυκλοφορεί στη Θεσσαλονίκη από «Τα τετράδια του Ρήγα» νέα συλλογή διηγημάτων του, «Ο καιρός της δοκιμασίας». Θέμα της, η πρόσφατη δοκιμασία της Κύπρου.
- 1980 Ανακηρύσσεται Επίτιμος Πρόεδρος της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου. Εκδίδονται στη Λευκωσία τα «Δύο παράλληλα θέματα λόγου. Μωπασσάν, Τσέχωφ», δοκίμια για τα οποία την επόμενη χρονιά θα κερδίσει το Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνικού Δοκιμίου.
- 1981 Νέα μελέτη του: «Φιοντόρ Ντοστογιέβσκι. Διχασμένη μεγαλοφυΐα».
- 1982 Αφιέρωμα του περιοδικού Νέα Εποχή στο Γ. Φ. Περίδη. Το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου του απονέμει το Κρατικό Βραβείο Συνολικής Προσφοράς, το οποίο μοιράζεται με τον Ανδρέα Γεωργιάδη-Κυπρολέοντα.
- 1986 Το περιοδικό Κύκλος που εκδίδεται στη Λάρνακα αφιερώνει διπλό τεύχος του στο λογοτέχνη. Από «Τα τετράδια του Ρήγα» στη Θεσσαλονίκη, εκδίδονται οι «Μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο».

- 1989 Του απονέμεται από το ΑΚΕΛ το «Βραβείο πολιτιστικής προσφοράς Τεύκρου Ανθία-Θοδόση Πιερίδη», το οποίο μοιράζεται με το Γιάννη Λέφκη. Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζης Κύπρου εκδίδει τη συγκεντρωτική έκδοση των τεσσάρων διηγηματικών συλλογών του, με τίτλο «Η τετραλογία των καιρών».
- 1991 Εκδίδονται οι «Βαμβακάδες» στα τουρκικά.
- 1992 Εκδίδονται στα αγγλικά οι «Μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο».
- 1993 Ο εκδοτικός οίκος «Νεφέλη» εκδίδει τον τόμο με τα διηγήματα «Ο καλός πολίτης και οι άλλοι».
- 1994 Η Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου και οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας οργανώνουν εκδήλωση για τα 90χρονα του Γ.Φ. Πιερίδη. Αφιέρωμα του περιοδικού Νέα Εποχή.
- 1995 «Κι άλλες μνήμες από την Αίγυπτο», έκδοση της Ένωσης Συντακτών Κύπρου.
- 1996 Η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κύπρου αναγορεύει το λογοτέχνη επίτιμο διδάκτορα.
- 1999 Ο Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης πεθαίνει στις 22 Δεκεμβρίου.

1. Διδακτικοί στόχοι

Γενικοί διδακτικοί στόχοι

Μέσα από τη μελέτη του έργου επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να απολαύσουν το λογοτεχνικό κείμενο και μέσω του να διευρύνουν τους προσωπικούς τους ορίζοντες.
- Να καλλιεργήσουν τη συνήθεια να διαβάζουν λογοτεχνία.
- Να δουν τους τρόπους με τους οποίους η λογοτεχνία μεταλλάθει την πραγματικότητα και τη μετατρέπει σε αισθητικό φαινόμενο.
- Να ανακαλύψουν τη θέση που ο λογοτέχνης και το έργο του κατέχουν στη λογοτεχνική παραγωγή του τόπου.

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι

Μέσα από τη μελέτη του έργου επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της λογοτεχνικής γραφής του Γ.Φ. Περίδη.
- Να προβληματιστούν γύρω από τα μεγάλα ζητήματα που θίγει η θεματική των διηγημάτων του, όπως:
 - οι συνέπειες της τουρκικής εισβολής στον ψυχισμό των ανθρώπων που θυματοποιήθηκαν απ' αυτήν
 - το μεγαλείο της προσπάθειας για προσωπική επιβίωση και εθνική ανόρθωση μετά την τραγωδία του '74
 - η πνευματική προσφορά του λογοτέχνη ως μέρος της πιο πάνω προσπάθειας
 - η μετάβαση από την ειρηνική συμβίωση των απλών ανθρώπων των δύο κοινοτήτων του νησιού στην αποξένωση και τελικά στη μεταξύ τους εχθρότητα
 - τα πολιτικά πάθη που οδήγησαν στον όλεθρο
 - η αναισχυντη συμπεριφορά μιας ομάδας ανθρώπων, που η ολβιότητά τους παρέμεινε προτεραιότητά τους, ακόμα και την εποχή της τραγωδίας
 - η προσφυγοποίηση, οι αγνοούμενοι, η αιχμαλωσία κ.ά.

2. Ενδεικτικός Προγραμματισμός

Ο προγραμματισμός διδασκαλίας που ακολουθεί είναι ενδεικτικός, και καλύπτει οχτώ (8) περιόδους.

1η περίοδος	Γνωριμία με το συγγραφέα και το έργο του, τοποθέτηση των διηγημάτων στο σύνολο της παραγωγής του.
2η περίοδος	Οι μαθητές έρχονται σ' επαφή με το σύνολο των διηγημάτων, τα βλέπουν ως όλο.
3η περίοδος	Αισθητική και νοηματική προσέγγιση των διηγημάτων.
4η περίοδος	Αισθητική και νοηματική προσέγγιση των διηγημάτων.
5η περίοδος	Αισθητική και νοηματική προσέγγιση των διηγημάτων.
6η περίοδος	Ιδέες - Μηνύματα
7η περίοδος	Συνεξέταση των διηγημάτων με τα παράλληλα κείμενα
8η περίοδος	Συνολική αποτίμηση του έργου.

3. Ενδεικτικές ερωτήσεις

1. Να σχολιάσετε τον τίτλο της συλλογής *Ο καιρός της δοκιμασίας* σε σχέση α) με το περιεχόμενό της και β) με τις υπόλοιπες συλλογές της *Τετραλογίας των καιρών*.
2. Σε ποια επίπεδα εντοπίζετε στοιχεία αλλοφροσύνης στο ομώνυμο διήγημα της συλλογής;
3. Αφού διαβάσετε το ποίημα της Νάσας Παταπίου «Παραμυθία», να συγκρίνετε το περιεχόμενό του με το διήγημα «Αλλοφροσύνη».
4. *Έφυγα δίχως να στραφώ να κοιτάξω το πρόσωπό της. Δεν ξέρω για ποιο λόγο μου φάνηκε πως θα τηνε πλήγωνε η περιεργιά μου.* Να σχολιάσετε τα παραπάνω λόγια του αφηγητή.
5. Με ποιο τρόπο αποδίδεται η τουρκική εισβολή στην αρχή του διηγήματος «Προσκαρτερία»; Να τον αξιολογήσετε.
6. Τι είδους σχέση μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων αναδεικνύεται/σκιαγραφείται μέσα από το διήγημα «Προσκαρτερία»;
7. Να εξηγήσετε ποια είναι η λειτουργικότητα των ονομάτων των ηρώων στο διήγημα «Κοσμική συγκέντρωση».
8. Να εντοπίσετε και να συγκρίνετε τους τρόπους με τους οποίους αποδίδεται η τουρκική εισβολή στα διηγήματα «Αλλοφροσύνη» και «Προσκαρτερία».
9. Να συσχετίσετε τον τίτλο του διηγήματος «Προσκαρτερία» με το τέλος του.
10. Πώς διαγράφεται η σχέση που έχει με την κυπριακή γη ο γερο Ζένιος;
11. Ποιοι είναι οι αφηγητές και από ποια οπτική γωνία βλέπει ο καθένας τους τα πράγματα στα διηγήματα «Αλλοφροσύνη» και «Προσκαρτερία»;
12. Αφού μελετήσετε το απόσπασμα από την «9η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία Κύπρου» του Βασίλη Μιχαηλίδη, να το συγκρίνετε με το διήγημα «Προσκαρτερία», τόσο νοηματικά όσο και μορφικά και να συνθέσετε ένα κείμενο με τις παρατηρήσεις σας.

13. Να εντοπίσετε την κοινή θεματική που έχουν τα διηγήματα «Προσκαρτερία» και «Αβεβαιότητα» και να παρουσιάσετε την οπτική απ' όπου δίνεται αυτή σε καθένα από αυτά.
14. Να βρείτε και να παρουσιάσετε τις πτυχές της κοινής ζωής των απλών ανθρώπων των δύο κοινοτήτων, όπως παρουσιάζονται στα διηγήματα «Προσκαρτερία» και «Αβεβαιότητα».
15. Να εξηγήσετε α) την πρώτη αντίδραση του Παράσχου όταν ο γερο Ζένιος του λέει ότι έχει μήνυμα από το Ναήμη β) πώς φαίνεται η συναισθηματική του σύγχυση αμέσως μετά.
16. Ποιες εικόνες του «Άλλου» διαπιστώνετε στα διηγήματα «Προσκαρτερία» και «Αβεβαιότητα»;
17. Να εντοπίσετε στο διήγημα «Αβεβαιότητα» σύμβολα που υποδηλώνουν τα αισθήματα φιλίας μεταξύ του Παράσχου και του Ναήμη και άλλα που υποδηλώνουν τα νέα αισθήματα εχθρότητας μεταξύ τους.
18. Να αναδείξετε και να σχολιάσετε α) τις ομοιότητες μεταξύ του γερο Τουμάζου στο διήγημα «Προσκαρτερία Β'» και της γυναίκας στο διήγημα «Αλλοφροσύνη» και β) τις διαφορές μεταξύ των γυναικών στο διήγημα «Προσκαρτερία Β'» και της γυναίκας στο διήγημα «Αλλοφροσύνη».
19. Να εντοπίσετε πώς αναδεικνύεται η άρνηση της γυναίκας στο διήγημα «Αλλοφροσύνη» και του γερο Τουμάζου στο διήγημα «Προσκαρτερία Β'» να παραδεχτούν τα όσα έχασαν.
20. Από πού αντλεί τη δύναμη η Μηλιά στο διήγημα «Προσκαρτερία Β'» να αντέξει τις δοκιμασίες της προσφυγιάς και του ξενιτεμού του αδερφού της;
21. Να εξηγήσετε τη λειτουργικότητα των ονομάτων που φέρουν τα πρόσωπα στο διήγημα «Κοσμική συγκέντρωση».
22. Ποια σημεία του διηγήματος αποδεικνύουν τη διαφορετικότητα στη στάση και συμπεριφορά του Αλέξη σε σχέση με τους υπολοίπους στο διήγημα «Κοσμική συγκέντρωση»;
23. Αφού μελετήσετε το διήγημα «Κοσμική συγκέντρωση», να σχολιάσετε τη στάση που κρατούν τα κοσμικά πρόσωπα απέ-

- ναντι στο έγκλημα που αναφέρουν οι εφημερίδες και τη στάση τους απέναντι στο έγκλημα σε βάρος της πατρίδας τους.
24. Να σκιαγραφήσετε τα χαρακτηριστικά των ολβίων ως κοινωνικής κάστας, όπως αναδεικνύονται μέσα από το διήγημα «Κοσμική συγκέντρωση».
 25. Γιατί στο διήγημα «Η στερνή του γνώση» ο συγγραφέας ταυτίζεται με το Λαμπριανό και όχι με τον κυρ Δημήτρη;
 26. Πώς ο Λαμπριανός στο διήγημα «Η στερνή του γνώση» οδηγήθηκε στη συνειδητοποίηση του κακού που προκάλεσαν με τη συμμετοχή τους στο πραξικόπημα;
 27. Ποιες στάσεις απέναντι στο πραξικόπημα αντιπαραβάλλονται στο διήγημα «Η στερνή του γνώση» και ποιοι τις εκπροσωπούν;
 28. Να συγκρίνετε τη στάση του πατέρα με αυτήν της μητέρας του Άντρου απέναντι στο Λαμπριανό, όπως σκιαγραφούνται στο διήγημα «Η στερνή του γνώση».
 29. Πώς αντιλαμβάνονται την έννοια του πατριωτισμού ο αξιωματικός του Λαμπριανού και ο κυρ Δημήτρης στο διήγημα «Η στερνή του γνώση»; Πού οδήγησε την Κύπρο τελικά αυτή η αντίληψη;
 30. Να αποθησαυρίσετε από το σύνολο των διηγημάτων της συλλογής «Ο καιρός της δοκιμασίας» τις φράσεις με τις οποίες αποδίδεται η τουρκική εισβολή και να συνθέσετε ένα δικό σας κείμενο.
 31. Από πού αντλούν τη δύναμη να συνεχίσουν τη ζωή τους οι μορφές των προσφύγων που παρουνσιάζονται στις μνιαιτούρες;
 32. Ποιες πτυχές του δράματος της Κύπρου αναδεικνύονται μέσα από τις μνιαιτούρες;
 33. Στην έβδομη μνιαιτούρα πρωταγωνιστεί ένα ζώο. Αδυνατίζει αυτό την τραγικότητα της περίπτωσης;
 34. Ποια προτίθεται να είναι η προσφορά του συγγραφέα αφηγητή στην ανόρθωση του τόπου; Σε ποια σημεία της συλλογής φαίνεται αυτό;
 35. Ο Ρένος της δέκατης μνιαιτούρας προέρχεται από την τάξη

των ολβίων. Ωστόσο, επιλέγει να αντιμετωπίσει διαφορετικά τη συμφορά από τους ομοίους του, ακόμα και από τις δικούς του. Τι διαφοροποίησε τη στάση του;

36. Να συγκρίνετε την ηρωίδα του πρώτου διηγήματος με τις γυναικείες μορφές της Κατελούς και της Παρασκευούς στις «Μινιατούρες».
37. Πού βρίσκεται η τραγικότητα στην τέταρτη μινιατούρα; Αφορά μόνο το Γιαννακό;
38. Τι δείχνει η όγδοη μινιατούρα για το ήθος του εισβολέα στο νησί;
39. Πώς αναδεικνύεται ο πόνος του ξεριζωμού και η νοσταλγία για την κατεχόμενη γη στη δωδέκατη μινιατούρα;
40. Να σχολιάσετε τον προβληματισμό που καταθέτει ο συγγραφέας στην τελευταία μινιατούρα κάνοντας τις απαραίτητες αναγωγές στο σήμερα.
41. Ποια στάση έχει ο Μόντης ως πνευματικός δημιουργός απέναντι στην τραγωδία του '74; Να απαντήσετε με βάση το ποίημά του «ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ» (α) και να συγκρίνετε τη στάση του με αυτήν του συγγραφέα στα διηγήματα της συλλογής «Ο καιρός της δοκιμασίας».
42. Με ποια αποσπάσματα από τα διηγήματα της συλλογής «Ο καιρός της δοκιμασίας» θα μπορούσατε να αντιστοιχίσετε το ποίημα του Μόντη «ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ» (β) με βάση το πνεύμα τους;
43. Να συγκρίνετε το απόσπασμα από «Τα δύο φυλάκια» του Κ. Χρυσάνθη με το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα «Προσκαρτερία β'»: «Ο πατέρας ήτανε παγαιμένος και καθόταν... ακόμα πιο αβάσταχτο τον πόνο του».
44. Να σχολιάσετε τις ομοιότητες που εμφανίζει το διήγημα «Προσκαρτερία» με το απόσπασμα από το έργο του Β. Μιχαηλίδη «Η 9η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία Κύπρου» από την άποψη του περιεχομένου.
45. Να συγκρίνετε το ποίημα του Neriman Cahit, «Πολύ-πολύ αργήσαμε, Κλεοπάτρα» με τα διηγήματα «Προσκαρτερία» και

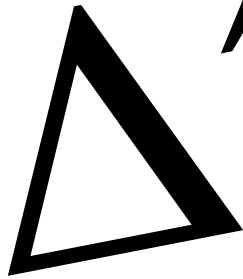
«Αβεβαιότητα». Να σχολιάσετε τα συμπεράσματά σας. Να κάνετε το ίδιο με τα αποσπάσματα από το έργο του Γ. Χαριτωνίδη «Με διαβατήριο και βίζα μας μέρας».

46. Ποια επιπλέον συνέπεια της τουρκικής εισβολής και κατοχής θίγει το ποίημα «Γυναίκες στο Λεονάρισσο» του Λεύκιου Ζαφειρίου; Να το συσχετίσετε με τις «Μινιατούρες» και να παρουσιάσετε τη συνολική εικόνα του θέματος.
47. Να συγκρίνετε το ποίημα του Χρήστου Αργυρού «Το ασπρόγιασμα» με την 8η από τις «Μινιατούρες» της συλλογής.
48. Να συσχετίσετε το απόσπασμα από το βιβλίο του Β. Γκουρογιάννη «Κόκκινο στην Πράσινη Γραμμή» με το περιεχόμενο της συλλογής «Ο καιρός της δοκιμασίας». Από ποια οπτική είναι δοσμένα τα γεγονότα στο απόσπασμα;

4. Θέματα για μικρές μελέτες-έρευνες

- Αιγυπτιώτες Έλληνες συγγραφείς
- Η σχέση ιστορίας και λογοτεχνίας
- Η τραγωδία του 1974 στην πεζογραφική λογοτεχνική παραγωγή της Κύπρου (ελληνοκυπριακή ή και τουρκοκυπριακή)
- Το θέμα των αγνοουμένων της κυπριακής τραγωδίας στην τέχνη
- Ο ρόλος της γυναίκας στον αγώνα για εθνική ανόρθωση και δικαίωση μετά το 1974
- Το πολιτικά πάθη και οι εμφύλιες έριδες ως αιτίες εθνικής καταστροφής στην ιστορία του Ελληνισμού
- Το θέμα των «Ολβίων» στο λογοτεχνικό έργο του Γ. Φιλίππου Περίδη
- Η λογοτεχνική γλώσσα του Γ. Φιλίππου Περίδη
- Οι «Μινιατούρες» του Γ. Φιλίππου Περίδη και οι «Στιγμές» του Κ. Μόντη

ΜΕΡΟΣ

**ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ
ΚΕΙΜΕΝΑ**

Τα κείμενα/αποσπάσματα κειμένων που ακολουθούν προτείνονται για παράλληλη ανάγνωση (συνανάγνωση) και επεξεργασία με τα διηγήματα του Γιώργου Φιλίππου Περίδη κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Η διακειμενικότητα εξασφαλίζει την πολυδιάστατη προσέγγιση της διδασκαλίας του λογοτεχνικού βιβλίου προς όφελος της ανάπτυξης της κριτικής σκέψης των μαθητών. Είναι στη δικριτική ευχέρεια του διδάσκοντα να υποβοηθήσει την παράλληλη προσέγγιση του «Καιρού της Δοκιμασίας» με τα υπόλοιπα κείμενα, αναθέτοντας τις κατάλληλες εργασίες.

Κώστα Μόντη, *ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ - ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ*

Αυτές οι μικρές φωτογραφίες διαβατηρίου που φορτώθηκαν πόνο και περιφέρονται, που φορτώθηκαν κλάμα και περιφέρονται!

Κώστα Μόντη, *ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ (α)*

Τι κάνεις, λοιπόν, τώρα ντελικάτη μου καρδιά, πούγιαν ξαφνικά δικά σου όλα τα ξένα που σκοτώθηκαν παιδιά;

Κώστα Μόντη, *ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ (β)*

Δεν πήρατε, λοιπόν, χαμπάρι πώς δεν κουρσεύουν την καρδιά κουρσάροι;

Κύπρου Χρυσάνθη, *Τα δύο φυλάκια*

Μια δρασκελιά τόπος χώριζε το δικό μας φυλάκιο από το αντικρινό τούρκικο. Σε πράσινα σακκούλια γεμάτα άμμο ύψωσε το μέτωπό του το μίσος και πίσω κάθησε σταυροπόδι το πολυβόλο για να θερίσει τη ζωή. Απ' εδώ το πίσω μέρος της αυλής με τα λεμονόδεντρα. Απ' εκεί το πλαϊνό μέρος με δυο τρεις καλλωπιστικούς θάμνους. Στο μέσον ο δρόμος ολόισιος που χώριζε δυο περιοχές. Ένας πλαϊνός δρόμος έκοβε σταυρωτά τον κύριο δρόμο περνώντας δίπλα απ' τις αυλές, φτιάχνοντας δυο μύτες. Ακριβώς σ' αυτές τις δυο μύτες υψώνονταν τα φυλάκια. Από το δικό μας ξεκινούσε ένα ξέβαθο αυλάκι, που έφτανε στην πλαϊνή πόρτα της κουζίνας. Έρποντας μέσα στο αυλάκι αυτό αλλάζανε οι φρουροί ή παίρνανε οδηγίες από τους αγγελιαφόρους. Στο τούρκικο φυλάκιο δεν ξέρω καλά – καλά αν υπήρχε παρόμοια με του δικού μας διευθέτηση. Έχω όμως την εντύπωση πως εκεί οι φρουροί κυκλοφορούσαν αρκουδιστά πίσω από το περιτοίχισμα, που οδηγούσε σε κάποιο ημυπόγειο. Τούτο το υποθέτω, γιατί η είσοδος του τουρκικού σπιτιού έβλεπε στον πλαϊνό δρόμο κι όχι στον κύριο.

Ο Μάρτης εφέτος ήρθε με όλη του τη ζέση. Οι ανθοί των λεμονόδεντρων παρουσιαστήκανε κιόλας. Ένα μήνα πιο μπροστά μας γονάτισε την καρδιά η ασπροφορία της μυγδαλιάς αντίκρου στο τούρκικο σπίτι. Ήταν μια ψηλή αμυγδαλιά, που ξεμύτιζε από το πίσω μέρος προς τον κύριο δρόμο. Την αντικρίζαμε ακριβώς απ' το πλάι μας.

- Μας πνίξανε οι μυρωδιές, λέει ο σύντροφός μου.
- Και μας γονατούνε την καρδιά, του απαντώ.

Νάσας Παταπίου, *Παραμυθία*

Απ' τις πληγές τις αμυχές
Το αίμα τρέχει
Τότε σαν το μικρό παιδί
Σπαράζω
Και χαράζω στους τοίχους
Ονόματα χαμένων
Σκοτωμένων
Αγνοουμένων
Νεκρών αδελφών
Συμμαθητών
Και απόντες άπαντες
Να με παρηγορήσουν
Ο Νίκος ο συμμαθητής μου
Που τον ψάχνουν οι δικοί του
Και η μάνα του τρελλάθηκε
Ο αγνοούμενος Συνέσιος
Που ο πατέρας του πεθαίνοντας
Ψιθύριζε
Συνέσιε Συνέσιε
Και πού των ισχυρών η σύνεση.

Βασίλη Μιχαηλίδη, *Η 9η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία Κύπρου*

Μιαν νύχταν, νύχταν σιανήν, καιρόν Δευτερογιούννην,
νύχταν Παραχχενκόνυχταν που τ' άστρα μιλιούνια
ελάμπασιν 'που πανωθκιόν κι εν έβρισκες ρουθούνιν
μέσα στις Χώρας τα στενά, στις Χώρας τα καντούνια.
Σιανεμιά, δεν άκουες δεντρούδιν να ταράξει,
μήτε του χχύλου λάξιμον, με πετεινόν να κράξει.
Ήτουν μια νύχτα μουλλωτή, μια νύχτα μουρρωμένη,
που 'θάρειες πως χώννεται 'που του θεού την κρίσην.
Σε τέθκοιαν νύχταν σιανήν οι Τούρκοι βαδωμένοι
μες στο Σαράγιον είχασιν μάλλον μεκιλίσιν.

Εγείραν τα μεσάνυχτα κι επήρην το ξηφώτιν
κι ο Κκιόρογλους, που 'τονν καλή, πολλά καλή η ψυχή του,
εξέβην 'πόσσω του κρυφά κι επήεν στο Δεσπότην
κι εξύπνησέν τον κι έκατσεν κοντά του και λαλεί του:
«Εν έσσω μου, Κυπριανέ, τ' αμάξιν μου ζεμένον,
τ' αμάξιν μου, Κυπριανέ, εν έσσ' αντροχιασμένον
κι αν θέλεις για να ποσπαστείς 'που σίουρην κρεμμάλαν,
κι αν θέλεις που τον θάνατον να φύεις, να γλιτώσεις,
να πας με το χαρέμιν μου κρυφά κρυφά στην Σκάλαν,
τα κουσουλάτα 'ν ανοιχτά, να πάεις να τρουπώσεις.

Ήρτεν του Μουσελλίμαγα φερμάνιν 'που την Πόρταν
κι ειψές άρπα κι ανόρπιστα εγίνην μεκιλίσιν
κι έχει πκιον εις το χέριν του την μαύρην σας την σόρταν,
στο χέριν του τον θάνατον, στο χέριν του την κρίσιν.
Να μεν αρκείς, Κυπριανέ, να χάννεις τον καιρόν σου,
να πάεις να φαρανκιστείς, αν θέλεις το καλόν σου.
Πρέπει να πας, ειδικανού εχάθης δίχως άλλον,
αν σ' εύρ' η μέρα, το πωρνόν, δα μέσα δα, εννά σαι
εκρός εις την κρεμμασταράν, είτε νεκρός στον πάλλον.
Άννου να πάμεν γλήγορα, τ' αμάξι καρτερά σε!»

Neriman Cahit, *Πολύ - πολύ αργήσαμε, Κλεοπάτρα*

Φέρε μυρωδιές για το ψωμί της Μεσαριάς, Κλεοπάτρα.
Φέρε κρασί από της Λεμεσού τους αμπελώνες
κι ας πούμε στ' όνομα της φιλίας και της ειρήνης...
Φέρ' μου μια χούφτα χώμα από το
νότο, Κλεοπάτρα.
Ας φυτέψουμε μαζί λουλούδια ειρήνης
στις γλάστρες μας που 'ναι αδειανές καιρό πολύ.
Πολύ-πολύ αργήσαμε, Κλεοπάτρα.
Κοίτα τους γιους μας.
Κρατούν όπλα πάλι.
Ένας δικός σας.
Ένας δικός μας
κι ύστερα τα χρόνια που κυλούν.

Ας σκεφτούμε μια στιγμή
ποιος στ' αλήθεια είναι ο χαμένος;
Στη θέση των πολιτικών
ας μιλήσουμε εμείς - οι μάνες-
τώρα πια, Κλεοπάτρα.
Έλα, ας φυτέψουμε μυγδαλιές στην πράσινη γραμμή.
Ας μπολιάσουμε την ειρήνη στα κλαδιά τους
ν' ανθίζει κάθε άνοιξη.
Ας μαζέψουμε οι δυο μας
της φιλίας τους ανέμους
να σηκώσουν στα φτερά τους
τους χαρταετούς των παιδιών μας
Έχουμε ένα τραγούδι
δεν ξέρω αν το γνωρίζεις
“Στις πλαγιές του Πενταδάχτυλου
φυτρώνουν αγριόχορτα που πνίγουν το στάρι”.
Ας τραγουδήσουμε μαζί, Κλεοπάτρα,
με σάζ και μπουζούκι.
Ως τώρα,
οι μάνες ήμασταν πάντα οι χαμένες
για μια φορά
ας αφήσουμε να νικήσουν τα παιδιά μας, Κλεοπάτρα.

Γιώργου Χαριτωνίδη, *Με διαβατήριο και βίζα μιας μέρας*

15

Μας παίρνουν είδηση οι Τουρκοκύπριοι συγχωριανοί μας που κάθονται στο μικρό καφεενεδάκι και μας καλούν για καφέ. Θέλουν να μάθουν για τους γονείς μας, που έχουν χρόνια να τους δουν. Τους ρωτάμε για τα σπίτια τους, στο κάτω μέρος της γειτονιάς, που τα είδαμε ερειπωμένα, ακατοίκητα. «Τώρα μένομεν εδώ», μας είπαν και μας έδειξαν τα σπίτια των Ελληνοκυπρίων.

Οι μυρωδιές και τα χρώματα της Λαπήθου, το φόντο του επιβλητικού Κυπαρισσόβουνου και το αλμυρίδι της θάλασσας σμίγουν τη γλυκιά αναπόληση με τη σιωπηρή οργή της περιόστασης. Τα πολύ καλά ελληνικά των Τουρκοκυπρίων και η φιλική ατμόσφαιρα μας φέρνουν πίσω, στην προκατοχική Λάπηθο.

«Είναι οι Εγγλέζοι», λένε, «υπαίτιοι για το κακό. Εμείς με τους Ελληνοκύπριους εν είχαμε πρόβλημα. Μακάρι να βρεθεί η λύση.» Καθώς μας αποχαιρετούν, «Να έρκεστε να σας θωρούμεν», μας λένε.

19

Βαδίζω ανάμεσα στις απότιστες λεμονιές, μέχρι που βρίσκω το παιδικό μου κρησφύγετο.

Το είχα συνήθεια να σκαρφαλώνω στην πιο πυκνόφυλλη λεμονιά, να κάθομαι κρυμμένος σε ένα κλαδί και να πελεκώ ένα σανίδι με το σουγιαδάκι μου, μέχρι να πετύχω το καλύτερο σπαθί. Το τόξο μου το είχα φτιάξει από λυγισμένη συκαμνόβεργα και τη χορδή με σπάγκο. Τα βέλη ήταν καμωμένα από ίσιες λεπτές παραφυάδες δάφνης ή ελιάς. Το οπλοστάσιό μου όλο το είχα κρυμμένο στο ίδιο δέντρο. Το παιχνίδι των τελευταίων τάξεων του δημοτικού ήταν ο πόλεμος μεταξύ Αχαιών και Τρώων. Τα μεγάλα και δυνατά παιδιά της γειτονιάς έπαιρναν το ρόλο των Αχαιών, που ήταν οι επιτιθέμενοι. Στο ρόλο των Τρώων αφήνανε εμάς τα μικρότερα. Πεδίο των ομηρικών μαχών ήταν τα περιβόλια με τις λεμονιές. Οι Τρώες άμυνονταν πρώτα με τα τόξα τους, ακολουθούσαν οι ξιφομαχίες και, τέλος, η άμυνα κατέληγε με εκτόξευση λεμονιών. Κάποτε πήρα την εκδίκησή μου ως Πάρης για το θάνατο του Έκτορα: το μεγάλο πράσινο λεμόνι άφησε ένα καρούμπαλο στο κεφάλι του Αχιλλέα.

Λίγα χρόνια αργότερα, μικρά και μεγάλα παιδιά, μαζί με όλο το χωριό, κάτω από Τις ίδιες ποτισμένες λεμονιές, νιώσαμε τη συμφορά των ηττημένων Τρώων.

Οι «Αχαιοί», όμως, μιλούσαν άλλη γλώσσα...

Χρήστου Αργυρού, Το ασπρόγιασμαν

του Χουσεΐν

Στο Καλό Χωριό το κοιμητήριο εφέτος ασπρογιάστηκε.

Οι γλωμές πέτρες πήραν ένα λαμπρό φως.

Μα πότερο ο τόπος έλαμπε

που η βούρτσα δεν σταμάτησε στις δόμες του κοιμητηρίου,

μα πήρε σβάρνα να καλύπτει κι αυτές του τούρκικου νεκροταφείου που φιλούσε χρόνια τώρα σε αυτό των Χριστιανών.

Στο φόβο του θανάτου η ζωή υποκλίνεται.

Ήδη τις νύχτες οι νεκροί χαμογελώντας βγαίνουν από τα μνήματα, ασπάζονται και χαιρετιούνται πάνω απ' το μεσότοιχο:

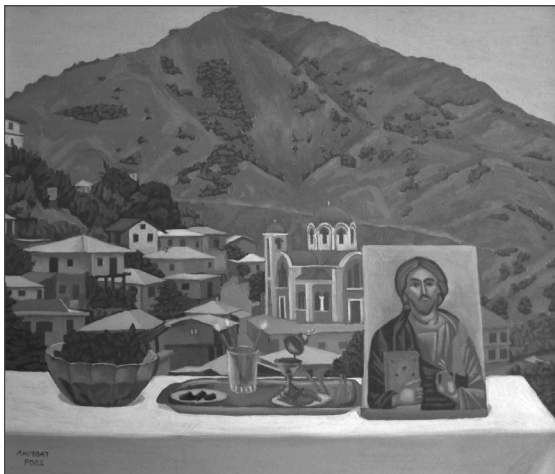
- γεια σου Οσμάν

- merhaba Petris bey

- γεια σου Τζεμαλιέ

Ύστερις πάλι ξέγνοιαστοι ξαναεπιστρέφουν στα κιβούρια.

Στο φόβο της ζωής ο θάνατος πεθαίνει.

Βασίλη Γκουρογιάννη, *Κόκκινο στην Πράσινη Γραμμή*

«A. K. PAMAN

Λοχίας της ομάδας αντιαεροπορικών

[...] Στα χωριά όπου εισέβαλλε ο τουρκικός στρατός -και έπειτα από αφάνταστες προσβολές και ταπεινώσεις- συγκέντρωναν τους κατοίκους. Άλλους τους ξυλοκοπούσαν, άλλους τους σκότωναν, άλλους τους λήστευαν. Έμπαιναν στα μαγαζιά και τα σπίτια τους και τα λεηλατούσαν, πετούσαν από τα παράθυρα χειροβομβίδες, πυροβολούσαν αδιακρίτως, σκορπώντας το θάνατο. Μέχρι και τότε είδα να γαζώνουν με τα αυτόματα, μόνο και μόνο για να διασκεδάσουν.

Με ντροπή ομολογώ ότι κι εγώ τότε συμμετείχα, ως τούρκος στρατιώτης, σε τέτοια έκτροπα, και μάλιστα το απολάμβανα. Τώρα όμως με βασανίζουν οι τύψεις και τρελαίνομαι όταν τα φέρνω στο μυαλό μου. Δεν ξέρω αν υπάρχει δικαιολογία για όλα αυτά, αλλά προσπαθήστε να καταλάβετε... Μας είχαν κάνει τέτοια πλύση εγκεφάλου, μας είχαν φανατίσει τόσο πολύ. Το μυαλό μας ήταν γεμάτο μίσος και εχθρότητα για τους «γκιαούρηδες». Αφήστε που ορισμένοι πίστευαν ότι σκοτώνοντας Έλληνες θα πάνε στον Παράδεισο.

Λεύκιου Ζαφειρίου, *Γυναίκες στο Λεονάρισσο*

*Δεν μιλάνε, πλην όμως συνεννοούνται,
Γιατί όλοι ξέρουν αυτό που κανένας τους δεν λέει.
Γιώργος Μαρκόπουλος*

Είναι σε ξένο τόπο μόνες
Χωρίς αντίγραφα της μνήμης
Ονειρεύονται πίνοντας καφέ –
Είναι ώρες που νιώθουν να πνίγονται, τη μοναξιά.

Τα λουλούδια στην αυλή σε ακτινογραφία
«Τι έκαμα εγώ που έμεινα» ακούγεται
η μικρότερη.
Κι ο μονόλογός της για την Κανακαριά
«Επήαμεν τυχαία, ελείπασιν τα ψηφιδωτά».

Ύστερα κάθεται με σταυρωμένα χέρια
Ρεμβάζει η θλίψη στα μάτια
Στο χαμόγελο στο μαύρο φόρεμα
της κυρίας Νιόβης·

σε ξένη γλώσσα τα παιδιά
τις λαιδορούν.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παντελής Βουτουρής, «Από τους Βαμβακάδες στην Τετραλογία των Καιρών», *Σημείο*, 4 (1996), σ. 215-223.

Λεύκιος Ζαφειρίου, «Το πεζογραφικό έργο του Γιώργου Φιλίππου Περίδη μετά το 1974», *Νέα Εποχή* 156 (1982), σ. 824-828.

Δημοσθένης Θεοδωρέσκος, «Κύριοι άξονες στο πεζογραφικό έργο του Γιώργου Φιλίππου Περίδη», *Νέα Εποχή* 224 (1994), σ. 9-15.

Γιάννης Κατσούρης, «Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Περίδης», *Κύκλος*, 21-22, (1986), σ. 153-183.

Γιώργος Κιτρομηλίδης, *Μορφές της κυπριακής λογοτεχνίας*, Λευκωσία, 1989.

Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «Λογοτεχνία και κοινωνικό ζήτημα. Αναφορά στον Γιώργο Φιλίππου Περίδη», *Κύκλος*, ο.π. σ. 135-139.

Γιάννης Μηλίδης, «Εξομολογητική αφήγηση στην πεζογραφία», *Ακτὴ 20* (1994), σ. 509-524.

Γιώργος Μολέσκης, «Για την ποιητική του Γ.Φ. Περίδη» *Κύκλος*, ο.π. σ. 184-192.

Χ. Μπακιρτζής, «Γ. Φιλίππου Περίδης, *Ο καιρός της δοκιμασίας*», *Νέα Πορεία* 293-295 (1979), σ. 134-135.

Κώστας Νικολαΐδης, «Για την *Τετραλογία των καιρών* του Γ. Φιλίππου Περίδη», *Ακτὴ 3* (1990), σ. 349-351.

Πανίκος Παιονίδης, «Γ. Φιλίππου Περίδη: «Ο καιρός της δοκιμασίας»», *Νέα Εποχή*, 136 (1979), σ. 1086-1087.

Μιχάλης Περέης, «Ο «πεζογράφος - ποιητής» Γ.Φ. Περίδης. Με αφορμή την έκδοση της *Τετραλογίας των Καιρών* στο *Από το μερτικόν της Κύπρου*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1991, σ. 403-425.

Θωμάς Συμεού, (α) «Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Περίδης και η ρωσική κλασική λογοτεχνία - Πρώτα σημεία σύγκλισης», *Νέα Εποχή*, 224 (1994), σ. 16-23.

Θωμάς Συμεού, (β) «Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης, Συνοπτική αναδρομή στη ζωή και το έργο του», *Νέα Εποχή*, ο.π. σ. 21-26.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης: Συναπάντημα αγάπης με ένα φίλο», *Νέα Εποχή* 228-229 (1994), σ. 53-59.

Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης: *Ενενήντα χρόνια από τη γέννησή του*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου, Πύλη Αμμοχώστου Μάρτιος 1994, Ανάτυπο.

«Μια κουβέντα του λογοτέχνη Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη με τον ποιητή Γιώργο Μολέσκη», *Νέα Εποχή* 198, (1989), σ. 6-14.

